

2

Monitor 2022

**OUTPUT, OUTCOME EN IMPACT
NATIONAAL PROGRAMMA GRONINGEN**

GRONINGEN / OKTOBER 2022

E&E advies

sociaal
planbureau
 groningen

Aletta Advies

METEN EN LEREN VAN EFFECT EN IMPACT

//

ZOWEL IN
GRONINGEN ALS
OP LANDELIJK
NIVEAU NEEMT
DE BREDE
WELVAART AF
TEN OPZICHTE
VAN DE MONITOR
2021

//

Managementsamenvatting

Nationaal Programma Groningen wil met haar ambities op het gebied van Economie, Werken en Leren, Leefbaarheid en Natuur en Klimaat een flinke verbetering van het imago van Groningen en de regionale brede welvaart realiseren. Als onderdeel van een langjarige monitorings- en evaluatiecyclus geeft deze jaarlijkse monitor de ontwikkeling van het programma en de onderliggende ambities weer ten opzichte van de startsituatie van de regio, zoals opgetekend in de nulmeting. Jaarlijks worden nieuwe meetwaarden van de verschillende indicatoren toegevoegd, waardoor we zicht krijgen op de trends en ontwikkelingen op het gebied van het imago, de brede welvaart, de vier ambities en de projectenportefeuille.

De coronacrisis heeft grote impact op het beeld uit deze monitor

Bij monitoring kijken we altijd terug naar de historische ontwikkeling van verschillende onderwerpen. Hoe langer de programmaperiode voortduurt, hoe meer zicht we krijgen op de trendmatige ontwikkeling van brede welvaart, imago, de vier ambities en de projecten. Nationaal Programma Groningen beoogt met haar inzet een positieve bijdrage te leveren aan die trends, maar ook allerlei externe ontwikkelingen grijpen hierop in. De coronapandemie in 2020 en 2021 is zo'n externe ontwikkeling, in dit geval met gevolgen die van tevoren niet ingeschat konden worden. Het uitbreken van de pandemie had in 2020 grote effecten op de meeste van deze onderwerpen, waarna we in 2021 weer een beweging naar de situatie voor corona zagen. Dat beïnvloedt en vertekent ons beeld op de ontwikkeling van de regio en maakt duiding soms lastig. In deze monitor zien we daarom vooral negatieve (corona-)ontwikkelingen bij indicatoren met nieuwe data over 2020, en herstel bij indicatorenwaarden uit 2021.

Corona-effect leidt tot trendbreuken over de gehele breedte

In de monitor van vorig jaar gaven we aan te moeten afwachten hoe de gevolgen van de coronacrisis zich zouden uiten in de indicatorenset. Dit jaar zien we duidelijk hoe die gevolgen eruit zien. In het jaar 2020 zijn er ontwikkelingen die een trendbreuk met de jaren ervoor laten zien: de brede welvaart neemt zowel landelijk als in Groningen af, net als de bruto toegevoegde waarde. Hetzelfde beeld ontstaat voor de netto arbeidsparticipatie. Bij de indicatoren waar we al over cijfers voor 2021 beschikken zien we juist weer een fors herstel optreden. De netto arbeidsparticipatie trekt bijvoorbeeld alweer aan. Dit maakt dat we voorzichtig positief mogen zijn over het herstel na de coronaperiode en de veerkracht van Groningen.

De brede welvaart neemt af, met name door afgenomen beschikbaarheid van werk

Nationaal Programma Groningen gaat voor een flinke verbetering van de brede welvaart in Groningen gedurende de programmaperiode. Zowel in Groningen als op landelijk niveau neemt de brede welvaart af ten opzichte van de Monitor 2021. Belangrijkste oorzaak is de forse afname van de beschikbaarheid van werk in het coronajaar 2020. Dit doet de positieve ontwikkeling van indicatoren als vertrouwen in de overheid en ervaren gezondheid teniet. Ook in de vijf gemeenten en hun referentiegebieden zien we een afname van de brede welvaart. De gemeente Het Hogeland klimt op de ranglijst van gemeenten, terwijl Midden-Groningen daalt. De overige drie gemeenten behouden dezelfde positie ten opzichte van vorig jaar.

Imago verbetert onder Groningers en verslechtert onder niet-Groningers

Nationaal Programma Groningen heeft als ambitie dat het imago van Groningen binnen en buiten de provincie verbetert. Ten opzichte van de nulmeting kijken Groningers zelf positiever naar de regio. Over de verwachte ontwikkeling van het imago de komende vier jaar zijn de Groningers vergelijkbaar positief als in 2020. Niet-Groningers zijn negatiever over het imago van de regio dan bij de nulmeting. Hetzelfde beeld komt naar voren bij bedrijven van buiten Groningen. Groningse bedrijven zitten dit jaar voor het eerst in de imagometing. Zij hebben een overwegend positief beeld van Groningen.

//
**IN 2021 IS
€110 MILJOEN
TOEGEKEND AAN
PROJECTEN**
//

4

We zien verschillende ontwikkelingen op de vier ambities

In het programma zijn ambities geformuleerd ten aanzien van Economie, Werken & Leren, Leefbaarheid en Natuur & Klimaat.

- Op het gebied van Economie streeft het programma naar een sterkere stijging van de provinciale bruto toegevoegde waarde dan landelijk. In het coronajaar 2020 zien we een forse afname in Groningen. Ook op landelijk niveau zien we een afname in de toegevoegde waarde, zij het een stuk minder sterk dan in Groningen. Dit komt ook door de afgenomen baten uit de gaswinning, die traditioneel een groot aandeel in de Groningse economie hebben.
- Voor Werken & Leren zien we verschillende ontwikkelingen, veelal afhankelijk van het jaar waarvoor de data beschikbaar zijn. Op netto arbeidsparticipatie scoren alle gemeenten, in lijn met de ambitie, beter dan de referentiegroep. Hierbij kijken we naar 2021 ten opzichte van 2019, waardoor we het eerste herstel na corona in beeld krijgen. Opleidingsniveau en besteedbaar huishoudinkomen, de twee andere hoofdindicatoren voor Werken & Leren, geven per gemeente een verschillend beeld.
- Bij Leefbaarheid is de leefbaarheidsscore in de vijf gemeenten gelijk gebleven (in 2020 ten opzichte van 2018). Vier van de vijf referentiegroepen hebben wel een gemiddelde stijging van de leefbaarheid gerealiseerd en presteren dus beter dan de vier Groningse gemeenten. Voor Het Hogeland scoort de referentiegroep met een afname van de leefbaarheid minder goed. Daarmee ligt alleen Het Hogeland in lijn met de ambitie van het programma - beter presteren op de leefbaarheidsscore dan de referentiegroep.
- Bij Natuur & Klimaat zien we zowel landelijk als provinciaal een lichte afname van de Living Planet Index (LPI) in 2020 ten opzichte van 2018. De afname is iets sterker in Groningen, al is het verschil te verwaarlozen. Daarmee is het behalen van de programma-ambitie - beter presteren op het niveau van de provincie Groningen dan het landelijke beeld, nog niet in zicht.

Steeds meer programmagelden zijn toegekend aan projecten in de provincie en vijf gemeenten; de uitgave van gelden moet nog goed op gang komen

In 2021 is €110 miljoen toegekend aan projecten, met name binnen de lokale en provinciale programma's. Hierdoor komt er meer evenwicht in de totale portefeuille, waar eerst relatief veel middelen aan speciale programma's waren toegekend. De verwachte multiplier van het programma is iets afgenomen en blijft fors afhankelijk van enkele grote projecten met grote investeringen van derden. Met de nieuwe projecten is er

meer aandacht gekomen voor de ambitie Werken & Leren. Ook blijft Leefbaarheid veel aandacht krijgen. Opvallend is dat de toekenning van gelden voor de ambitie Natuur & Klimaat achterblijft bij de andere drie ambities. In 2021 is €47 miljoen uitgegeven binnen projecten. Net als vorig jaar is het te vroeg om effecten van projecten te verwachten; het grootste deel van de programmagelden moet nog uitgegeven worden en er zijn tot nog toe 33 relatief kleine projecten afgerond.

SNEL NAAR:

Inhoud

Inleiding	7
Impact	11
2.1 Brede Welvaart	12
2.2 Imago	17
Outcome	24
3.1 Economie	26
3.2 Werken & Leren	33
3.3 Leefbaarheid	45
3.4 Natuur & Klimaat	51
Output	57
4.1 Projectenanalyse	58
Verantwoording	63
Het consortium	77
Bijlagen	79
Bijlage A: Beschrijving gebruikte indicatoren	80
Bijlage B: Ontwikkeling outcome en impact in de overige Groningse gemeenten	84
Colofon	108

1

Inleiding

7

// DE CORONAPANDEMIE ZORGDE IN 2020 EN 2021 VOOR GROTE VERANDERINGEN IN DE CIJFERS //

1.1 Aanleiding

Nationaal Programma Groningen wil een flinke impuls aan Groningen geven. De Rijksoverheid heeft €1,15 miljard beschikbaar gesteld als startkapitaal voor het programma. De gemeenten Eemsdelta, Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen en Oldambt en de provincie Groningen hebben programmaplannen ingediend, voorstellen ter besteding van de beschikbare middelen. Naast deze provinciale en lokale programmaplannen heeft het programma ook een aantal speciale programma's van middelen voorzien. Al deze plannen richten zich op de vier ambities van Nationaal Programma Groningen: Economie, Werken & Leren, Leefbaarheid en Natuur & Klimaat. Met het behalen van doelen op deze vier onderwerpen, beoogt Nationaal Programma Groningen de Groningse brede welvaart te versterken en het imago van de regio te verbeteren. Sinds begin 2020 werken wij, een consortium van E&E advies, Sociaal Planbureau Groningen en Aletta Advies, aan de structurele monitoring van Nationaal Programma Groningen.

1.2 Langjarige monitorings- en evaluatiecyclus

We hebben de startsituatie van Groningen voorafgaand aan de programmaperiode beschreven in de nulmeting¹. Deze is in februari 2021 gepubliceerd. Vanaf 2021 rapporteren we met een jaarlijkse Monitor over de ontwikkeling van de regio ten opzichte van de nulmeting, over de mate waarin het programma op koers ligt om haar ambities te realiseren en over de resultaten van de diverse programma's en projecten waar Nationaal Programma Groningen een bijdrage aan levert. Daarnaast fungeert de informatie die we jaarlijks verzamelen in deze Monitor als dataverzameling voor de tussen- en eindevaluatie van Nationaal Programma Groningen. Hierin beoordelen we de doelmatigheid, doeltreffendheid en impact van het programma in de volle breedte. In 2023 voeren we een ex durante evaluatie uit, gericht op de doelmatigheid van het programma. De tussenevaluatie op het gebied van doeltreffendheid zal later plaatsvinden. De eindevaluatie staat gepland voor 2029.

Met deze Monitor brengen we jaarlijks de trends en ontwikkelingen in Groningen in kaart. Daar levert het programma samen met een groot aantal externe ontwikkelingen een bijdrage aan. Een van die ontwikkelingen is de coronapandemie, waarbij we zien dat deze in 2020 en 2021 voor grote veranderingen in de cijfers heeft gezorgd. Dit onderstreept

¹ De nulmeting is te raadplegen via www.nationaalprogrammagoningen.nl/app/uploads/2021/03/Rapportage-Nulmeting-Nationaal-Programma-Groningen.pdf.

dat de Monitor geen beeld geeft van de causaliteit tussen Nationaal Programma Groningen en de ontwikkeling van de vier ambities. Op het gebied van de indicatoren zien we dat er veel nieuwe waarden beschikbaar zijn ten opzichte van de Monitor 2021. Ook met de nieuwe waarden blijft bij sommige indicatoren het meest recente peiljaar op 2019 of 2020 staan, waardoor de ontwikkeling van de indicatoren in de programmaperiode nog maar beperkt zichtbaar is.

1.3 Doelstelling

De doelstelling van de jaarlijkse Monitor is het inzichtelijk maken van de voortgang van het programma als het gaat om de programma's en projecten, de ontwikkeling van de indicatoren op het gebied van de vier ambities en de ontwikkeling van de brede welvaart en het imago van Groningen.

1.4 Werkwijze

Nationaal Programma Groningen heeft de volgende overkoepelende doelstelling geformuleerd: *Nationaal Programma Groningen verbetert, naarmate de uitvoering van het programma vordert, de brede welvaart en het imago van de regio Groningen.*

In de monitoring en evaluatie van Nationaal Programma Groningen werken wij 'van buiten naar binnen'. Dat betekent dat we starten bij de overkoepelende doelen van het programma, zoals hierboven geformuleerd. Om de gestelde doelen te bereiken, zijn door de regio vier ambities geformuleerd aan de hand waarvan het programma bij dient te dragen aan de brede welvaart en het imago: Economie, Werken & Leren, Leefbaarheid en Natuur & Klimaat. Projecten en programma's moeten met de resultaten die zij behalen bijdragen aan deze ambities. Volgens deze programmalogica leveren de programmamiddelen gedurende de looptijd een bijdrage aan de overkoepelende doelstelling. In de structuur en werkwijze² van de jaarlijkse Monitor volgen wij deze programmalogica: we starten bij de impact en pellen de ontwikkelingen via de vier ambities verder af naar projectresultaten en investeringen vanuit Nationaal Programma Groningen.

² Zie de verantwoording voor een uitgebreide technische toelichting van het gebruik van de diverse instrumenten en indicatoren.

1.5 Leeswijzer

In deze monitor kijken we vanuit de overkoepelende programmadoelen naar de ambities en de projecten.

- Hoofdstuk 2 bevat de ontwikkeling van de impact van Nationaal Programma Groningen, op het gebied van brede welvaart en het imago van de regio;
- Hoofdstuk 3 staat in het teken van de vier ambities, in de volgorde Economie, Werken & Leren, Leefbaarheid en Natuur & Klimaat;
- Hoofdstuk 4 biedt inzicht in de voortgang van de projecten en programma's onder Nationaal Programma Groningen;
- Hoofdstuk 5 gaat in op de verantwoording en onderzoeksmethode;
- In het laatste hoofdstuk geven we een omschrijving van het consortium.

Als bijlage hebben we tot slot een overzicht van de gehanteerde indicatoren en een beknopte analyse van de overige vijf gemeenten in Groningen opgenomen.

2

Impact

Nationaal Programma Groningen heeft de overkoepelende doelstelling om, naarmate de uitvoering van het programma vordert, de brede welvaart en het imago van de regio Groningen te verbeteren. In dit hoofdstuk kijken we naar de ontwikkeling van de brede welvaart en het imago.

- **Brede Welvaart:** 2.1 bevat een duiding van de ontwikkeling van de Groningse Brede Welvaartsindicator (BWI-NPG);
- **Imago:** 2.2 bevat een duiding van de resultaten uit de Imagomonitor.

In de verantwoording in hoofdstuk 5 hebben we uitgebreid beschreven hoe deze twee concepten gemeten worden.

AMBITIE

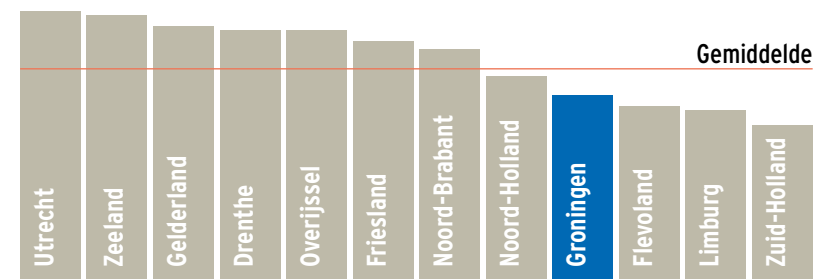
De brede welvaart van Groningen verbetert.

		Gebruikte eenheid ontwikkeling	Monitor 2022	EEMSDelta	GRONINGEN	HET HOGELAND	MIDDEN-GRONINGEN	OLDAMBT	PROVINCIE GRONINGEN
BREDE WELVAART INDEX > BW1		Absolute ontwikkeling score ten opzichte van 2019	2020	-0,03 0,46	-0,03 0,50	-0,01 0,50	-0,07 0,44	-0,04 0,37	-0,03 0,49
Gemiddelde in de referentiegroep >				-0,04 0,68	-0,03 0,41	-0,04 0,67	-0,02 0,69	-0,05 0,70	-0,04 0,56
Rangschikking Brede > Welvaart Index (0-100)		Absolute ontwikkeling in plaats rangorde ten opzichte van 2019	2020	+1 9	+1 15	+5 15	-3 8	0 4	+1 4
Gemiddelde in de referentiegroep >				-1 50	+2 9	+1 49	+7 54	-5 57	nvt

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep

BW1 Brede Welvaart Index in 2020. De minimale waarde is 0 en maximale waarde 1.

BW2 Deze indicator wordt berekend op basis van de Brede Welvaart Index in een gemeente in 2020 en vervolgens verdeeld in 100 percentielgroepen. Gemeenten met een hoge Brede Welvaart Index zullen in een hoge percentielgroep terechtkomen. Naarmate de Brede Welvaart Index lager is, wordt een gemeente in een lagere groep ingedeeld. Deze indicator geeft de relatieve brede welvaart weer ten opzichte van de overige gemeenten in Nederland.

Ranking van Groningen (2020)

LEESWIJZER TABEL

- In de **dikgedrukte** getallen staan de ontwikkelingen van de scores weergegeven
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde
- De kleurcodering in deze tabel is gebaseerd op een vergelijking met referentiegebieden die alleen voor gemeenten wordt uitgevoerd, net als bij alle sub-indicatoren die verderop in deze rapportage worden gepresenteerd.

2.1 Brede Welvaart

Om de voortgang van het Nationaal Programma Groningen inzichtelijk te maken en om te bepalen hoe Groningen ervoor staat, is brede welvaart als maatstaf gekozen. Brede welvaart kijkt naar meer dan economische welvaart alleen. Met het Nationaal Programma Groningen wordt een flinke verbetering in brede welvaart beoogd. Ten behoeve van de monitoring van het programma is een 'Brede Welvaart Index NPG' ontwikkeld waarin de verschillende aspecten van het Brede Welvaart-concept van CBS (2020) zijn gewogen op het belang dat inwoners van de provincie Groningen aan deze aspecten hechten. Voor de verantwoording verwijzen we naar paragraaf 5.4 in deze rapportage en naar het artikel dat over dit onderzoek is verschenen³.

De Brede Welvaart Index die voor de monitoring van het Nationaal Programma Groningen wordt gehanteerd, bestaat uit twee maten:

- Brede Welvaart Index NPG (BWI-NPG). Dit is een gewogen somscore van 39 indicatoren uit de Brede Welvaartsmonitor van CBS. De BWI-NPG is in de nulmeting genormaliseerd naar een bereik van 0 - 1. In de jaren na de nulmeting kan de score afhankelijk van de groei van de BWI-NPG buiten het bereik van 0 en 1 liggen.
- Rangschikking Brede Welvaart Index NPG. Dit is de plaats die de betreffende gemeente inneemt op een ranglijst van 0 - 100. Hoe hoger dit getal, hoe hoger de positie van deze gemeente op de Brede Welvaart Index NPG.

Voor de nulmeting is CBS-data uit 2019 gebruikt. Voor de Monitor 2022 is CBS-data uit 2020 gebruikt. Daardoor zijn de actuele effecten van grote maatschappelijke ontwikkelingen (corona, inflatie) nog niet goed zichtbaar in de Brede Welvaart Index. Verderop in deze rapportage worden data van recenter datum gebruikt. Daar is op onderdelen juist weer een herstel te zien na de coronapandemie. De uitkomsten op brede welvaart moeten hier vooral worden beschouwd in vergelijking met de ontwikkelingen in Nederland en de referentiegemeenten.

³ Ooijen, R, Vaart, J. van der, Mierau, J., Regionale welvaartsindex wijst op structurele achterstand Groningen. ESB, 106(4800S), 26 augustus 2021.

Ambitie: de brede welvaart van Groningen verbetert

- Voor de provincie Groningen is de welvaartsindex gedaald van 0,52 tot 0,49. Dit is in lijn met de landelijke trend en wordt verklaard door de verandering van dezelfde indicatoren. De provincie Groningen is ten koste van Flevoland één plek gestegen op de rangschikking naar plaats 9, al blijven de verschillen tussen beide provincies klein.
- Het niveau van brede welvaart is in Nederland in 2020 gedaald van 0,60 naar 0,56. De daling van brede welvaart in Nederland wordt in grote mate verklaard door een daling in de indicator beschikbaarheid van werk in het coronajaar 2020. Tegenover de daling in de beschikbaarheid van werk staat een relatief sterke toename van de indicatoren vertrouwen in de overheid, tevredenheid met vrije tijd, en tevredenheid met de reistijd van en naar het werk. Ook is ervaren gezondheid in het coronajaar 2020 toegenomen ten opzichte van de laatste meting in 2016. Desondanks daalt brede welvaart door de relatief sterke daling in de beschikbaarheid van werk.
- Ook voor de Groningse gemeenten in het aardbevingsgebied zien we dat het niveau van brede welvaart in 2020 is gedaald. De daling is het sterkst in Midden-Groningen. In vergelijking met Nederland klimt Het Hogeland op de Brede Welvaartladder terwijl Midden-Groningen daalt. Bij de overige gemeenten blijft de rangschikking vrijwel gelijk.
- De verbeterde positie van het Hogeland wordt in belangrijke mate verklaard door de toename van ervaren gezondheid, vertrouwen in de overheid, de hoeveelheid zonnepanelen en de luchtkwaliteit in de woonbuurt.
- In Midden-Groningen dragen de beschikbaarheid van werk, overgewicht en het contact met familie, vrienden of burens in belangrijke mate bij aan de daling in brede welvaart. De daling van brede welvaart vanwege overgewicht is specifiek voor Midden-Groningen. Deze zien we niet in andere Groninger gemeenten. In Oldambt zien we in 2020 juist een afname in overgewicht ten opzichte van 2016. De kloof tussen de eigen brede welvaart score en die in de referentiegroep is (net als in de nulmeting) het grootst in de gemeente Oldambt.

Brede welvaart verhogende en verlagende factoren

Voor de verschillende gemeenten hebben we onderzocht welke factoren, in vergelijking met de referentiegemeenten, de sterkste positieve en negatieve invloed hebben op de Brede Welvaartscore.

Eemsdelta

- Als we Eemsdelta vergelijken met de referentiegroep, dan is de sterkste negatieve bijdrage aan brede welvaart de beschikbaarheid van werk, gevolgd door het percentage mensen met een betaalde baan.
- De twee factoren die, in vergelijking tot de referentiegemeenten, de sterkste positieve bijdrage hebben zijn het gevoel van veiligheid in de woonbuurt, gevolgd door het aantal mensen met schulden.

Groningen

- De sterkste negatieve bijdrage aan brede welvaart is de beschikbaarheid van werk. Ook het aantal mensen met een betaalde baan vormt een welvaartsverlagende factor in vergelijking met de referentiegroep.
- De sterkste positieve bijdrage aan brede welvaart is het aandeel mensen dat zich gezond voelt en een groter vertrouwen in de overheid.

Het Hogeland

- De sterkste negatieve bijdrage aan brede welvaart is de beschikbaarheid van werk in Het Hogeland. Ook de minder goede luchtkwaliteit is een welvaartsverlagende factor ten opzichte van de referentiegemeente, ondanks dat hier wel een positieve ontwikkeling op heeft plaatsgevonden.
- De sterkste positieve bijdrage wordt geleverd door het gevoel van veiligheid in de woonbuurt en een grotere tevredenheid met de vrije tijd.

Midden-Groningen

- De sterkste negatieve bijdrage aan brede welvaart in Midden-Groningen, in vergelijking met de referentiegemeenten, is een kleinere beschikbaarheid van werk en minder mensen met een betaalde baan.
- De sterkste positieve bijdrage wordt geleverd door het gevoel van veiligheid in de woonbuurt en een hogere tevredenheid met de reistijd van en naar werk.

Oldambt

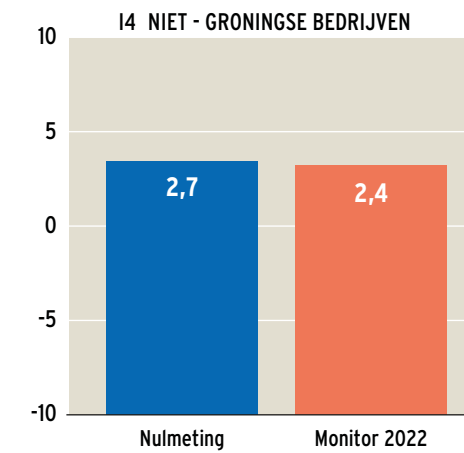
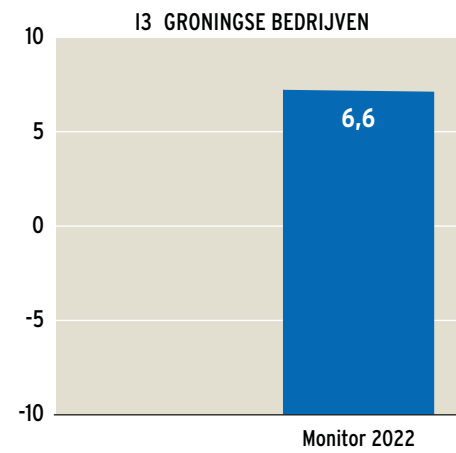
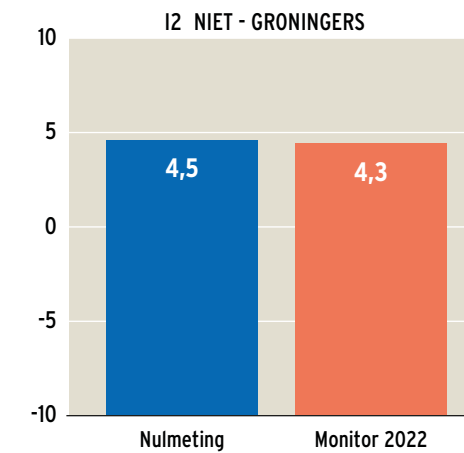
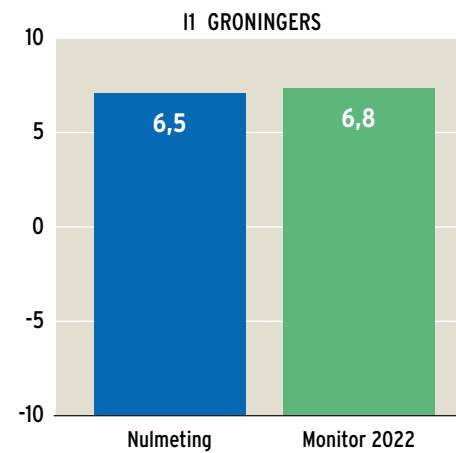
- In vergelijking met de referentiegroep is de sterkste negatieve bijdrage aan brede welvaart in Oldambt de beschikbaarheid van werk, gevolgd door een lager vertrouwen in de medemens.
- De sterkste positieve bijdrage wordt geleverd door het gevoel van veiligheid in de woonbuurt, gevolgd door het aantal mensen met schulden.

AMBITIE

Het imago van Groningen verbetert binnen en buiten de provincie

Ontwikkeling imagoscore

- 11 zelfbeeld personen in Groningen (schaal -10 tot +10)
- 12 ontvangen beeld personen buiten Groningen (schaal -10 tot +10)
- 13 zelfbeeld bedrijven in Groningen (schaal -10 tot +10, data nulmeting niet beschikbaar)
- 14 ontvangen beeld bedrijven in Nederland (schaal -10 tot +10)

//
HET
ZELFBEELD VAN
GRONINGERS IS
RUIM VOLDOENDE
ÉN VOOR
VERBETERING
VATBAAR
//

2.2 Imago

Hoofdambitie: het imago van Groningen verbetert binnen en buiten de provincie

De ambitie van Nationaal Programma Groningen is dat het imago van Groningen verbetert binnen en buiten de provincie. Om te bepalen of die doelstelling wordt behaald volgen we vanaf de nulmeting in 2020:

1. het zelfbeeld van Groningers (wat vinden Groningers van Groningen);
2. het beeld van niet-Groningers (wat vinden niet-Groningers van Groningen);
3. het beeld van Groningse bedrijven (wat vinden Groningse bedrijven van Groningen);
4. het beeld van niet-Groningse bedrijven (wat vinden niet-Groningse bedrijven van Groningen).

De score tijdens de nulmeting van 2020 is steeds het ijkpunt. In 2022 is het imago voor de tweede keer gemeten. Vanaf nu volgen we jaarlijks of de gemiddelde score op elk van de drie onderdelen hoger is dan de score in de nulmeting en hoe de ontwikkeling ten opzichte van de voorgaande meting is. Achteraf blijkt de steekproef onder Groningse bedrijven tijdens de nulmeting te klein om in 2022 een trend te kunnen zien. In 2022 is de steekproef wel voldoende. Dat betekent dat voor het beeld van Groningse bedrijven 2022 als nulpunt wordt genomen. De steekproef onder niet-Groningse bedrijven was wel al in 2020 voldoende.

Aan het einde van de looptijd van het programma in 2023 beschouwen we de ambitie als gehaald wanneer de scores hoger zijn dan respectievelijk 6,5, 4,5 (scores 2020) en 6,6 (score 2022) en 2,4 (score 2020). De schaal van de imagoscore is -10 tot +10. Dit is dus geen rapportcijfer: de negatieve scores tellen ook mee voor het gemiddelde.

Beeld Groningers

- Het beeld dat Groningers van het imago van Groningen hebben is in 2022 op een schaal van -10 tot +10 gemiddeld 6,8. De onderzoekers geven op basis van hun kennis en ervaringen als referentie dat een 7 of hoger goed is. Dat betekent dat het zelfbeeld van Groningers ruim voldoende is én nog steeds voor verbetering vatbaar. De score tijdens de nulmeting was 6,5, dus vooralsnog is er een positieve ontwikkeling zichtbaar.

- Deze positieve ontwikkeling komt doordat minder Groningers een 0 als score geven (2% in 2022 ten opzichte van 4% in 2020) en doordat meer Groningers het imago met een 10 beoordelen (13% in 2022, 10% in 2020).
- Over de verwachte ontwikkeling van het imago van Groningen in de komende vier jaar, zijn de Groningers vergelijkbaar optimistisch als in 2020. Nu denkt 47% dat het imago zich de komende vier jaar in positieve zin zal ontwikkelen. In 2020 was dat nog 50%. Dat verschil is niet significant.
- Over hoe het imago zich de afgelopen periode heeft ontwikkeld zijn de Groningers ook nagenoeg even positief als in 2020. Toen vond 41% dat het imago in de voorgaande 4 jaar positief was ontwikkeld, nu is dat 37%. In 2020 vond 36% dat het imago van Groningen zich in het afgelopen jaar positief had ontwikkeld, in 2022 is dat 34%. Deze veranderingen zijn eveneens niet significant.
- Groningers beoordelen de aantrekkelijkheid van Groningen op veel aspecten nog steeds met een ruime voldoende (voor dit onderdeel wordt gewerkt met rapportcijfers, dus een score van 0 - 10). Ze zijn trots op hun woonplek. Groningen als plek om te studeren krijgt net als in 2020 het hoogste rapportcijfer (8,4). Opgroeien staat in 2022 op de tweede plek, met een 7,8. Iets minder aantrekkelijk vinden ze Groningen nog steeds om een baan te vinden en te ondernemen, maar ook die aspecten scoren allemaal hoger dan een 7 en worden ten opzichte van 2020 positiever beoordeeld (respectievelijk 7,1 versus 6,5 en 7,2 versus 6,9). De associatie 'wonen' kreeg in 2020 een 8. In 2022 is dat gedaald naar 7,5.
- Bij de vragen over geholpen associaties blijkt dat Groningers net als in 2020 de woorden nuchter, gezellig authentiek en gelukkig relatief het best vinden passen bij Groningen. Ten opzichte van 2020 zijn hierin weinig veranderingen. Wel vinden Groningers de termen gezond, duurzaam en vlot minder vaak op Groningen van toepassing dan in 2020.
- Groningers denken ten onrechte dat niet-Groningers Groningen als 'ver weg' zien. 8% van de niet-Groningers associeert Groningen in 2022 met 'ver weg', terwijl 24% van de Groningers denkt dat niet-Groningers Groningen hiermee associëren. Ook de associatie met aardbevingen hebben niet-Groningers in werkelijkheid minder vaak (8%) dan Groningers vermoeden (19%).
- Op de vraag hoe trots bent u op wonen in Groningen is het gemiddelde rapportcijfer in 2022 een 7,9. In 2020 was dit 7,8. 68% van de Groningers geeft een 8, 9 of een 10 als het gaat om trots op wonen in de provincie. Net als in 2020 zijn Friezen, Zeeuwen, Limburgers en Drenten (in die volgorde) het meest trots op de provincie waar ze wonen, gevolgd door de Groningers op een vijfde plaats.

// NIET-GRONINGERS BEOORDELEN DE AANTREKKELIJKHEID VAN GRONINGEN OP DE VERSCHILLENDE HEN VOORGELEGDE ASPECTEN VEEL LAGER DAN GRONINGERS //

20

Beeld niet-Groningers

- Ten opzichte van 2020 is het beeld van de niet-Groningers negatiever. In 2020 was de score op het imago op een schaal van -10 tot +10 gemiddeld een 4,5. In 2022 is dat gedaald naar 4,3. Daarmee is de afstand tot de ideale score van 7 iets vergroot. Het valt vooral op dat in 2020 niet-Groningers vaker dan in 2022 een 6 of 8 als gemiddelde score gaven.
- Niet-Groningers die aangeven Groningen ooit te hebben bezocht geven een hogere imagoscore: 4,9. Niet-Groningers die nooit in Groningen zijn geweest geven relatief vaak (28%) een neutrale 0 als score. Niet-groningers die in Groningen hebben gewoond zijn veel positiever over Groningen (score 6,3) dan niet-Groningers die nooit in Groningen hebben gewoond (4,2).
- In de nulmeting gaven we al aan dat het gebruikelijk is dat de score die inwoners geven hoger is dan de score van mensen die niet in de onderzochte regio wonen. Dat het oordeel van anderen ook daadwerkelijk lager uitvalt komt eveneens stelselmatig voor. Wat in deze imagomonitor net als in 2020 opvalt is dat niet-Groningers een stuk positiever over Groningen zijn dan de Groningers denken. Groningers denken dat de score van niet-Groningers gemiddeld 2,5 is (2,3 in 2020) is. Dat is 1,8 punten lager dan de daadwerkelijke score.
- In 2020 vond 21% van de niet-Groningers dat het imago van Groningen zich in de afgelopen vier jaar positief ontwikkelde. In 2022 is dat nog maar 15%. 13% van de niet-Groningers vindt in 2022 dat het imago het afgelopen jaar een positieve ontwikkeling kende. Ook dit was in 2020 nog 21%.
- Het valt op dat net als Groningers niet-Groningers ontwikkelingen op het gebied van verduurzaming en energietransitie als reden opgeven voor een verwachte positieve ontwikkeling van het imago. Aardbevingen en gaswinning blijven voor een negatief sentiment zorgen.
- Niet-Groningers beoordelen de aantrekkelijkheid van Groningen op de verschillende hen voorgelegde aspecten veel lager dan Groningers. Alleen studeren (6,6), cultuur (6,1) en recreatie (6,1) krijgen net een voldoende. Niet-Groningers die Groningen ooit hebben bezocht beoordelen de aantrekkelijkheid wel veel beter dan niet-Groningers die Groningen nooit hebben bezocht. De verschillen zijn vooral groot bij de aspecten studeren, cultuur en recreatie. De aspecten ondernemen, een baan vinden en wonen scoren heel laag onder niet-Groningers die Groningen nooit hebben bezocht. Respectievelijk 6%, 7% en 8% van deze groep geeft op deze aspecten een rapportcijfer van 8 of hoger.
- Ten opzichte van 2020 valt op dat het aantal respondenten dat een sterke primaire associatie met aardbevingen had is gedaald van 15% naar 8%. De primaire associatie met studenten en studeren nam tussen 2020 en 2022 juist toe van 9% naar 13%.

- Wat de geholpen associaties betreft scoren de begrippen nuchter en ruimte net als in 2020 het hoogst. Er zijn wel enkele significante veranderingen ten opzichte van 2020. De termen gezond (-10%-punt), digitaal (-9%-punt), gelukkig (-8%-punt), aanpakkersmentaliteit (-7%-punt), duurzaam (-7%-punt), groei (-7%-punt) en talent (-6%-punt) vinden niet-Groningers minder goed bij Groningen passen dan in 2020.

Beeld Groningse en niet-Groningse bedrijven

- In de nulmeting van 2020 rapporteerden we een 2,7 als score onder alle bedrijven (Groningse en niet-Groningse). In 2022 maken we een onderscheid tussen Groningse en niet-Groningse bedrijven. De onderzoekers die in 2022 de imagomonitor uitvoeren achtten de steekproef van 2020 onder Groningse bedrijven ten opzichte van die van 2022 te klein om deze op te nemen in de trend. Voor Groningse bedrijven is 2022 daarom de nulmeting en het ijkpunt voor de komende jaren. Voor niet-Groningse bedrijven kunnen we 2020 op basis van de toenmalige steekproef wel als nulmeting beschouwen.
- Groningse bedrijven hebben een overwegend positief beeld van Groningen. Op de schaal van -10 tot +10 geven ze een 6,6. Niet-Groningse bedrijven geven Groningen een lage 2,4. Dat is een daling ten opzichte van 2020 (2,7). Van alle doelgroepen is het niet-Groningse bedrijfsleven het meest negatief over het imago van Groningen.
- 58% van de Groningse bedrijven is positief over de verwachte ontwikkeling van het imago in de komende vier jaar. 57% zegt positief te zijn over de ontwikkeling van het imago in het aankomende jaar. Onder niet-Groningse bedrijven is de verwachting dat het imago zich de komende vier jaar positief ontwikkeld gedaald van 34% naar 27%. 50% van de Groningse bedrijven is positief over de ontwikkeling van het imago in het afgelopen jaar, ten opzichte van 19% van de niet-Groningse bedrijven.
- Groningse bedrijven vinden Groningen op alle aan hen voorgelegde aspecten aantrekkelijker dan niet-Groningse bedrijven. Het meest aantrekkelijk vinden Groningse bedrijven Groningen om te studeren (82% geeft een 8 of hoger), gevolgd door ouder worden (69% geeft een 8 of hoger) en wonen (65% geeft een 8 of hoger). Van de niet-Groningse bedrijven geeft 44% Groningen aantrekkelijk (rapportcijfer 8 of hoger) om te studeren. Van de niet-Groningse bedrijven vindt slechts 8% Groningen aantrekkelijk om een baan te vinden en 10% noemt ondernemen als aantrekkelijk aspect. Onder Groningse bedrijven is dit respectievelijk 43% en 50%.
- Groningse bedrijven zijn vaker lokaal georiënteerd (36% versus 20% van de rest van de Nederlandse bedrijven) en bedrijven uit de rest van Nederland vaker internationaal (35%

versus 25% van de Gronings bedrijven). Aspecten als een goede arbeidsmarkt, een goed netwerk, een prettige leefomgeving en een stabiele economie zijn de factoren waaraan alle bedrijven gemiddeld het meeste belang hechten. 78% van de Groningse bedrijven vindt daarnaast voldoende scholing en opleidingen een belangrijke vestigingsfactor (versus 65% van de niet-Groningse bedrijven). Centrale ligging en bereikbaarheid is voor niet-Groningse bedrijven vaker een belangrijke vestigingsfactor (82% versus 68%).

Ontwikkeling waardering leefaspecten

In onderstaande tabel is per leefaspect en per doelgroep het percentage respondenten opgenomen dat een rapportcijfer 8, 9 of 10 scoort. Dit percentage zegt iets over de waardering die de doelgroepen hechten aan de verschillende aspecten. Hoe hoger het percentage hoe aantrekkelijker de doelgroep dit aspect vindt met betrekking tot Groningen. We zullen de ontwikkeling van deze aspecten de komende jaren volgen, omdat ze raakvlakken hebben met de overige ambities in deze monitor.

Percentage respondenten per doelgroep dat een 8, 9 of 10 als rapportcijfer geeft aan acht verschillende leefaspecten

DIMENSIES	Groningers		niet-Groningers		Groningse bedrijven		niet-Groningse bedrijven	
	2020	2022	2020	2022	2020	2022	2020	2022
STUDEREN	79%	86%	41%	44%	niet beschikbaar	82%	44%	44%
WONEN	74%	73%	17%	16%		65%	19%	13%
OPGROEIEN	65%	68%	19%	18%		63%	19%	14%
OUD WORDEN	70%	68%	22%	21%		69%	24%	18%
CULTUUR BELEVEN	57%	63%	29%	28%		53%	23%	20%
RECREËREN	57%	59%	34%	30%		56%	29%	24%
ONDERNEMEN	38%	49%	12%	12%		50%	14%	10%
EEN BAAN TE VINDEN	29%	44%	10%	12%		43%	11%	8%

Waardering leefaspecten

% dat een rapportcijfer hoger dan 8 geeft

//

**GRONINGERS
ZIJN TROTS OP
HUN PROVINCIE
EN ZIJN
VERGELIJKBAAR
POSITIEF OVER DE
ONTWIKKELING VAN
HET IMAGO
IN DE KOMENDE
VIER JAAR ALS
IN 2020**

//

Conclusie

- Groningen voldoet op dit moment alleen voor de doelgroep Groningers aan de hoofdambitie van Nationaal Programma Groningen. Zij geven in 2022 een hogere imagoscore dan in 2020. De doelgroepen niet-Groningers en niet-Groningse bedrijven geven allebei een lager gemiddelde imagoscore. Van de doelgroep Groningse bedrijven zullen we de ontwikkeling bij de volgende imagomonitor (2024) pas zien.
- Groningers zijn trots op hun provincie en zijn vergelijkbaar positief over de ontwikkeling van het imago in de komende vier jaar als in 2020. Alle hen voorgelegde leefaspecten scoren een rapportcijfer hoger dan 7.
- Niet-Groningers, met name het deel dat nog nooit in Groningen is geweest, en niet-Groningse bedrijven waarderen het imago van Groningen veel lager. De score is echter niet zo laag als de Groningers zelf dachten.

Raakvlakken met overige ambities

- In 2022 zien we een positieve ontwikkeling in zowel werkgelegenheid als arbeidsparticipatie (zie de hoofdstukken Economie en Werken en Leren). De waardering onder Groningers en onder Groningse bedrijven voor het aspect 'een baan vinden' is in 2022 ook iets gestegen. Onder niet-Groningers en niet-Groningse bedrijven lijkt deze ontwikkeling nog geen effect te hebben op het imago.
- Het aandeel hbo en wo-studenten dat uitstroomt in de provincie Groningen is aanzienlijk hoger dan het landelijk gemiddelde en dat verschil is ook iets groter geworden ten opzichte van 2020 (zie hoofdstuk Werken en Leren). Het percentage respondenten dat een 8 of hoger geeft is onder alle doelgroepen het hoogst voor het aspect 'studeren'.
- We zien verderop in dit rapport dat de tevredenheid met de woning in Groningen vergelijkbaar is als die in de rest van het land. De tevredenheid met de woonomgeving is ook vergelijkbaar. Door personen en bedrijven van buiten Groningen wordt 'wonen' echter niet heel positief gewaardeerd als ze denken aan Groningen.

3

Outcome

Om de doelstellingen op het gebied van brede welvaart en Imago te bereiken, zijn vier ambities geformuleerd in het Programmakader. Door met projecten in te zetten op deze ambities, verwacht Nationaal Programma Groningen de doelen te kunnen realiseren.

De vier ambities luiden als volgt:

- › **Economie:** de bruto toegevoegde waarde stijgt sterker in Groningen dan gemiddeld in Nederland.
- › **Werken & Leren:** iedere gemeente in het aardbevingsgebied presteert op netto-participatiegraad, gemiddeld besteedbaar inkomen en uitstroom per opleiding beter dan de gemiddelde ontwikkeling in haar referentiegroep.
- › **Leefbaarheid:** iedere gemeente in het aardbevingsgebied presteert op de leefbaarometer beter dan de gemiddelde ontwikkeling in haar referentiegroep.
- › **Natuur & Klimaat:** de regio Groningen presteert beter op de Living Planet Index dan het Nederlands gemiddelde.

In dit hoofdstuk (3.1 t/m 3.4) brengen we de voortgang op het gebied van de ambities in kaart. Dit hebben we gedaan met behulp van een indicatorenset die vorig jaar bij de nulmeting is vastgesteld en jaarlijks herijkt wordt. De set bestaat uit hoofdindicatoren die de voortgang op de genoemde ambities meten, en sub-indicatoren die achterliggende ontwikkelingen inzichtelijk maken. Voor de sub-indicatoren hebben we de ontwikkeling afgezet tegen de gemiddelde ontwikkeling in de referentiegroep. In de verantwoording is opgenomen welke indicatoren dit jaar zijn toegevoegd en hoe de referentiegroepen zijn samengesteld.

Per ambitie hebben we een factsheet opgenomen met de cijfers. Per indicator hebben we de ontwikkeling ten opzichte van de waarde die we rapporteerden in de nulmeting laten zien. Wanneer de hoofdindicatoren de ontwikkeling zoals hierboven beschreven laten zien, kleuren ze groen; zo niet, kleuren ze rood. Bij de sub-indicatoren kleuren de indicatoren groen wanneer de ontwikkeling van de indicator ten opzichte van de nulmeting positiever is dan in de referentiegroep. Is de ontwikkeling gelijk aan of negatiever dan in de referentiegroep, dan kleurt de indicator rood. Het kan dus zo zijn dat een gemeente een positieve ontwikkeling laat zien op een indicator, maar toch negatief kleurt omdat de positieve ontwikkeling in de referentiegroep sterker is.

AMBITIE

De Bruto Toegevoegde Waarde stijgt in Groningen sterker dan gemiddeld in Nederland.

	Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar T+2 meting	EEMSDELTA	GRONINGEN	HET HOGELAND	MIDDEN-GRONINGEN	OLDAMBT	PROVINCIE GRONINGEN
BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE > E1	Index: 2019=100	2020						93,6 €20.734
INCLUSIEF DELFSTOFFENWINNING								98,4 €713.731
BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE > E2	Index: 2018=100	2019						105,3 €20.057
EXCLUSIEF DELFSTOFFENWINNING								104,9 €719.414
Aantal banen per 1.000 inwoners > E3	Index: 2019=100	2021	101,9 537	101,6 849	106,2 476	105,1 506	100,2 547	101,6 646
Gemiddelde in de referentiegroep >			100,9 588	101,5 784	100,0 527	100,2 667	101,0 596	100,9 677
Aantal oprichtingen per 1.000 inwoners > E4	Index: 2018=100	2020	130,0 12,2	113,7 19,2	115,9 11,9	126,1 14,0	99,0 12,1	121,8 15,7
Gemiddelde in de referentiegroep >			108,2 14,4	111,4 18,6	111,8 14,6	112,6 14,7	109,5 14,1	109,8 19,1
Percentage snel groeiende vestigingen > E5	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2020	+0,1 1,3%	-0,2 1,5%	+0,1 1,0%	+0,0 1,0%	+0,0 1,4%	-0,1 1,3%
Gemiddelde in de referentiegroep >			+0,0 1,4%	-0,1 1,6%	+0,0 1,0%	-0,1 1,5%	+0,0 1,5%	-0,1 1,4%
Percentage exporterende vestigingen > E6	nbn	2019	nbn 5,7%	nbn 4,6%	nbn 4,3%	nbn 5,2%	nbn 6,1%	nbn 5,0%
Gemiddelde in de referentiegroep >			nbn 6,6%	nbn 6,2%	nbn 5,6%	nbn 7,4%	nbn 7,3%	nbn 6,2%
Interne O&O uitgaven > E7	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2021						-4,3 14,7%
Gemiddelde in de referentiegroep >								(FR) -8,8 12,8% (DR) -3,8 15,6%
Investeringen in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen > E8	Index: 2018=100	2019						126,3 84,1
Gemiddelde in de referentiegroep >								110,5 53,6

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep

LEESWIJZER TABEL

- In de dikgedrukte getallen staan de indexcijfers of de procentpunten die de verandering van de waarden t.o.v. de nulmeting weergeven. In het geval er "nbn" staat is er nog geen update geweest op de peildatum 1 juli 2022
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde

- E1** Bruto toegevoegde waarde basisprijzen : BTW bruto, basisprijzen, mln euro, de toegevoegde waarde is gelijk aan het verschil tussen de productie (basisprijzen) en het intermediair verbruik (aankooprijzen) van een bedrijfseenheid
- E2** Bruto toegevoegde waarde basisprijzen : BTW bruto exclusief delfstoffenwinning , basisprijzen, mln euro, de toegevoegde waarde is gelijk aan het verschil tussen de productie (basisprijzen) en het intermediair verbruik (aankooprijzen) van een bedrijfseenheid
- E3** Het aantal banen per 1.000 inwoners in de leeftijdsgroep van 15-75 jaar

- E4** Het aantal nieuw opgerichte vestigingen van bedrijven per 1.000 inwoners in de leeftijdsgroep van 15- 75 jaar
- E5** Bedrijven met 10 of meer werknemers in het begin van het startjaar met een gemiddelde autonome groei van 10% per jaar of meer over een periode van 3 jaar
- E6** Aantal exporterende vestigingen per 1.000 vestigingen, gemiddelde over 3 jaar
- E7** Interne O&O uitgaven als percentage van de omzet (t.o.v. Drenthe en Friesland)
- E8** Investeringen in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen in mln euro

//

**IN 2020 BEDROEG
DE TOTALE BRUTO
TOEGEVOEGDE
WAARDE DIE IN
DE PROVINCIE
GRONINGEN WERD
GEREALISEERD
€20.734 MILJOEN**

//

27

3.1 Economie

Hoofdambitie: bruto toegevoegde waarde

- De ambitie van Nationaal Programma Groningen is dat de totale bruto toegevoegde waarde in de provincie Groningen in de komende periode sterker stijgt dan gemiddeld in Nederland. Dit betekent dat Nationaal Programma Groningen een positieve ontwikkeling van de totale omvang van de in de provincie Groningen gerealiseerde bruto toegevoegde waarde nastreeft en dat deze positieve ontwikkeling sterker moet zijn dan de gemiddelde landelijke ontwikkeling.
- In 2020 bedroeg de totale bruto toegevoegde waarde die in de provincie Groningen werd gerealiseerd €20.734 miljoen. De bruto toegevoegde waarde inclusief delfstoffenwinning heeft zich in de periode 2019-2020 negatief ontwikkeld. Dit geldt zowel voor Nederland als geheel (-1,6%) als de provincie Groningen, met een sterkere afname in laatstgenoemde regio (-6,4%). Het uitbreken van de coronapandemie in het eerste kwartaal van 2020 verklaart voor een belangrijk deel de absolute afname, zowel landelijk als in Groningen. Door de snelle afbouw van de gaswinning uit het Groningveld daalt de toegevoegde waarde in Groningen relatief gezien sterker dan landelijk.
- Als we de cijfers uitsplitsen naar de verschillende COROP-regio's in Groningen zien we een divers beeld. In de regio Oost-Groningen en Delfzijl en omgeving bleef de omvang van de bruto toegevoegde waarde in 2020 nagenoeg gelijk ten opzichte van 2019 (+0,1% en -0,2% respectievelijk). Beide regio's laten daarmee een positievere ontwikkeling zien dan het landelijke gemiddelde. In de regio Overig Groningen daalde de bruto toegevoegde waarde in genoemde periode met 8,1% echter relatief hard. De afwijking ten opzichte van de andere regio's is te verklaren doordat de bruto toegevoegde waarde uit delfstofwinning in Groningen nagenoeg volledig toegerekend wordt aan de COROP-regio Overig Groningen.
- Door het grote aandeel (9,5% anno 2019) van de delfstofwinning in de totale bruto toegevoegde waarde in Groningen kan snel een vertekend beeld van de economische ontwikkeling in Groningen ontstaan. Daarom kijken we in het kader van de monitoring van Nationaal Programma Groningen ook naar de ontwikkeling van de bruto toegevoegde waarde exclusief delfstofwinning. Doordat deze cijfers later beschikbaar worden gesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek, hebben ze betrekking op de periode 2018-2019.
- In de periode 2018-2019 steeg de omvang van de bruto toegevoegde waarde exclusief delfstofwinning in de provincie Groningen met 5,3%. Deze stijging was relatief hoger dan de ontwikkeling in Nederland van 2019 ten opzichte van 2018, die uitkwam op 4,9%. De bruto

toegevoegde waarde exclusief delfstofwinning in de COROP-regio's Overig Groning en Oost-Groningen lag in de periode 2018-2019 boven het landelijke gemiddelde (+5,5% en + 5,2%). De ontwikkeling in de regio Delfzijl en omgeving bleef met een stijging van 3,9% juist achter bij de landelijke ontwikkeling.

Sub-indicator: werkgelegenheid

- Het aantal banen per 1.000 inwoners in de provincie Groningen laat, ten opzichte van de uitgangssituatie in de nulmeting, een positieve ontwikkeling zien. In de twee jaren sinds de nulmeting is het aantal banen per 1.000 inwoners in de leeftijdscategorie 15 tot 75 jaar in de provincie met 1,6% gestegen. Doordat het landelijk gemiddelde in dezelfde periode steeg met 0,9%, kan geconcludeerd worden dat werkgelegenheidsfunctie van provincie Groningen in relatieve zin is toegenomen.
- In alle aardbevingsgemeenten heeft het aantal banen per 1.000 inwoners zich positief ontwikkeld ten opzichte van de nulmeting. De gemeenten Het Hogeland en Midden-Groningen laten de sterkste groei noteren over de periode sinds de nulmeting, met een relatieve stijging van 6,2% en 5,1%. Daarmee was de toename van de werkgelegenheid in deze gemeenten een stuk hoger dan die van hun referentiegroepen en nam het absolute verschil in het aantal banen per 1.000 inwoners af. Ook in de gemeente het Hogeland en Midden-Groningen ligt de groei van het aantal banen per 1.000 inwoners over de periode sinds de nulmeting boven het gemiddelde in de referentiegroep.
- De gemeente Oldambt vormt een uitzondering. In tegenstelling tot de andere gemeenten en de provincie, blijft de ontwikkeling van het aantal banen per 1.000 inwoners achter bij de ontwikkeling in de referentiegroep. Het verschil in aantal banen per 1.000 inwoners ten opzichte van de referentiegroep nam daardoor toe. Desondanks is de ontwikkeling van het aantal banen per 1.000 inwoners sinds de nulmeting wel licht positief (+0,2% in de periode 2019-2021).
- In het licht van het beeld uit de Monitor 2021 is de overwegend positieve ontwikkeling van de werkgelegenheid ten opzichte van de referentiegroepen opvallend te noemen. De monitor liet vorig jaar juist een overwegend negatief beeld zien met betrekking tot zowel de absolute ontwikkeling van de werkgelegenheid, als de relatieve ontwikkeling ten opzichte van de referentiegroep. De forse verschuiving in het beeld van de huidige monitor ten opzichte van de vorige monitor heeft waarschijnlijk te maken met de uitbraak van het coronavirus in 2020. De verschillen duiden erop dat de provincie Groningen en de aardbevingsgemeenten in de beginfase van corona relatief hard werden geraakt en in vergelijking tot de referentiegroepen juist een relatief fors herstel lieten zien in de periode 2020-2021.

Sub-indicator: oprichtingen

- Het aantal nieuw opgerichte vestigingen per 1.000 inwoners in de provincie Groningen heeft zich ten opzichte van de nulmeting positief ontwikkeld. In de provincie Groningen werden in 2020 meer vestigingen opgericht per 1.000 inwoners dan ten tijde van de nulmeting. Het aantal nieuw opgerichte vestigingen per 1.000 inwoners is in de provincie Groningen (+21,8%) sinds de nulmeting harder toegenomen dan gemiddeld in Nederland (+9,8%). Hoewel er relatief gezien in de provincie Groningen nog altijd minder vestigingen worden opgericht per 1.000 inwoners is het verschil met het landelijke gemiddelde hierdoor kleiner geworden.
- Het aantal oprichtingen per 1.000 inwoners heeft zich in alle aardbevingsgemeenten, met uitzondering van Oldambt, positiever ontwikkeld dan de referentiegroepen in de periode 2018-2020. Daarmee werd het verschil in absolute aantallen oprichtingen per 1.000 inwoners kleiner voor de gemeenten Eemsdelta, Het Hogeland en Midden-Groningen. De gemeente Groningen laat een iets hoger aantal oprichtingen zien dan haar referentiegroep, waarmee Groningen inloopt op haar referentiegroep. Het aantal oprichtingen per 1.000 inwoners ontwikkelde zich negatief in de gemeente Oldambt, waar het met 1% afnam, en werd het verschil met de referentiegroep groter.

Sub-indicator: snelle groeiers

- De ontwikkeling van het percentage snelgroeiende vestigingen ten opzichte van het totaal aantal vestigingen laat een diffuus beeld zien. Voor de provincie Groningen geldt dat het percentage snelgroeiende vestigingen zich in de periode 2019-2020 licht negatief heeft ontwikkeld. De daling (-0,1%-punt) is gelijk aan het landelijk gemiddelde. Ten opzichte van het landelijke gemiddelde telt de provincie Groningen daardoor in relatieve zin nog altijd iets minder snelgroeiende vestigingen.
- De gemeenten Eemsdelta en Het Hogeland laten een positieve ontwikkeling zien in het percentage snelle groeiers. In beide gemeenten was sprake van een positievere ontwikkeling van het percentage snelle groeiers dan in de desbetreffende referentiegroep. Het aantal snelle groeiers in de gemeente Eemsdelta kwam daardoor relatief dichterbij de gemiddelde waarde van de referentiegroep te liggen. De gemeente Het Hogeland heeft na een toename van 0,1%-punt in 2020 een even groot percentage snelgroeiende vestigingen als haar referentiegroep (1,0%).
- Het percentage snelgroeiende bedrijven in Midden-Groningen en Oldambt is ten opzichte van het voorgaande meetmoment stabiel gebleven.
- De gemeente Groningen is de enige aardbevingsgemeente waar het percentage snelgroeiende vestigingen zich negatief heeft ontwikkeld in de periode 2019-2020. Dit geldt ook voor de referentiegroep, maar wel in mindere mate. Daardoor heeft de gemeente Groningen in 2020 in relatieve zin ook een lager percentage snelgroeiende vestigingen dan de referentiegroep. Door

// BEDRIJVEN IN DE PROVINCIE GRONINGEN GAVEN IN 2021 RELATIEF MINDER GELD UIT AAN ONDERZOEK EN ONTWIKKELING ALS PERCENTAGE VAN DE OMZET DAN IN 2019 //

30

haar omvang heeft de gemeente Groningen een relatief groot aandeel in het totaal aantal snelgroeiende bedrijven in de provincie Groningen. De negatieve ontwikkeling van het percentage snelgroeiende bedrijven in de gemeente is daarmee ook sterk van invloed op de (negatieve) ontwikkeling van het percentage snelgroeiende bedrijven op provinciale schaal.

Sub-indicator: exporterende vestigingen

- Op de peildatum van deze monitor waren ten opzichte van de nulmeting nog geen nieuwe waarden bekend met betrekking tot het aantal exporterende vestigingen.

Sub-indicator: O&O uitgaven als percentage van de omzet

- De cijfers in deze monitor laten zien dat bedrijven in de provincie Groningen in 2021 relatief minder geld uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling als percentage van de omzet dan in 2019, ten opzichte van de situatie in 2019⁴. Ook ten opzichte van de vorige meting, is dit percentage gedaald, waarmee we kunnen zeggen dat de negatieve ontwikkeling zich heeft doorgezet. Ook in de provincies Drenthe en Friesland was een doorzetting van de negatieve ontwikkeling zichtbaar, waarbij opvalt dat vooral bedrijven in Friesland ten opzichte van het voorgaande jaar fors minder uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling als percentage van de omzet, in vergelijking tot de bedrijven in Groningen (en Drenthe).
- De uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling zijn uitgedrukt als percentage van de omzet. Het peilmoment van deze uitgaven is 2021 en worden vergeleken met de peiling die in 2020 vlak voor de uitbraak van de coronapandemie heeft plaatsgevonden. De ontwikkeling van de indicator wordt dan ook beïnvloed door corona. De ontwikkeling van deze indicator in de komende jaren zal moeten uitwijzen wat de structurele impact van de coronacrisis op de O&O uitgaven zal zijn.
- De verschillen in de omvang van de daling tussen provincies in de afgelopen periode, maken dat anno 2021 het gemiddelde percentage van de omzet dat door Groningse bedrijven aan onderzoek en ontwikkeling wordt uitgegeven op een lager niveau ligt dan in Drenthe. Bedrijven in Friesland geven gemiddeld relatief iets minder uit aan onderzoek en ontwikkeling.

⁴ Voor de Monitor 2022 is gebruik gemaakt van bijgewerkte cijfers op basis van een samengestelde groep SBI bedrijfstakken (B-N, excl. K, incl. 95). Hierdoor wijken de cijfers uit 2018 af ten opzichte van de gepresenteerde cijfers ten tijde van de nulmeting.

//

**DE NEGATIEVE
ONTWIKKELING
VAN DE BRUTO
TOEGEVOEGDE
WAARDE WORDT
VOORNAMELIJK
VERKLAARD DOOR
DE UITBRAAK
VAN CORONA**

//

Sub-indicator: investeringen in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen

- De investeringen in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen is in de provincie Groningen in de periode 2018-2019 sterk toegenomen (+26,3%). De groei lag ook fors hoger dan het landelijk gemiddelde in dezelfde periode (+10,5%). Ook als we kijken naar absolute getallen, laat de provincie een fors hogere waarde zien dan het landelijke beeld. Hierbij moet vermeld worden dat de investeringen in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen per jaar flink kunnen fluctueren, zeker op provinciaal niveau. De ontwikkeling van deze indicator in de komende jaren zal moeten uitwijzen hoe het provinciale beeld zich tot het landelijke verhoudt.

Conclusies

- De provincie Groningen voldoet op dit moment niet aan de hoofdambitie van Nationaal Programma Groningen: de bruto toegevoegde waarde in de provincie Groningen laat ten opzichte van de nulmeting een negatieve ontwikkeling zien die in relatieve zin bovendien groter is dan de (eveneens negatieve) landelijke ontwikkeling. De negatieve ontwikkeling van de bruto toegevoegde waarde wordt voornamelijk verklaard door de uitbraak van corona. De fors negatieve afwijking in de ontwikkeling in de provincie Groningen komt voornamelijk voort uit opnieuw een forse afbouw van de aardgaswinning in deze periode.
- In het licht van de ambitie van Nationaal Programma Groningen is het positief waar te nemen dat de bruto toegevoegde waarde exclusief delfstoffenwinning in de provincie Groningen harder stijgt dan in Nederland. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat deze cijfers betrekking hebben op de periode 2018-2019. De positieve ontwikkeling zal zich de komende jaren versterkt moeten doorzetten om de economische ambitie van Nationaal Programma Groningen te kunnen realiseren.
- In het licht van de hoofdambitie is het tot slot positief waar te nemen dat de werkgelegenheid zich over de gehele provincie en vijf aardbevingsgemeenten positief ontwikkelt. Met uitzondering van de gemeente Oldambt was de stijging bovendien in alle gevallen groter dan in de referentiegroep. Voor realisatie van de hoofdambitie is dit een wenselijke ontwikkeling met name omdat de cijfers impliceren dat de economie van Groningen na de eerste coronadip een fors herstel heeft laten zien.

Raakvlakken met overige ambities

- In de monitor is geconstateerd dat er sprake is van een positieve werkgelegenheidsontwikkeling in absolute zin en ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling in de referentiegroep. Een groeiend aantal banen leidt over het algemeen tot een hogere netto arbeidsparticipatie en een lagere werkloosheid.
- In het licht van bovenstaande dient vermeld te worden dat uit deze monitor blijkt dat naast een positieve ontwikkeling van de werkgelegenheid ook de ontwikkeling van de netto arbeidsparticipatie een overwegend positief beeld laat zien. Ondanks de positieve werkgelegenheidsontwikkeling is het werkloosheidspercentage in de provincie Groningen opgelopen. Dit kan er mogelijk op duiden dat er een groeiend deel van de Groningse beroepsbevolking geen passende aansluiting kan vinden op de regionale arbeidsmarkt.

AMBITIE

Iedere gemeente in het aardbevingsgebied presteert beter op netto arbeidsparticipatie, mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen en uitstroom hbo en wo dan de gemiddelde ontwikkeling in haar referentiegroep.

		Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar T+2 meting	EEMSDDELTA	GRONINGEN	HET HOGELAND	MIDDEN-GRONINGEN	OLDAMBT	PROVINCIE GRONINGEN
NETTO ARBEIDSPARTICIPATIE >	W1	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2021	+3,0 66,7%	+3,5 69,0%	+4,1 68,7%	+2,4 67,2%	+4,0 65,9%	+3,2 68,3%
Gemiddelde in de referentiegroep >				+2,2 71,4%	+2,0 69,0%	+1,9 71,2%	+2,1 72,0%	+2,2 71,7%	+1,6 70,4%
MEDIAAN VAN HET GESTANDAARDISEERD BESTEEDBAAR HUISHOUDINKOMEN IN EURO'S >	W2	Index: 2018=100	2019	101,7 €23.585	102,5 €20.400	101,2 €24.400	101,7 €23.700	102,2 €23.000	102,3 €22.700
Gemiddelde in de referentiegroep >				100,8 €25.920	102,3 €22.759	101,5 €26.000	102,2 €26.500	101,7 €26.170	102,0 €25.900
PERCENTAGE UITSTROOM HBO EN WO (T.O.V. TOTALE UITSTROOM) >	W3	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2018	2020	+1,3 11,5%	+0,7 60,2%	+1,2 11,3%	+2,5 12,8%	-0,4 10,5%	+2,1 36,4%
Gemiddelde in de referentiegroep >				+2,2 15,6%	+0,7 44,6%	+2,0 14,5%	+2,2 14,5%	+2,5 17,5%	+1,8 26,0%

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep

- W1** Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking 15-75 jaar in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep (beroeps- en niet-beroepsbevolking)
- W2** Het mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden, in euro. Bij de berekening wordt gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van huishoudens. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd
- W3** Percentage gediplomeerden op hbo en wo niveau ten opzichte van het totaal aantal gediplomeerden

LEESWIJZER TABEL

- In de **dikgedrukte** getallen staan de indexcijfers of de procentpunten die de verandering van de waarden t.o.v. de nulmeting weergeven op de peildatum 1 juli 2022
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde

		Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar T+2 meting	EEMSDDELTA	GRONINGEN	HET HOGELAND	MIDDEN-GRONINGEN	OLDAMBT	PROVINCIE GRONINGEN
Percentage werkloosheid >	W4	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2021	+0,6 4,2%	+0,6 6,0%	-0,1 3,4%	+0,8 5,0%	+0,1 4,3%	+0,5 4,9%
Gemiddelde in de referentiegroep >				+0,4 3,2%	+0,8 4,9%	+0,7 3,4%	+0,7 3,4%	+0,4 3,2%	+0,8 4,2%
Sociaaleconomische status - rangorde >	W5	Index: 2018=100	2020	100,9 332	110,0 350	104,1 289	98,8 323	99,5 342	nvt
Gemiddelde in de referentiegroep >				98,6 219	99,9 333	100,1 207	98,6 190	96,1 206	
Percentage huishoudens met problematische schulden*	W6	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2020	-0,1 9,7%	-0,4 6,7%	-0,4 6,2%	-0,1 10,1%	-0,3 10,3%	-0,2 8,1%
Gemiddelde in de referentiegroep >				-0,1 5,7%	-0,4 8,7%	-0,1 5,4%	-0,2 6,1%	0,1 5,6%	-0,2 7,9%
Aantal huishoudens met stapeling in voorzieningen (2 of meer) (per 1.000)	W7	Index: 2019=100	2021	147,5 107,7	96,9 104,7	96,3 140,7	106,2 154,0	93,0 218,0	82,9 143,3
Gemiddelde in de referentiegroep >				104,8 115,5	110,0 120,3	107,4 113,03	109,9 107,5	101,0 113,2	92,9 131
Hoogopgeleide bevolking >	W8	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2020	+2,3 21,4%	+3,2 45,8%	-0,7 24,6%	+3,6 25,3%	+2,9 21,7%	+2,6 33,5%
Gemiddelde in de referentiegroep >				+2,4 25,7%	+1,1 39,9%	+0,0 24,3%	+2,2 26,8%	+1,4 25,6%	+1,7 34,2%
Voortijdig schoolverlaters >	W9	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2018	2020	-0,1 2,0%	-0,2 2,9%	+0,7 1,7%	+0,2 2,3%	-0,3 2,1%	+0,4 2,4%
Gemiddelde in de referentiegroep >				+0,1 1,9%	-0,3 2,8%	+0,2 1,8%	-0,1 1,9%	+0,0 1,8%	+0,2 2,2%
Digitale vaardigheden (landelijk cijfer) >	W10	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2021	+0,0 97,0%					

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- * Deze indicator is sinds de monitor 2021 niet voorzien van nieuwe cijfers

W4 De werkloze beroepsbevolking als percentage van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking. Personen van 15-75 jaar zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn

W5 Rangnummer in rangorde binnen Nederland. De indicator sociaaleconomische status is een samengestelde indicator voor gemeenten, waarbij de aandacht uitgaat naar de gemiddelde waarde van de huizen, het aandeel (sociale) huurwoningen, het aandeel bijstands- en arbeidsongeschiktheidsontvangers, het aandeel werklozen en het aandeel huishoudens met laag inkomen, met een hoog inkomen en het gemiddeld inkomen per persoon in de gemeente. De indicator wordt uitgedrukt in ranking van de sociaal economische status ten opzichte van Nederland (van de 355)

W6 Percentage huishoudens met problematische schulden

W7 Stapeling in voorzieningen huishoudens (2 of meer) per 1000 huishoudens gemiddelde over een periode van drie jaar

W8 Percentage van de bevolking van 15-75 jaar dat hoger onderwijs heeft afgerond (op het niveau van hbo of wo)

W9 Leerlingen die in een gegeven jaar het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. Het gaat hierbij dus om de jaarlijkse aanwas. Een in Nederland gangbare leeftijdsgrens is 23 jaar bij schoolverlaten

W10 Percentage inwoners dat toegang heeft tot internet

LEESWIJZER TABEL

- In de **dikgedrukte** getallen staan de indexcijfers of de procentpunten die de verandering van de waarden t.o.v. de nulmeting weergeven op de peildatum 1 juli 2022
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde

//

**DAT DE PROVINCIE
GRONINGEN MINDER
HARD LIJKT
GERAAKT DOOR
DE CORONACRISIS
DAN LANDELIJK
KOMT DEELS DOOR
DE REGIONALE
SECTORSTRUCTUUR**

//

3.2 Werken & Leren

Hoofdambitie: netto arbeidsparticipatie

- De ambitie van Nationaal Programma Groningen is dat de netto arbeidsparticipatie in de aardbevingsgemeenten sterker stijgt dan gemiddeld in de referentiegebieden. Dit betekent dat Nationaal Programma Groningen een positieve ontwikkeling van de netto arbeidsparticipatie nastreeft en dat deze positieve ontwikkeling sterker is voor de aardbevingsgemeenten dan de gemiddelde ontwikkeling in de referentiegebieden.
- De netto arbeidsparticipatie in de provincie Groningen is 2021 duidelijk gestegen ten opzichte van de nulmeting in 2019. De gemiddelde groei in de provincie was +3,2%-punt van 65,1% naar 68,3%. Landelijk is de netto arbeidsparticipatie minder hard gegroeid: van 68,8% naar 70,4% (+1,6%-punt). De algemene positieve ontwikkeling valt samen met het eerste herstel van de coronapandemie en volgt daarmee op een jaar gekenmerkt door krimp in 2020. Dat de provincie Groningen minder hard lijkt geraakt door de coronacrisis dan landelijk komt deels door de regionale sectorstructuur. Het baanverlies was groot in de uitzendsector (veel tijdelijk werk in o.a. horeca en retail), maar de sectoren zorg en welzijn, onderwijs en overheid groeiden juist.
- We zien een eenduidig beeld in de ontwikkeling van de netto arbeidsparticipatie. In alle vijf aardbevingsgemeenten is de groei duidelijk hoger dan in de referentiegemeenten. Het Hogeland en Oldambt groeien het sterkst en het positieve verschil met de referentiegemeenten is hier het grootst. Dit is in lijn met voorgaande jaren, waarbij de coronapandemie opvallend weinig effect lijkt te hebben op deze gemeenten.
- De netto arbeidsparticipatie ligt, net als ten tijde van de nulmeting in 2019, onder het gemiddelde van de referentiegroepen (dit zijn de percentages in de tabel). Het verschil tussen de aardbevingsgemeenten en de referentiegroepen is het grootst voor Oldambt met +5,8%-punt. Voor alle gemeenten is het verschil kleiner geworden dankzij de positieve ontwikkeling ten opzichte van 2019. In de gemeente Groningen ligt de netto arbeidsparticipatie net boven het provinciale gemiddelde en is in 2021 voor het eerst gelijk aan de referentiegroep.
- In lijn met de ambitie bewegen alle vijf aardbevingsgemeenten in de goede richting. De onderlinge verschillen zijn wel groot. Het Hogeland groeide meer dan twee keer zo hard als de referentiegroep (+4,1%-punt en +1,9%-punt). In Midden-Groningen is het verschil klein en valt waarschijnlijk binnen de gebruikelijke jaar-op-jaar fluctuaties.

Hoofdambitie: mediaan besteedbaar huishoudinkomen

- De ambitie van Nationaal Programma Groningen is dat het besteedbaar huishoudinkomen in de aardbevingsgemeenten in de komende periode sterker stijgt dan gemiddeld in de referentiegebieden. Dit betekent dat Nationaal Programma Groningen een positieve ontwikkeling van het besteedbaar inkomen nastreeft en dat deze positieve ontwikkeling sterker is voor de aardbevingsgemeenten dan de gemiddelde ontwikkeling in de referentiegebieden.
- In 2019 bedraagt het (mediaan) besteedbaar huishoudinkomen in de provincie Groningen €22.700. Landelijk bedraagt dit €25.900. De provincie Groningen heeft het laagste besteedbaar inkomen van alle provincies in Nederland. De groei van het besteedbaar inkomen is in de provincie iets hoger dan landelijk (+2,3% en +2,0%). In absolute zin was de groei gelijk, namelijk €500,-.
- Het besteedbaar huishoudinkomen is in alle aardbevingsgemeenten gegroeid van 2018 op 2019 (percentages van 1,2% tot 2,5% groei). In drie gemeenten is de ontwikkeling positief ten opzichte van de referentiegroepen. In Het Hogeland en Midden-Groningen is de groei minder sterk dan de referentiegroep.
- De gemeente Groningen valt op met het laagst besteedbaar huishoudinkomen (€20.400). Dit hangt samen met een hoog percentage studenten én veel huishoudens met een laag inkomen (13,4%). Op Rotterdam na, kent de gemeente Groningen het hoogste percentage huishoudens met een laag inkomen in Nederland.
- Het niveau van het besteedbaar huishoudinkomen ligt in alle vijf aardbevingsgemeenten onder het niveau van de referentiegroep. Kijken we naar de ambitie dan zien we in het geval van Eemsdelta, Groningen en Oldambt dat het verschil met de referentiegroep kleiner geworden is en in Het Hogeland en Midden-Groningen juist groter. De ontwikkeling betreft echter nog maar één jaar en de verschillen in ontwikkeling zijn klein.

Hoofdambitie: uitstroom opleidingen

- De ambitie van Nationaal Programma Groningen is dat het opleidingsniveau in de aardbevingsgemeenten in de komende periode sterker stijgt dan gemiddeld in de referentiegebieden. Dit betekent dat Nationaal Programma Groningen een positieve ontwikkeling in de uitstroom van hogere opleidingsniveaus nastreeft en dat deze positieve ontwikkeling sterker is voor de aardbevingsgemeenten dan de gemiddelde ontwikkeling in de referentiegebieden.
- We zien een positieve ontwikkeling in de uitstroom van hbo en wo studenten in de provincie Groningen (+2,1%-punt). Dit is vergelijkbaar met het landelijk beeld (+1,8%-punt).

//
IN DE
PROVINCIE
GRONINGEN NAM
DE WERKLOOSHEID
IN DE PERIODE
2019 - 2021
TOE
//

37

- Het aandeel hbo en wo studenten dat uitstroomt in de provincie Groningen is hoog (36,4%). Het verschil met het landelijke gemiddelde is in deze periode iets groter geworden (26,0% landelijk).
- We zien een wisselend beeld in de ontwikkeling van het percentage uitstroom hbo en wo studenten in de aardbevingsgemeenten. Oldambt ziet een lichte daling (-0,4%-punt), terwijl de referentiegemeenten duidelijke groei zien (+2,5%-punt). Het verschil is dus groter geworden. De andere vier aardbevingsgemeenten zien juist groei. Maar die groei is alleen in het geval van Midden-Groningen sterker dan in de referentiegemeenten.
- Net als in 2018 ligt in 2020 het aandeel van studenten hbo en wo dat uitstroomt voor iedere gemeente in het aardbevingsgebied onder het gemiddelde van de referentiegroepen, uitgezonderd Groningen. De gemeente Groningen fungeert met de Rijksuniversiteit en hogescholen als magneet voor Noord-Nederland: jongeren uit de wijde omgeving gaan studeren in Groningen. In de gemeente Groningen is het aandeel van studenten hbo en wo dat uitstroomt hoog en iets gestegen (+0,7%-punt, het totaal is 60,2%) ten opzichte van 2018.
- De gemeente Midden-Groningen laat een positieve ontwikkeling zien ten opzichte van 2018 en deze is sterker dan de gemiddelde ontwikkeling in de referentiegemeenten. Dit ligt in lijn met de ambitie.

Sub-indicator: werkloosheid

- In de provincie Groningen nam de werkloosheid in de periode 2019 - 2021 toe tot een waarde van 4,9% (+0,5%-punt). Landelijk nam de werkloosheid meer toe (+0,8%-punt). Sinds 2015 is het werkloosheidspercentage in de provincie Groningen het hoogst in Nederland. De trendlijn laat al jaren een daling zien, met als uitzondering het eerste coronajaar 2020. Na de stijging in 2020 zien we in 2021 weer een daling van de werkloosheid.
- De werkloosheid ontwikkelt zich wisselend in de aardbevingsgemeenten. De werkloosheid is toegenomen in alle gemeenten uitgezonderd Het Hogeland (-0,1%-punt). In Het Hogeland is sprake van een afname van de werkloosheid ten opzichte van 2019. Dit is een gunstige ontwikkeling in vergelijking met de referentiegemeenten en het provinciale en landelijke beeld.
- Net als in 2019 en 2020 ligt het niveau van de werkloosheid in 2021 boven het gemiddelde van de referentiegroepen (de percentages in de tabel). In de gemeente Het Hogeland is de ontwikkeling voor het tweede jaar op een rij positief ten opzichte van de referentiegroep, wat tot gevolg heeft dat de werkloosheid in 2021 voor het eerst gelijk is aan de referentiegroep. De relatief hoge werkloosheid in de aardbevingsgemeenten laat zich volgens de RUG en het UWV verklaren door een relatief groot aantal kwetsbare groepen, deels met een afstand tot

OUTCOME

de arbeidsmarkt. Vaak hebben mensen uit deze groepen moeite om aan te haken door de hogere en veranderende eisen van werk. Mensen met een zwakkere arbeidsmarktpositie dreigen hierdoor uitgesloten te worden van de arbeidsmarkt, denk aan lager opgeleiden, langdurig (oudere) werklozen, arbeidsbeperkten en niet-westerse migranten.

- De stijging van de werkloosheid is in Eemsdelta en Midden-Groningen sterker dan in de referentiegemeenten. Daarmee wordt het absolute verschil in negatieve zin groter.

Sub-indicator: sociaaleconomische status

- De indicator sociaaleconomische status is een samengestelde indicator voor gemeenten, bestaande uit de gemiddelde waarde van de huizen, het aandeel (sociale) huurwoningen, het aandeel bijstands- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringontvangers, het aandeel werklozen en het aandeel huishoudens met laag inkomen, het aandeel huishoudens met een hoog inkomen en het gemiddeld inkomen per persoon in de gemeente. De indicator wordt uitgedrukt in de plaats op de ranglijst van de 355 Nederlandse gemeenten in 2020. Een hogere notatie op de ranglijst betekent een hogere sociaaleconomische status: 1 is de gemeente met de hoogste status en 355 het laagste.
- Alle aardbevingsgemeenten staan vrij laag op de ranglijst van sociaaleconomische status. Op een schaal van 1 tot 355 ranken de aardbevingsgemeenten van 289 tot 350.
- De sociaaleconomische status van de aardbevingsgemeenten ligt lager dan hun referentiegebieden. Dit hangt onder meer samen met de lagere scores op de indicatoren werkloosheid en het mediaan besteedbaar huisinkomen ten opzichte van de referentiegemeenten.
- De sociaaleconomische status ontwikkelde zich gunstig in Midden-Groningen en in Oldambt (index 98,8 en 99,5), deze gemeenten stegen enkele plekken in de ranglijst. Eemsdelta, Groningen en Het Hogeland zakten juist op de lijst⁵.
- De referentiegemeenten doen het beter dan de aardbevingsgemeenten, zowel in niveau als in ontwikkeling.

⁵ Voor het berekenen van de ontwikkeling is rekening gehouden met de tussentijdse gemeentelijke herindelingen.

//

HET PERCENTAGE HUISHOUDENS IN DE PROVINCIE GRONINGEN DAT MET PROBLEMATISCHE SCHULDEN KAMPT, IS GEDAALD TEN OPZICHTE VAN 2019

//

39

Sub-indicator: problematische schulden

- Het percentage huishoudens in de provincie Groningen dat met problematische schulden kampt, is gedaald ten opzichte van 2019. De gemiddelde daling in de provincie was -0,2%-punt, gelijk aan de landelijke daling.
- Het aandeel huishoudens in de provincie Groningen dat te maken heeft met geregistreerde problematische schulden is weer iets verder gedaald, van 8,3% in 2019 naar 8,1% in 2020. Deze periode viel grotendeels samen met de coronacrisis. Het duurt vaak enige tijd voordat schulden als problematisch gekenmerkt worden. Ook zijn niet alle schulden in een registratie te vinden, bijvoorbeeld schulden bij familieleden of kennissen. Het kan dus zijn dat huishoudens die door de coronacrisis in de financiële problemen kwamen (nog) niet zichtbaar zijn in de geregistreerde problematische schulden.
- In alle vijf aardbevingsgemeenten, net als in de referentiegemeenten, is het aandeel huishoudens met problematische schulden gedaald tussen 2019 en 2020. Hier zou al sprake kunnen zijn van een effect van verscherpte aandacht voor vroege signalering van gemeenten en maatschappelijke organisaties als wooncorporaties, zorgverzekeraar, drinkwaterbedrijven en energieleveranciers in de aanloop naar de nieuwe Wet op Gemeentelijke Schulphulpverlening. Deze maakt meer mogelijk en ook verplicht. Door de coronacrisis is er een nieuwe risicogroep voor problematische schulden ontstaan, namelijk ondernemers en zzp'ers.
- In de gemeenten Het Hogeland en Oldambt is de daling van het aantal huishoudens met problematische schulden sterker dan de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegemeenten. Wel is het zo dat het aandeel huishoudens met problematische schulden in de aardbevingsgemeenten boven dat van de referentiegemeenten ligt, behalve in de gemeente Groningen.

Sub-indicator: stapeling in voorzieningen

- De stapeling van voorzieningen geeft een indicatie van de (soms veelzijdige) problematiek van inwoners. Deze cijfers geven inzicht in het aantal huishoudens dat gebruikmaakt van twee of meer gemeentelijke voorzieningen in het sociaal domein: de Wmo, de Jeugdwet en/of de Participatiewet. Vanwege zeer volatiele jaar-op-jaar gegevens is hier gekozen om een doorlopend gemiddelde op basis van drie jaar te nemen als meetwaarde. Hiermee ontstaat een stabiel beeld over de doorlopende ontwikkeling.
- In de provincie Groningen nam het aantal huishoudens dat gebruikmaakt van twee of meer gemeentelijke voorzieningen in het sociaal domein af, van 173 naar 143 per 1.000 huishoudens (-17,1%). Landelijk is er sprake van een iets minder sterke afname, namelijk van 141 naar 131 (-7,1%).

OUTCOME

- In absolute aantallen (op basis van het driejarige gemiddelde) maken in Eemsdelta en Groningen minder huishoudens gebruik van twee of meer voorzieningen ten opzichte van zowel het provincie gemiddelde als de referentiegroepen. In het Hogeland, Midden-Groningen en Oldambt wordt er relatief gezien door (veel) meer huishoudens gebruik gemaakt van de voorzieningen.
- In Eemsdelta maken meer huishoudens (per 1.000) gebruik van twee of meer voorzieningen ten opzichte van de referentiegemeenten. In Groningen, Het Hogeland, Midden-Groningen en Oldambt gaat het om relatief minder huishoudens ten opzichte van de referentiegemeenten⁶.
- Het aantal huishoudens dat gebruikt maakt van twee of meer voorzieningen neemt af in de gemeente Groningen, Het Hogeland en Oldambt. In Eemsdelta en Midden-Groningen neemt het aantal toe per 1.000 huishoudens. Daarentegen is in alle referentiegemeenten sprake van een toename.
- Door de grote jaarlijkse fluctuaties zijn meer jaren nodig om de positieve verandering ten opzichte van de referentiegroep te kunnen duiden.

Sub-indicator: digitale vaardigheden

- Er zijn geen regionale cijfers over digitale vaardigheden beschikbaar. Uit de landelijke cijfers blijkt dat Nederlanders over het algemeen goed scoren op digitale basisvaardigheden. Van alle EU- inwoners zijn Nederlanders verreweg het meest digitaal vaardig. 79,4% van de Nederlanders heeft tenminste digitale basisvaardigheden. 97,0% van de Nederlanders heeft toegang tot internet in 2021 en dat is stabiel ten opzichte van 2019.
- Volgens cijfers van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) scoort Nederland onder gemiddeld bij het trainen van digitale vaardigheden van niet-ICT-personeel. Zij zijn bij uitstek van belang voor het succesvol toepassen van digitale technologie in specifieke sectoren of domeinen.
- Nederland scoort consistent hoog op de Digital Economy and Society Index (DESI). Het gebruik van digitale technologieën binnen operationele processen (big data, AI en cloud-technologie) stijgt. In het DESI onderzoek van 2022 meldt 71,3% van de gepeilde Nederlandse ondernemers dat een tekort aan ICT-specialisten met de juiste vaardigheden een ernstige bedreiging vormt voor hun groei. van digitale intensiteit hebben.

⁶ In het algemeen betreft het driejarige gemiddelden. Voor Eemsdelta en Het Hogeland ontbreken er waarden voor de jaartallen 2017 en 2018. Voor deze meting is daarom voor deze twee gemeenten gekozen voor de absolute waarde uit 2019 als waarde voor de nulmeting in plaats van een driejarig gemiddelde. De waarden voor 2021 en de bijbehorende referentiewaarden zijn allen wel gebaseerd op driejarig gemiddelden.

- De Monitor Nederland Digitaal⁷ brengt de digitalisering van de Nederlandse maatschappij en economie in beeld. Er is over een flink aantal zaken informatie bekend. Er is op het moment van schrijven nog geen data op regionale schaal beschikbaar. Bij updates van de monitor verwachten we dat deze echter wel beschikbaar zullen worden en daarmee mogelijk bruikbaar voor de monitoring van Nationaal Programma Groningen.

Sub-indicator: voortijdige schoolverlaters

- Het aandeel voortijdig schoolverlaters in de provincie Groningen in 2020-2021 is 2,4%⁸. Het betreft leerlingen die in een gegeven jaar het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. In de provincie is het aandeel stabiel, landelijk neemt het iets af van 2,4% naar 2,2% (-0,2%-punt). In het schooljaar 2020-2021 lag het aandeel voortijdig schoolverlaters in de provincie Groningen net iets boven het landelijke gemiddelde (2,4% en 2,2%).
- Het aandeel leerlingen dat het onderwijs zonder startkwalificatie verlaat in de aardbevingsgemeenten in het schooljaar 2020-2021 ligt tussen de 1,7% en 2,3%. Door de coronacrisis en het vele thuisonderwijs is de registratie van het aandeel schoolverlaters minder goed dan 'normale' schooljaren. Scholen waren in deze periode namelijk niet verplicht om verzuimmeldingen door te geven aan gemeenten. Hierdoor zijn de verzuimcijfers van de leerplichttelling 2020-2021 niet met eerdere jaren te vergelijken.
- In de aardbevingsgemeenten ligt het niveau (de percentages in de tabel) hoger dan in de referentiegroepen. Alleen in Het Hogeland ligt het aandeel voortijdig schoolverlaters iets lager (1,7% vs. 1,8%).
- De afname is in Eemsdelta en Oldambt sterker dan de gemiddelde afname in de referentiegemeenten. De afname in Groningen is minder sterk dan de gemiddelde afname in de referentiegemeenten. In Het Hogeland en Midden-Groningen zien we een toename van voortijdig schoolverlaters en die is hoger dan in de referentiegroep.

⁷ Te raadplegen via: <https://monitor-nederlanddigitaal.nl/digitalisering-in-nederland-4>

⁸ Voorlopige cijfers.

//

DE
ONTWIKKELING
VAN DE NETTO
PARTICIPATIE IS
VOOR ALLE AARD-
BEVINGSGEMEENTEN
GUNSTIGER DAN
DE REFERENTIE-
GEMEENTEN

//

Sub-indicator: hoogopgeleide bevolking

- Het aantal hoger opgeleiden in de provincie Groningen neemt jaarlijks toe, van 28,1% in 2015 naar 33,5% in 2020. Het percentage ligt iets onder het landelijk gemiddelde (34,2%).
- Het aantal hoger opgeleiden in de aardbevingsgemeenten neemt ook jaarlijks toe, in de gemeente Het Hogeland fluctueert het enigszins.
- Het aantal hoger opgeleiden is in het aardbevingsgebied onevenredig verdeeld. Net als in andere universiteitssteden is het aandeel hoogopgeleiden in de gemeente Groningen relatief groot (45,8%). De gemeenten Het Hogeland en Midden-Groningen tellen gemiddeld 25% hoger opgeleiden. Plaatsen als Bedum en Winsum trekken Groningers uit de stad aan (suburbanisatie over korte afstand). In de overige aardbevingsgemeenten die wat verder van de stad gelegen zijn, is ongeveer 20% hoger opgeleid.
- Zowel in de gemeente Groningen als Midden-Groningen en Oldambt is de toename in het aantal hoger opgeleiden sterker dan de gemiddelde toename in de referentiegemeenten.

Conclusie

- In lijn met de ambitie om beter te presteren op netto arbeidsparticipatie dan gemiddeld in de referentiegebieden, bewegen de aardbevingsgemeenten in de goede richting. De ontwikkeling van de netto participatie is voor alle aardbevingsgemeenten gunstiger dan de referentiegemeenten.
 - › De relatief lage arbeidsparticipatie gaat gepaard met een relatief hoge werkloosheid in de aardbevingsgemeenten. Dit hangt samen een relatief groot aantal kwetsbare groepen, deels met een afstand tot de arbeidsmarkt. De aardbevingsgemeenten lijken minder geraakt door de coronacrisis dan de referentiegemeenten.
 - › In lijn met de ambitie bewegen alle vijf aardbevingsgemeenten in de goede richting. De onderlinge verschillen zijn wel groot. Het Hogeland groeide meer dan twee keer zo hard als de referentiegroep (+4,1%-punt en +1,9%-punt). In Midden-Groningen is het verschil klein en valt waarschijnlijk binnen de gebruikelijke jaar-op-jaar fluctuaties.
- Kijken we naar de ambitie dat het besteedbaar huishoudinkomen in de aardbevingsgemeenten in de komende periode sterker stijgt dan gemiddeld in de referentiegebieden, dan zien we in het geval van Eemsdelta, Groningen en Oldambt dat het verschil met de referentiegroep kleiner geworden is en in Het Hogeland en Midden-Groningen juist groter. De ontwikkeling betreft echter nog maar één jaar en de verschillen in ontwikkeling zijn klein. In 2019 ligt het

besteedbare huishoudinkomen in alle vijf aardbevingsgemeenten onder het gemiddelde van de referentiegroep.

- In de provincie Groningen kampt 8,1% (2020) van de huishoudens met problematische schulden. Beleidsmatig staat dit hoog op de agenda en we zien dat er sprake is een daling in het aantal huishoudens dat te maken heeft met geregistreerde problematische schulden. Het duurt vaak enige tijd voordat schulden als problematisch gekenmerkt worden. Het kan dus zijn dat huishoudens die door de coronacrisis in de financiële problemen kwamen (nog) niet zichtbaar zijn in de geregistreerde problematische schulden. Evenals de grote groepen die sterk geraakt worden door de huidige hoge inflatie.
- Er is sprake van een afname in het aantal huishoudens dat gebruikmaakt van twee of meer gemeentelijke voorzieningen in het sociaal domein in de provincie Groningen. De stapeling van voorzieningen geeft een indicatie van de (soms veelzijdige) problematiek van inwoners.
- Op dit moment voldoen nog niet alle aardbevingsgemeenten aan de ambitie uit het Programmakader om beter te presteren op de uitstroom van hbo- en wo-studenten. De gemeente Midden-Groningen laat een positieve ontwikkeling zien ten opzichte van 2018 en deze is sterker dan de gemiddelde ontwikkeling in de referentiegemeenten. Dit ligt in lijn met de ambitie maar de link met Nationaal Programma Groningen kan nog niet gemaakt worden.
 - Het aandeel hbo- en wo-studenten dat in 2020 uitstroomt ligt, net als het jaar daarvoor, onder het gemiddelde van de referentiegroepen. De gemeente Groningen vormt een uitzondering.
 - Binnen de regio zijn zeer grote verschillen. De gemeente Groningen fungeert met de Rijksuniversiteit Groningen en hogescholen als magneet voor Noord-Nederland: jongeren uit de wijde omgeving gaan studeren in Groningen. In de afgelopen jaren zien we een positieve ontwikkeling voor de gemeenten Eemsdelta, Groningen, Het Hogeland en Midden-Groningen, en een lichte daling voor de gemeente Oldambt.

Raakvlakken met overige ambities

- Als de bruto toegevoegde waarde in de provincie Groningen sneller moet groeien dan in de rest van Nederland vraagt dit dat de arbeidsproductiviteit per arbeidskracht structureel harder stijgt dan in de rest van Nederland. Dit kan, zoals ook in de eerdere metingen werd genoemd, alleen door verdergaande automatisering, digitalisering en robotisering. Deze trend is al volop ingezet. Beroepen, met name op mbo-2 en mbo-3 niveau, zullen ingrijpend veranderen. De grootste uitdaging voor de komende jaren is volgens SER Noord-Nederland dan ook om de beroepskwalificaties op dat niveau op peil te houden door om-, her- en bijscholing.
- Ondanks dat het aantal hoger opgeleiden in de aardbevingsgemeenten jaarlijks toeneemt, is het nog steeds zo dat de gemeente Eemsdelta, Midden-Groningen en Oldambt een minder hoogopgeleide bevolking hebben dan vergelijkbare regio's in het land. Aangezien een verbetering van het opleidingsniveau over het algemeen leidt tot een hoger inkomen, ervaren gezondheid en tevredenheid met het leven, mag verondersteld worden dat een verbetering van het opleidingsniveau op termijn van invloed zal zijn op de gestelde ambitie op het vlak van leefbaarheid.

AMBITIE

Iedere gemeente in het aardbevingsgebied presteert beter op de leefbaarometer dan de gemiddelde ontwikkeling in haar referentiegroep.

	Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar T+2 meting	EEMSDDELTA	GRONINGEN	HET HOGELAND	MIDDEN-GRONINGEN	OLDAMBT	PROVINCIE GRONINGEN
LEEFBAARHEIDSSCORE > L1	Index: 2018=100	2020	100,0 6,2	100,0 7,0	100,0 7,0	100,0 6,0	100,0 6,0	100,0 6,3
Gemiddelde in de referentiegroep >			102,2 6,7	100,1 6,2	96,0 6,6	100,9 6,5	104,5 6,9	101,4 6,8
Ervaren leefbaarheid > L2	nbn	2020	nbn 7,4	nbn 7,8	nbn 7,9	nbn 7,7	nbn 7,5	nbn 7,7
Gemiddelde in de referentiegroep >			Cijfers nog niet beschikbaar					nvt
Percentage inwoners met goede gezondheid > L3	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2016	2020	+5,7 75,7%	+2,3 81,1%	+1,3 78,1%	-0,1 73,3%	-1,5 69,5%	+2,0 77,9%
Gemiddelde in de referentiegroep >			+3,4 81,4%	+3,8 78,2%	+1,2 80,5%	+2,8 80,4%	+2,9 80,1%	+3,5 79,1%
Kwaliteit van de woning > L4	nbn	nbn	Cijfers nog niet beschikbaar					
Tevredenheid met het leven > L5	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2020	-2,5 84,0%	-2,8 80,0%	-2,3 86,3%	-2,8 83,0%	nbn 84,9%	-3,1 83,7%
Gemiddelde in de referentiegroep >			-2,1 87,0%	-2,5 84,6%	-2,2 86,0%	-2,3 86,0%	nbn 89,5%	-2,5 84,8%

	Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar t+2 meting	COROP 1 OOST-GRONINGEN	COROP 2 DELFZIJL E.O.	COROP 3 OVERIG GRONINGEN	REF NL
Tevredenheid met woning > L6	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2018	2021	-0,1 86,4%	-3,7 76,6%	+1,3 86,0%	+1,0 85,6%
Tevredenheid met woonomgeving > L7	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2018	2021	-1,4 84,4%	-12,4 72,3%	+0,3 83,4%	+0,5 83,8%

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep

- L1** Score voor leefbaarheidssituatie op basis van meerdere sub-indicatoren, waarbij 1 = zeer onvoldoende, 2 = ruim onvoldoende, 3 = onvoldoende, 4 = zwak, 5 = voldoende, 6 = ruim voldoende, 7 = goed, 8 = zeergoed, 9 = uitstekend.
- L2** Gemiddeld rapportcijfer voor de eigen ervaren leefbaarheid
- L3** Percentage van de bevolking van 19 jaar en ouder vindt eigen gezondheid (zeer) goed
- L4**
- L5** Percentage van de bevolking van 18 jaar of ouder dat tevreden is met het leven

- L6** Het percentage particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is met de huidige woning. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 100.000 inwoners en op corop en provincie niveau
- L7** Het percentage particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is met de huidige woonomgeving. De woonomgeving is de omgeving en de buurt waarin een huishouden woont. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 100.000 inwoners en op corop en provincie niveau

LEESWIJZER TABEL

- In de **dikgedrukte** getallen staan de indexcijfers of de procentpunten die de verandering van de waarden t.o.v. de nulmeting weergeven. In het geval er "nbn" staat is er nog geen update geweest op de peildatum 1 juli 2022
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde

//

DE
LEEFBAARHEID
IN EEMSDDELTA,
MIDDEN-GRONINGEN
EN OLDAMBT IS IN
2020 LAGER DAN
DE REFERENTIE-
GEBIEDEN

//

3.3 Leefbaarheid

Hoofdambitie: leefbaarheidsscore

- De ambitie van Nationaal Programma Groningen is dat leefbaarheid in de aardbevingsgemeenten in de komende periode sterker stijgt dan gemiddeld in de referentiegebieden. Dit betekent dat Nationaal Programma Groningen een positieve ontwikkeling van de leefbaarheid nastreeft en dat deze positieve ontwikkeling sterker is voor de aardbevingsgemeenten dan de gemiddelde ontwikkeling in de referentiegebieden.
- De leefbaarheidsscores van de Leefbaarometer⁹ voor de aardbevingsgemeenten varieerden in 2020 tussen 6,0 (ruim voldoende) en 7,0 (goed), op een schaal van 1,0 (zeer onvoldoende) tot 9,0 (uitstekend). Deze scores zijn ten opzichte van 2018 gelijk gebleven. Dit geldt in grote lijnen ook voor de scores van de onderliggende dimensies van de Leefbaarometer.
- De leefbaarheid binnen de regio verschilt per gemeente: Oldambt (6,0), Midden-Groningen (6,0), Eemsdelta (6,2), Het Hogeland (7,0) en Groningen (7,0). Ook het beeld van de onderliggende dimensies is divers.
 - Eemsdelta, Het Hogeland, Midden-Groningen en Oldambt scoren negatief op 'Voorzieningen'. Dit wordt zowel verklaard door een lager aantal voorzieningen en een grotere gemiddelde afstand tot voorzieningen. Gemeente Groningen scoort daarentegen positief op 'Voorzieningen'.
 - Het Hogeland scoort van de aardbevingsgemeenten het beste op de dimensies 'Woningvoorraad' (aanwezigheid en kwaliteit van woningen), 'Sociale samenhang' (bevolkingssamenstelling) en 'Veiligheid' (onderliggende indicatoren als onveiligheid en overlast).
 - Oldambt scoort het meest positief op de dimensie 'Fysieke omgeving' (zoals nabijheid van bos, luchtkwaliteit).
- De leefbaarheid in Eemsdelta, Midden-Groningen en Oldambt is in 2020 lager dan de referentiegebieden. In de gemeenten Groningen en Het Hogeland is de leefbaarheid hoger dan in de referentiegemeenten.
 - Eemsdelta, Midden-Groningen en Oldambt scoren lager dan de referentiegemeenten op de dimensies 'Voorzieningen', 'Veiligheid' en 'Woningvoorraad'.

⁹ De Leefbaarometer is samengesteld uit objectieve indicatoren waarmee een schatting van de leefbaarheid wordt gemaakt. Hij bestaat uit vijf onderliggende dimensies: fysieke omgeving, woningvoorraad, voorzieningen, sociale samenhang, overlast en onveiligheid. Het instrument is te raadplegen via: www.leefbaarometer.nl.

//
DE
TEVREDENHEID
MET HET LEVEN IS
IN DE PROVINCIE
GRONINGEN IN 2020
TEN OPZICHTE VAN
2019 GEDAALD

Sub-indicator: ervaren leefbaarheid

- Op de peildatum van deze tweede jaarlijkse Monitor waren ten opzichte van de nulmeting nog geen nieuwe waarden bekend voor deze sub-indicator.

Sub-indicator: percentage inwoners met goede gezondheid

- Het percentage volwassen inwoners van Groningen dat zijn gezondheid als (zeer) goed ervaart, is van 2016 op 2020 toegenomen tot een waarde van 77,9% (+2%-punt). Landelijk is de stijging sterker (+3,5%-punt) en het niveau is ook in 2020 hoger (79,1%).
- De ontwikkeling van het aandeel inwoners met een goede ervaren gezondheid varieert in de aardbevingsgemeenten. Inwoners van Eemsdelta, Groningen en Het Hogeland beoordelen hun gezondheid beter dan in 2016 (resp. +5,7%-punt, +2,3%-punt en +1,3%-punt). In Midden-Groningen en Oldambt voelen inwoners zich gemiddeld wat minder gezond (resp. -0,1%-punt en -1,5%-punt).
- In Eemsdelta en Het Hogeland is de toename groter dan in de referentiegemeenten. In de andere gemeenten blijft de ontwikkeling van de ervaren gezondheid achter ten opzichte van de referentie.
- De impact van de aardbevings schade op de gezondheid van Groningers is noemenswaardig. Onderzoek van Gronings Perspectief toont aan dat met name Groningers met meervoudige schade die in langdurige schadetrajecten zitten zich aanzienlijk minder gezond voelen. Daarnaast heeft het krijgen van nieuwe schades veelal een verslechtering van de gezondheid tot gevolg¹⁰.

Sub-indicator: tevredenheid met het leven

- De tevredenheid met het leven is in de provincie Groningen in 2020 ten opzichte van 2019 gedaald naar 83,7% (-3,1%-punt) en is lager dan het landelijke gemiddelde (84,8%). De daling is in de provincie Groninger sterker dan de landelijke daling (-2,5%-punt).
- Terugkijkend op de ontwikkeling van de tevredenheid met het leven, zien we op zowel landelijk, provinciaal als gemeentelijk niveau in 2020 een daling. Dit is een trendbreuk ten opzichte van de globale stijging van de tevredenheid in de afgelopen jaren en valt samen met de aanvang van de coronacrisis.
- Binnen de aardbevingsgemeenten onderling is in 2020 de tevredenheid met het leven het hoogst in Het Hogeland (86,3%) en het laagst in Groningen (80%)¹¹.

¹⁰ Stroebe, K., Postmes, T., Kanis, B., de Jong, M., Schoutens, L., Adams, W., & Boendermaker, M. (2021) Eindrapport Gronings Perspectief fase 2: Stand van zaken, februari 2021. Rijksuniversiteit Groningen.

¹¹ Op de peildatum van deze tweede jaarlijkse Monitor waren geen nieuwe waarden bekend voor gemeente Oldambt.

- De tevredenheid met het leven heeft zich in de aardbevingsgemeenten ten opzichte van 2019 negatiever ontwikkeld dan het gemiddelde van de referentiegebieden. Het fundament voor een hoge(re) tevredenheid met het leven wordt gevormd door inkomen en onderwijs. Beiden zijn in Groningen gemiddeld lager dan landelijk¹². Daarnaast zijn de ervaren gezondheid en tevredenheid met wonen heel belangrijke bouwstenen voor de tevredenheid met het leven: het lagere uitgangspunt qua ervaren gezondheid en de impact van de aardbevingen op de woontevredenheid bieden een mogelijke verklaring voor de negatieve ontwikkeling in tevredenheid met het leven in Groningen¹³.

Sub-indicator: tevredenheid met de woning

- In de provincie Groningen is 85,3% van de inwoners in 2021 tevreden met zijn of haar eigen woning. Landelijk is dit 85,6%. In de COROP-regio Oost-Groningen is de tevredenheid met de woning het hoogst (86,4%) en in de COROP-regio Delfzijl en omgeving het laagst (76,6%).
- Terugkijkend op de ontwikkeling van de tevredenheid met de woning in de provincie Groningen, zien we een toename van de tevredenheid van 84,8% in 2018 naar 85,3% in 2021(+0,5%-punt). Landelijk is de tevredenheid met de woning iets sterker toegenomen, van 84,6% in 2018 naar 85,6% in 2021 (+1,0%-punt).
- We zien op het niveau van COROP-regio's een meer wisselvallige ontwikkeling. In de regio Oost-Groningen is de tevredenheid lichtelijk gedaald (-0,1%-punt), in de regio Delfzijl en omgeving is er sprake van sterkere daling (-3,7%-punt), terwijl in Overig Groningen een stijging van 1,3%-punt is gemeten.
- Een mogelijke verklaring voor de afname van de tevredenheid is aardbevingsschade aan de woningen. Al sinds 2016 toont onderzoek van Gronings Perspectief aan dat inwoners met (meervoudige) schade aan de woning zich onveiliger voelen dan inwoners zonder woningschade¹⁴. Uit interviews die voor Gronings Perspectief zijn gehouden blijkt dat ook degene die zich niet onveilig voelen, constant alert zijn¹⁵.

¹² CBS (2020). Regionale verschillen in geluksbeleving en tevredenheid met het leven in 2013-2019. Centraal Bureau voor de Statistiek. Auteurs: Jacqueline van Beuningen en Math Akkermans

¹³ Sociaal Planbureau Groningen (2021). Gronings welzijn. Wat bepaalt het persoonlijk welzijn van Groningers? November 2021. Groningen: Sociaal Planbureau Groningen

¹⁴ Postmes, T., Stroebe, K., Richardson, J., LeKander, B., Greven, F., & Broer, J. (2018) Gevolgen van bodembeweging voor Groningers: Ervaren veiligheid, gezondheid en toekomstperspectief 2016-2017. Heymans Institute, University of Groningen

¹⁵ Stroebe, K., Postmes, T., Kanis, B., de Jong, M., Schoutens, L., Adams, W., & Boendermaker, M. (2021) Eindrapport Gronings Perspectief fase 2: Stand van zaken, februari 2021. Rijksuniversiteit Groningen.

//
**BINNEN
DE REGIO ZIJN
ER GROTE
VERSCHILLEN**
//

Sub-indicator: tevredenheid met de woonomgeving

- In de provincie Groningen is 82,7% in 2021 tevreden met de woonomgeving. In de COROP-regio Oost-Groningen is de tevredenheid met de woonomgeving het hoogst (84,4%) en in de COROP-regio Delfzijl en omgeving het laagst (72,3%). De tevredenheid met de woonomgeving ligt in de provincie Groningen lager dan gemiddeld in Nederland (83,8%).
- Terugkijkend op de ontwikkeling van de tevredenheid met de woonomgeving in de provincie Groningen, zien we een afname van de tevredenheid van 83,9% in 2018 naar 82,7% in 2021 (-1,2%-punt). Deze ontwikkeling wijkt af van de trend op landelijk niveau (van 83,3% in 2018 naar 83,8% in 2021).
- We zien een lichte toename in de tevredenheid met de woonomgeving in de regio Overig Groningen (+0,3%-punt), terwijl de tevredenheid in Oost-Groningen juist afneemt (-1,4%-punt).
- De afname in de tevredenheid is het grootst in de COROP-regio Delfzijl en omgeving (van 84,7% in 2018 naar 72,3% in 2021). Een mogelijke verklaring hiervoor kan worden gevonden in de eerdergenoemde lagere ervaren veiligheid door de aardbevingsschade. Daarnaast laat onderzoek onder het Groninger Panel zien dat inwoners in deze regio minder goed scoren op hun veiligheid, leefbaarheid en tevredenheid met werkgelegenheid.¹⁶ Dit kan invloed hebben op de mate waarin men tevreden is met de woonomgeving.

Conclusie

- De Groningse aardbevingsgemeenten voldoen op dit moment niet aan de hoofdambitie van Nationaal Programma Groningen: de leefbaarheid is gelijk gebleven ten opzichte van 2018 en er is in vier van de vijf gemeenten sprake van een minder sterke positieve ontwikkeling ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegebieden. De leefbaarheid in Het Hogeland is hetzelfde gebleven, maar de ontwikkeling is relatief positief ten opzichte van het gemiddelde van de referentiegebieden.
- Bij aanvang van Nationaal Programma Groningen ligt de leefbaarheid (2020) in de gemeenten Oldambt, Midden-Groningen en Eemsdelta lager dan de referentiegebieden, in de gemeente Groningen en het Hogeland is de leefbaarheid hoger dan in de referentiegemeenten.
- Binnen de regio zijn er grote verschillen. De leefbaarheid in de gemeenten Groningen (7,0) en het Hogeland (7,0) is relatief positief en zij scoren beter dan het gemiddelde van hun referentiegemeenten. In Oldambt (6,0), Midden-Groningen (6,0) en Eemsdelta (6,2)

¹⁶ Sociaal Planbureau Groningen (2021). Gronings welzijn. Wat bepaalt het persoonlijk welzijn van Groningers? November 2021. Groningen: Sociaal Planbureau Groningen

//
**HET VALT
OP DAT DE
INWONERS VAN
DE AARDBEVINGS-
GEMEENTEN IN
GROTE AANTALLEN
TEVREDEN
ZIJN MET HUN
LEVEN**

blijft de leefbaarheid achter, ook ten opzichte van de referentiegebieden. Deze gemeenten scoren vooral lager op de dimensies 'Voorzieningen', 'Veiligheid en 'Woningen'. Het achterblijven van de leefbaarheid in deze gemeenten hangt grotendeels samen met de relatief grotere afstanden tot voorzieningen in deze krimpgemeenten en de aardbevingen. Aardbevingsschade heeft grote impact op gezondheid, op de ervaren leefbaarheid, de tevredenheid met de woning (gevoel van veiligheid) en op de woontevredenheid.

- Groningers zijn ongeveer even tevreden over hun woning als gemiddeld in Nederland. Dit is een interessant resultaat vanuit de hypothese dat de aardbevingsschade het cijfer negatief beïnvloedt.
- De tevredenheid met de woonomgeving ligt in de provincie Groningen (82,7%) lager dan gemiddeld in Nederland (83,8%). Daarnaast neemt de tevredenheid in de provincie Groningen af, terwijl deze landelijk juist toeneemt..

Raakvlakken met overige ambities

- Het valt op dat de inwoners van de aardbevingsgemeenten, ondanks een lichte afname ten opzichte van 2019, in grote aantallen tevreden zijn met hun leven. Dit zouden we op basis van de lage scores van de objectief gemeten leefbaarheid via de Leefbaarometer en de eerder gesignaleerde knelpunten zoals lager opleidingsniveau, hogere werkloosheid en lager inkomen mogelijk niet verwachten. Op het eerste gezicht lijkt er sprake te zijn van een schijnbare tegenstelling. Mogelijke verklaring voor deze ogenschijnlijke tegenstelling is de hoge waardering van Groningers voor 'gelukkig', 'gezond', 'leefkwaliteit', 'ruimte' en 'veiligheid' (aspecten van brede welvaart die Groningers het meest belangrijk vinden).

AMBITIE

De provincie Groningen presteert beter op de Living Planet Index dan het Nederlands gemiddelde.

	Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar t+2 meting	EEMSDelta	GRONINGEN	HET HOGELAND	MIDDEN-GRONINGEN	OLDAMBT	PROVINCIE GRONINGEN
LIVING PLANET INDEX (LPI) > N1	Index: 2018=100	2020						99,4 150,8
Gemiddelde in de referentiegroep >								99,5 111,7
Ecosysteemkwaliteit (areaal) > N2	nbn	2017						nbn 17,0%
Emissies van fijnstof naar lucht (PM_{2,5}) > N3	Index: 2018=100	2020	84,8 106.054	83,1 117.753	79,2 92.409	92,0 69.428	94,7 47.470	89,5 642.180
Gemiddelde in de referentiegroep >			100,7 52.865	89,9 86.890	113,3 53.275	71,3 89.585	93,9 44.035	92,3 17.072.120
Broeikasgasemissies per inwoner inclusief elektriciteitsproductie > N4	Index: 2018=100	2020	118,3 61,2	85,2 4,4	65,0 160,0	94,2 11,1	92,6 10,2	72,4 24,0
Gemiddelde in de referentiegroep >			98,9 9,9	81,4 4,7	93,7 11,6	91,1 22,5	93,9 8,8	90,7 11,0
Broeikasgasemissies per inwoner exclusief elektriciteitsproductie > N5	Index: 2018=100	2020	155,4 52,0	84,5 4,3	95,2 12,1	94,2 11,1	92,6 10,2	103,8 11,2
Gemiddelde in de referentiegroep >			98,9 9,9	81,2 4,5	93,3 11,5	103,5 22,4	93,9 8,8	93,7 8,9
Hittestress - warme nachten > N6	nbn	2020	nbn 0,2%	nbn 0,2%	nbn 0,0%	nbn 0,0%	nbn 0,0%	nbn 0,1%
Gemiddelde in de referentiegroep >			nbn 1,3%	nbn 21,0%	nbn 2,6%	nbn 2,2%	nbn 0,1%	nbn 9,1%
Wateroverlast > N7	nbn	2010	nbn 5,2%	nbn 63,6%	nbn 22,5%	nbn 1,0%	nbn 0,0%	nbn 24,8%
Gemiddelde in de referentiegroep >			nbn 71,9%	nbn 90,4%	nbn 79,8%	nbn 80,2%	nbn 61,5%	nbn 81,4%

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep

- N1** Definitie: De index van de trend in populatieomvang van voorkomende fauna in Groningen (1990 = 100). De LPI bevat soorten uit de soortgroepen broedvogels, dagvlinders, libellen, reptielen, amfibieën, zoetwatervissen en zoogdieren. De opgenomen waarde voor Nederland betreft de nationale index van de trend op basis van de in Groningen voorkomende soorten. Soorten die alleen in andere gebieden van Nederland voorkomen zijn hierin om een zuivere vergelijking te maken dus niet meegenomen
- N2** Aandeel landnatuur met een (vrij) hoge ecosysteemkwaliteit
- N3** Jaarlijkse gemiddelde fijnstof emissie naar lucht, kg PM_{2,5}
- N4** Totale broeikasgasemissies (CO₂, CH₄, N₂O, HFK, PFK en SF₆) in CO₂-equivalenten per inwoner, ton CO₂-equivalent per inwoner
- N5** Broeikasgasemissies per inwoner exclusief elektriciteitsproductie ton CO₂-equivalent per inwoner
- N6** Percentage stedelijk oppervlak in gemeente met minstens twee weken warme nachten per jaar (nachten met gemiddelde temperatuur boven 20 graden celsius)
- N7** Het percentage oppervlak in een gebied waarin gemiddeld 2 tot 3 aantal dagen per jaar 25 millimeter of meer neerslag valt, over een periode van 30 jaar

LEESWIJZER TABEL

- In de **dikgedrukte** getallen staan de indexcijfers of de procentpunten die de verandering van de waarden t.o.v. de nulmeting weergeven. In het geval er "nbn" staat is er nog geen update geweest op de peildatum 1 juli 2022
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde

//

**IN ABSOLUTE
ZIN HEEFT DE
POPULATIEOMVANG
VAN DE SOORTEN
DIE IN GRONINGEN
VOORKOMEN
SINDS 1990 ZICH
SIGNIFICANT
POSITIEVER
ONTWIKKELD DAN
LANDELIJK.**

//

3.4 Natuur & Klimaat

Hoofdambitie: Living Planet Index (LPI)

- De ambitie van Nationaal Programma Groningen is dat de regio beter presteert op de Living Planet Index (LPI) dan het landelijk gemiddelde. Dat betekent dat de ontwikkeling van de LPI in de programmaperiode in Groningen positiever moet zijn dan de landelijke. De LPI geeft de geïndexeerde trend weer van de populatieomvang van in Groningen aanwezige fauna¹⁷, met 1990 als basisjaar. Om de ontwikkeling in Groningen te toetsen aan de landelijke, wordt de vergelijking gemaakt met de landelijke LPI op basis van dezelfde soortenset. Dat wil zeggen dat soorten die elders in Nederland voorkomen en in Groningen niet, niet worden meegenomen in de landelijke referentie. Op deze manier wordt een zuiverder vergelijking tussen de landelijke en de Groningse ontwikkeling gemaakt.
- De Groningse LPI daalt zeer licht in de afgelopen jaren en heeft zich ten opzichte van de nulmeting¹⁸ iets negatiever ontwikkeld dan de landelijke. Daarmee voldoet Groningen van 2018 op 2020 niet aan de ambitie zoals die in het Programmakader is geformuleerd. Ook landelijk is sprake van een afname van de LPI in het afgelopen jaar, zij het nog iets lichter dan in Groningen.
- In absolute zin heeft de populatieomvang van de soorten die in Groningen voorkomen sinds 1990 zich significant positiever ontwikkeld dan landelijk. Na een periode van groei stabiliseert de LPI zich zowel landelijk als in Groningen, met dus een zeer lichte daling in de afgelopen jaren. De totaalscore van de LPI is gebaseerd op de gecombineerde trends van verschillende faunasoorten, die in verschillende ecosystemen voorkomen.
 - De LPI kan vanuit ecosysteemtypen worden benaderd. Groningen volgt hierin grotendeels de landelijke trends. Er is sprake van een matige afname van de populatieomvang van boerenlandvogels. Gezien het feit dat in Groningen relatief veel landbouwareaal voorkomt, heeft dit een belangrijke impact op het totaal. Er is daarnaast sprake van een lichte toename van de populaties in zoetwater, kwelders en bossen.
 - Op het gebied van soortgroepen zien we verschillende ontwikkelingen. In Groningen is een licht dalende trend zichtbaar in de populatieomvang van libellen en vlinders. Voor zoogdieren (bijvoorbeeld bevers en otters) is sprake van een sterke toename, terwijl zoetwatervissen een stabiele trend hebben.

¹⁷ Het gaat hierbij om fauna waarvoor voldoende data op provinciaal niveau beschikbaar is.

¹⁸ De LPI was bij het verschijnen van de nulmeting nog niet op provinciaal niveau beschikbaar. De nulmeting op deze indicator (peiljaar 2018) is voor het eerst meegenomen in de Monitor 2021.

- Het is belangrijk hierbij te vermelden dat een ontwikkeling in de populatieomvang van fauna over een langere tijd in kaart moet worden gebracht. Schommelingen over een jaar kunnen verschillende oorzaken hebben, zoals weerpatronen of andere zaken. Hoe langer de programmaperiode voortduurt, hoe meer zicht we krijgen op de trendmatige ontwikkeling in biodiversiteit in Groningen.

Sub-indicator: Emissies van fijnstof (PM_{2,5})¹⁹ naar lucht

- Lokale fijnstofuitstoot draagt, samen met onder meer 'import'²⁰ van fijnstof uit het buitenland en onder invloed van weersomstandigheden bij aan hogere fijnstofconcentraties in de lucht. Dit leidt tot vermindering van de luchtkwaliteit en kan gezondheidseffecten teweegbrengen. Met name fijnstofdeeltjes met een doorsnee van minder dan 2,5 micrometer (PM_{2,5}) zijn schadelijk voor de gezondheid.
- In alle vijf gemeenten is de fijnstofuitstoot afgenomen ten opzichte van de nulmeting. Drie gemeenten presteren beter dan de referentiegroep: Eemsdelta, Groningen en Het Hogeland. In de referentiegroepen van deze gemeenten is sprake van een lichtere daling of van een stijging. Ook is de daling in deze gemeenten sterker dan het provinciaal gemiddelde. De gemeenten Midden-Groningen en Oldambt neemt de fijnstofuitstoot wel af, maar is de afname minder sterk dan provinciaal gemiddeld. In de referentiegroepen daalt de uitstoot bovendien sterker.
- Fijnstofuitstoot wordt lokaal in grote mate beïnvloed door verkeer, gebruik van hout in open haarden en industrie.
 - In de meeste gemeenten zien we dalende fijnstofuitstoot door open haarden en door verkeer en vervoer. Dat past in de landelijke trend, waarbij de coronamaatregelen in 2020 een dempend effect hebben gehad op het aantal verkeersbewegingen.
 - We zien in Eemsdelta dat de fijnstofuitstoot door de metaalindustrie schommelt. Van 2018 op 2019 nam deze flink toe, om in 2020 weer op het niveau van 2018 uit te komen. Dat heeft een grote impact op de cijfers in die gemeente. In Het Hogeland dragen afnemende emissies in de elektriciteitsproductie er samen met verkeer en vervoer sterk aan bij dat het totaal omlaag gaat.

¹⁹ In dit hoofdstuk wordt met fijnstof altijd fijnstof (PM_{2,5}) bedoeld.

²⁰ Het RIVM schat op basis van modelmatige berekeningen in dat gemiddeld twee-derde van de fijnstofconcentratie door buitenlandse bronnen wordt veroorzaakt.

// DE UITSTOOT VAN BROEIKASGASSEN PER INWONER IS IN DE PROVINCIE GRONINGEN AFGENOMEN

Sub-indicator: Broeikasgasemissies per inwoner

- De uitstoot van broeikasgassen is per inwoner in de provincie Groningen ten opzichte van de nulmeting met zo'n 27,6% afgenomen naar 24 ton CO₂-equivalenten²¹. In vier van de vijf gemeenten is sprake van een afname van de uitstoot ten opzichte van de nulmeting, variërend van 5,8% in Midden-Groningen tot 35% in Het Hogeland. In de gemeente Eemsdelta neemt de uitstoot toe. Vooral de uitstoot van CO₂ neemt de laatste jaren af, zowel landelijk als in Groningen. In 2020 werd deze trend versterkt door de lockdownmaatregelen, met name door afgenomen verkeersbewegingen.
- Ten opzichte van de referentiegroepen zien we in twee Groningse gemeenten een positievere ontwikkeling: zowel in Het Hogeland als Oldambt daalt de uitstoot harder dan in de referentiegroep. Vorig jaar was dat in Oldambt nog niet het geval. In Eemsdelta is sprake van een stijging van de uitstoot, terwijl de referentiegroep een lichte daling kent. Voor de gemeenten Groningen en Midden-Groningen is sprake van een daling van de uitstoot, maar daalt de uitstoot in de referentiegroepen harder.
- De Groningse gemeenten volgen op hoofdlijnen de landelijke trends. In sectoren die door lockdownmaatregelen zijn getroffen, zoals verkeer en vervoer en de gebouwde omgeving, is sprake van een afname van de uitstoot. Dat komt bijvoorbeeld door minder verkeersbewegingen en lage bezetting van kantoren als gevolg van thuiswerken. Eemsdelta en Het Hogeland hebben door hun sectorstructuur een andere dynamiek. Ondanks dat zij ook veelal de hier beschreven trends volgen, hebben de energie- en industriector een grotere impact op de cijfers.
 - In Eemsdelta is sprake van een daling van de uitstoot in de energiesector, maar zorgt toegenomen uitstoot in de chemische industrie en de afvalverwerking toch voor een stijging van het totaal. In Het Hogeland zien we in de meeste sectoren vergelijkbare ontwikkelingen als in de overige gemeenten, maar is de uitstoot van de elektriciteitscentrales veel groter dan de overige sectoren. De productie van elektriciteit was in 2019 nog goed voor 10,1 Mton CO₂-equivalenten; in 2020 is dit afgenomen naar 7,1 Mton. In 2020 was het steenkoolverbruik over het algemeen lager door ongunstige kolen- en CO₂-prijzen, in combinatie met gevolgen van de lockdownmaatregelen en toename van aanbod van hernieuwbare elektriciteit.

²¹ CO₂-equivalenten zijn een maatstaf om aan te geven in welke mate een broeikasgas bijdraagt aan de opwarming van de aarde. Zo is het effect van methaan op de opwarming van de aarde 28 keer zo sterk als dat van CO₂ (IPCC AR5). Emissie van 1 kg methaan (CH₄) kan dan ook worden uitgedrukt als emissie van 28 kg CO₂-equivalenten.

Sub-indicator: Broeikasgasemissies per inwoner exclusief elektriciteitsproductie

- In de gehanteerde methode hebben elektriciteitscentrales een zeer grote invloed op de indicator broeikasgasemissies per inwoner in een gemeente. Kort gezegd is alle uitstoot van CO₂ als gevolg van elektriciteitsproductie toegerekend aan de gemeente waar de centrale staat, in plaats van de gemeenten waar de elektriciteit verbruikt wordt. Door deze indicator ook exclusief elektriciteitsproductie te laten zien, krijgen we beter zicht op de ontwikkeling in andere sectoren.
- We zien bij deze indicator dat de gemeente Eemsdelta een nog forsere stijging van de uitstoot kent. De afname van uitstoot door elektriciteitsproductie wordt in deze indicator niet meegenomen. Voor de gemeente Het Hogeland geldt dat de afname zonder de centrales meer lijkt op die van andere gemeenten, met een daling van 4,8%. Exclusief elektriciteit is de absolute waarde van Het Hogeland zeer vergelijkbaar met haar referentiegroep. De daling in Het Hogeland op deze indicator was wel minder sterk dan in de referentiegroep.
- In de overige Groningse gemeenten treden geen noemenswaardige verschillen op, omdat in deze gemeenten geen elektriciteitscentrales staan. In de referentiegroep van Midden-Groningen is dit wel het geval. Bij deze indicator nemen we de centrales niet mee, waardoor de gemiddelde uitstoot in de referentiegroep voor deze indicator lager is. Daardoor scoort Midden-Groningen op deze indicator positiever dan de referentiegroep, en negatief op de indicator inclusief elektriciteitscentrales.

Overige sub-indicatoren

- Op de peildatum van deze monitor waren ten opzichte van de nulmeting geen nieuwe waarden bekend voor de sub-indicatoren hittestress, wateroverlast en ecosysteemkwaliteit van landnatuur.

Conclusies

- Op dit moment voldoet Groningen nog niet aan de ambitie uit het Programmakader om beter te presteren op de Living Planet Index dan het landelijk gemiddelde. De ontwikkeling van de populatieomvang van fauna in Groningen heeft zich sinds 1990 significant positiever ontwikkeld dan landelijk, maar in de laatste jaren is sprake van een lichte afname. Dit zal moeten worden omgedraaid om aan de ambitie te voldoen. De coronacrisis heeft een impact gehad op zowel de uitstoot van broeikasgassen als fijnstof. We zien in alle gemeenten

//

**HET IS
AFWACHTEN
HOE DE EMISSIES
ZICH ONTWIKKELEN
NA DE OPHEFFING
VAN DE CORONA-
MAATREGELLEN**

//

56

dalende trends in de meeste sectoren, waarbij de lokale sectorstructuur van Eemsdelta en Het Hogeland een grote impact hebben op de cijfers in die gemeenten. Het is per gemeente verschillend hoe ze presteren ten opzichte van hun referentiegroepen.

Raakvlakken met overige ambities

- Met name bij de uitstoot van broeikasgassen en fijnstof is de gemeentelijke sectorstructuur van belang. Een toegenomen economische activiteit in sectoren als elektriciteitsproductie of chemische industrie kan een belangrijke impact hebben op zowel de emissies van diverse stoffen als op indicatoren als bruto toegevoegde waarde en het aantal banen.
- De coronamaatregelen hebben een dempend effect gehad op de emissies van fijnstof en broeikasgassen. Hoewel dit op zichzelf positief is, is het een tijdelijk effect. Door de afgenomen economische activiteit als gevolg van de beperkende maatregelen, heeft de pandemie ook grote economische gevolgen gehad. Dat zien we duidelijk terug in bijvoorbeeld de bruto toegevoegde waarde en de werkloosheid in Groningen. Het is afwachten hoe de emissies zich ontwikkelen na de opheffing van de coronamaatregelen.

4

Output

Om de doelen op het gebied van de vier ambities te realiseren ondersteunt Nationaal Programma Groningen een groot aantal projecten. In dit hoofdstuk kijken we naar de voortgang van deze projecten. Dit hoofdstuk bevat:

- **Projectenanalyse:** in 4.1 kijken we naar de samenstelling van de projectenportefeuille, de voortgang van projecten en afgeronde projecten tot en met 31 december 2021.

4.1 Projectenanalyse

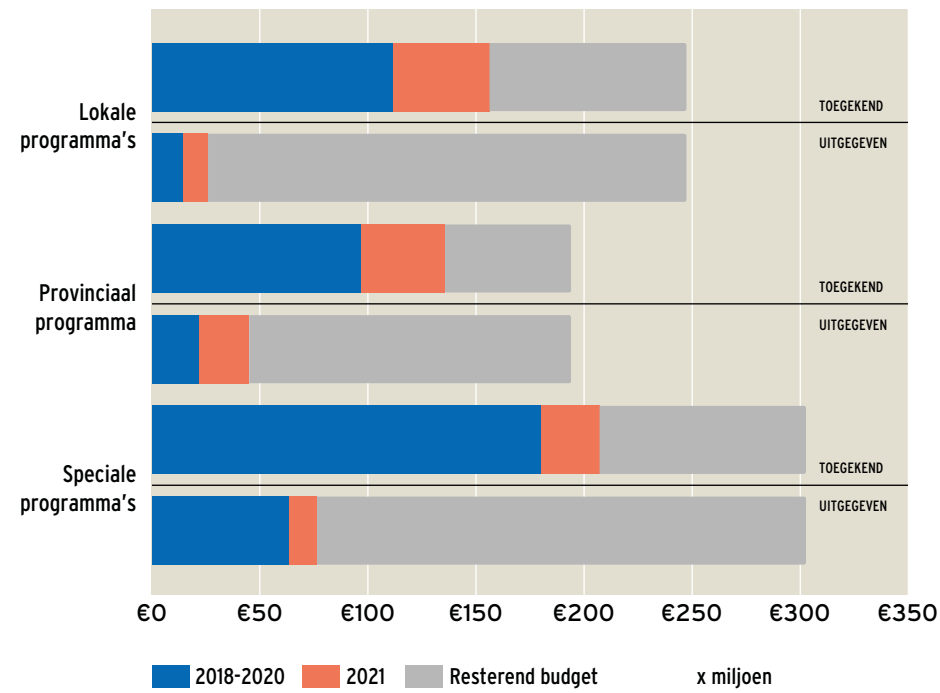
Het doel van de projectenanalyse is vroegtijdig in beeld te brengen op welke ambities vanuit de inzet van het programma effecten te verwachten zijn én waar deze effecten in de regio landen. De monitor geeft daarmee een eerste beeld van de beoogde effecten van Nationaal Programma Groningen. Gedurende de looptijd van het programma verwachten we vanuit de monitoring ook inzicht te krijgen in hoeverre ontwikkelingen in de outcome-indicatoren en impactvariabelen verklaard kunnen worden vanuit afgeronde projecten in de projectenportefeuille.

De conclusies en gepresenteerde cijfers in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op een analyse van de projectaanvragen en aangeleverde data vanuit Nationaal Programma Groningen, met peildatum 31 december 2021. De projectaanvragen worden opgesteld door de indiener en technisch beoordeeld door het programmabureau. Sinds medio 2020 doet een externe beoordelingscommissie de inhoudelijke beoordeling van deze projectaanvragen. Om een beeld te krijgen van de ontwikkelingen van een aantal specifieke programma's (o.a. de bewonersinitiatieven) hebben we daarnaast het jaarverslag over 2021 geraadpleegd.

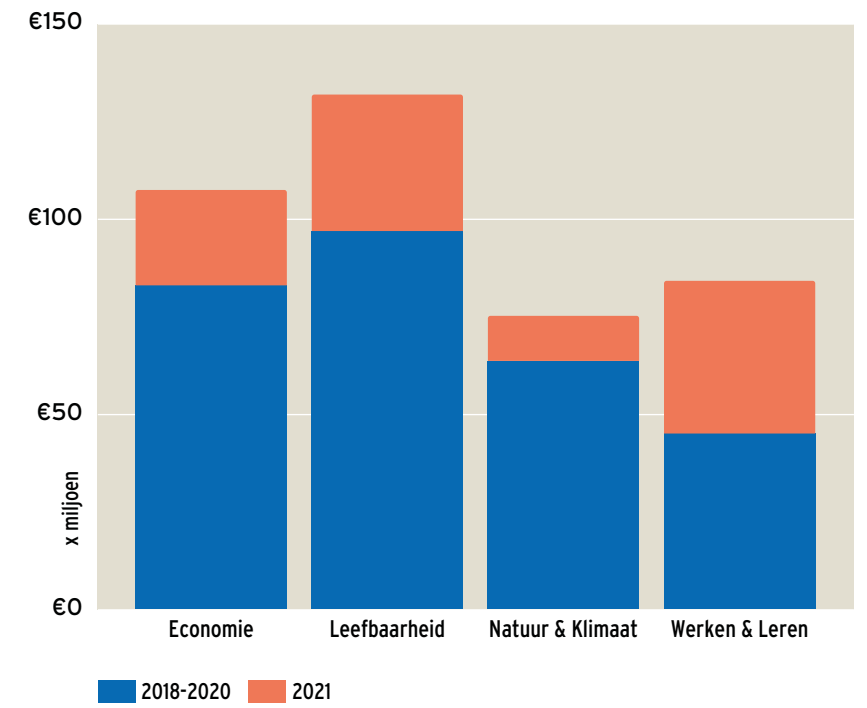
In de grafieken op de volgende bladzijde hebben we de huidige stand van de projecten en programma's onder Nationaal Programma Groningen inzichtelijk gemaakt. Onder Nationaal Programma Groningen hangen verschillende deelprogramma's: lokale programma's, speciale programma's en een provinciaal programma. In dit hoofdstuk maken we onderscheid tussen:

- Gereserveerde middelen: dit zijn de totaal beschikbare middelen per programma, binnen de huidige afspraken - de ruimte die nog overblijft nadat de huidige projecten van middelen zijn voorzien duiden we hier aan als 'resterend budget';
- Toegewezen middelen: dit zijn programmamiddelen die aan goedgekeurde projecten gegund zijn;
- Uitgegeven middelen: dit zijn programmamiddelen die binnen deze goedgekeurde projecten ook daadwerkelijk zijn uitgegeven.

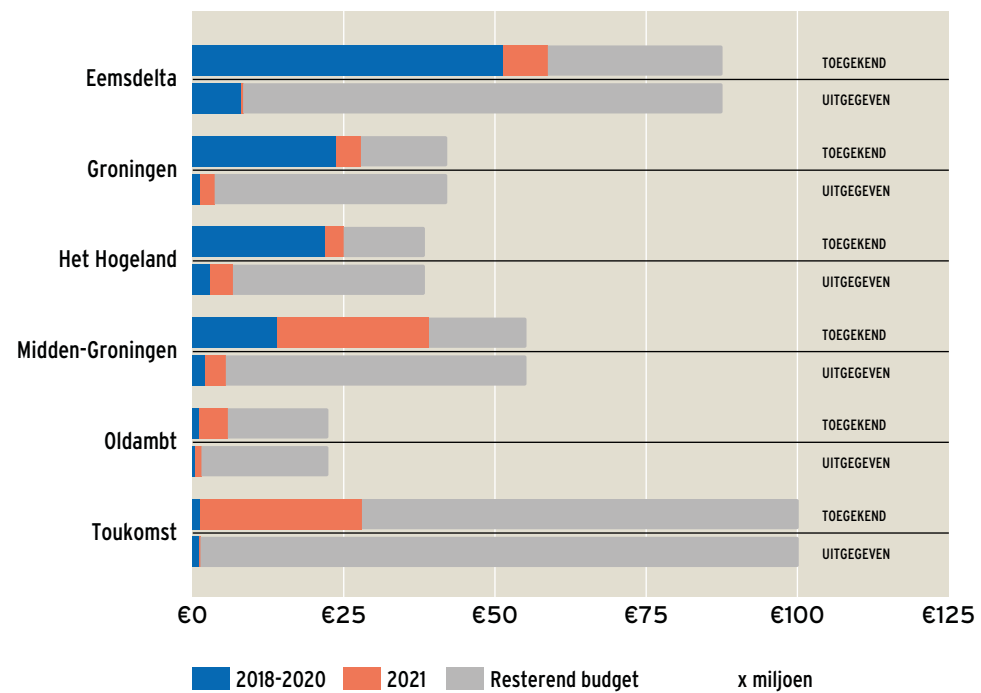
Middelen naar programmacategorie

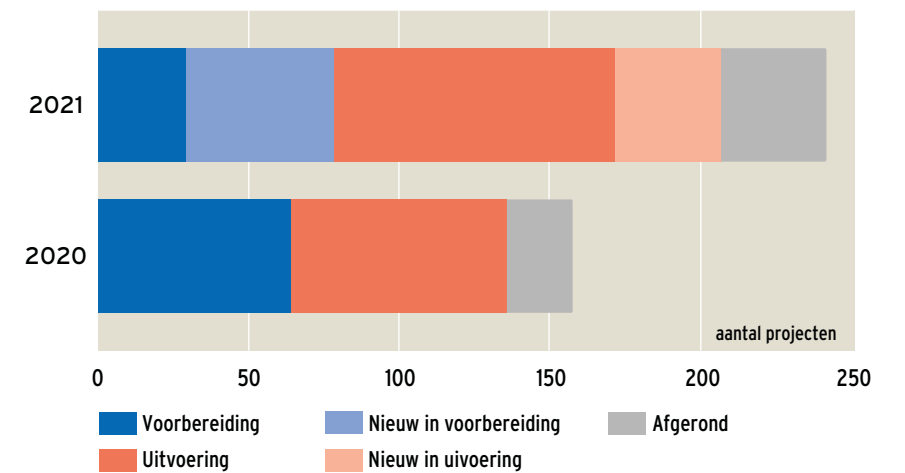
Toegewezen middelen per ambitie

Toegewezen middelen naar programma

Projectfasering

//
DE
TOEWIJZING
VAN PROGRAMMA-
GELDEN AAN
PROJECTEN IS
OP STOOM
//

60

4.1.1 Samenstelling projectenportefeuille

In 2019 hebben de samenwerkende overheden een eerste financiële verdeling gemaakt, waarbij de middelen zijn verdeeld over het provinciale programma en de programma's van de vijf deelnemende gemeenten (lokale programma's). Daarnaast zijn er speciale programma's die vanuit Nationaal Programma Groningen zijn geïnitieerd of waaraan het programma een financiële bijdrage levert, waaronder Toukomst. Binnen Nationaal Programma Groningen is voor de looptijd van het programma in totaal €1,15 miljard aan startkapitaal beschikbaar, waarvan tot op heden €743,5 miljoen gereserveerd is en €498,6 miljoen toegekend aan projecten.

- **In totaal is nu 67,1% van de gereserveerde middelen aan projecten toegekend, vorig jaar was dat 52,2%.** De toewijzing van programmagelden aan projecten is op stoom. In 2021 is in totaal €110,3 miljoen toegewezen aan nieuwe projecten. Dat is bijna €34 miljoen meer dan in 2020. Binnen de lokale programma's en binnen Toukomst zijn veel projecten van middelen voorzien. In absolute zin zijn de meeste middelen naar lokale en provinciale programma's gegaan. Hierdoor ontstaat meer evenwicht tussen de verschillende soorten programma's: in de jaren hiervoor is een groot deel van de toewijzingen naar de speciale programma's gegaan. Er blijft binnen de huidige afspraken nog €245 miljoen over voor nieuwe projecten.
- **Ten opzichte van vorig jaar is met name in de lokale programma's geld aan projecten toegewezen.** Midden-Groningen valt hierbij door de hoge nieuwe toewijzingen: er is €25 miljoen aan projecten gegund. In deze gemeente waren tot nog toe ook weinig middelen verdeeld: tot 2021 was €13 miljoen toegewezen. Ook binnen het programma Toukomst zijn, na de voorbereidingen in 2020, veel nieuwe programmamiddelen toegekend in 2021. Het gaat om 28 projecten met een totale omvang van €26,8 miljoen.
- **Nieuwe projecten uit 2021 hebben een verwachte gemiddelde multiplier van 1,9.** Dat betekent dat voor elke euro die vanuit Nationaal Programma geïnvesteerd wordt, andere partijen ook €0,90 verwachten te investeren. Voor het provinciaal programma is een randvoorwaarde dat minstens 50% van de begroting uit cofinanciering moet bestaan. In 2021 verwachten nieuwe projecten dit te halen; de gemiddelde multiplier van die projecten is 2,3. In de jaren voor 2021 was de multiplier hoger. In totaal heeft het programma nu een verwachte investering (vanuit het programma en vanuit derden) van grofweg €2 miljard, waarvan Nationaal Programma bijna €500 miljoen voor haar rekening neemt. Cofinanciering is veelal afhankelijk van enkele grote projecten met zeer hoge multipliers: vijf projecten hebben bij elkaar al een investering van €1,2 miljard. Dan gaat het zowel om publieke als private partijen en vooral om enkele grote projecten met hoge multipliers.

//
DE AMBITIE
WERKEN & LEREN
HEEFT IN 2021
VEEL AANDACHT
GEKREGEN
//

- **In 2021 richten de nieuwe toewijzingen zich vooral op de ambities Leefbaarheid en Werken & Leren.** Het programma behoudt daardoor ook met de nieuwe projecten een grote focus op het thema Leefbaarheid. De ambitie Werken & Leren heeft in 2021 ook veel aandacht gekregen. Deze ambitie liep vorig jaar nog achter op de andere drie. Hierdoor wordt de verdeling van middelen over de ambities evenrediger. Opvallend is dat de ambitie Natuur & Klimaat vorig jaar ook wat achterbleef, maar geen inhaalslag maakt.

4.1.2 Voortgang projecten ten opzichte van de Monitor 2021

Wanneer middelen zijn toegekend aan projecten, kunnen programmagelden uitgegeven worden en daarmee effect sorteren. Tot en met 2021 is binnen Nationaal Programma Groningen €147,1 miljoen aan programmamiddelen uitgegeven.

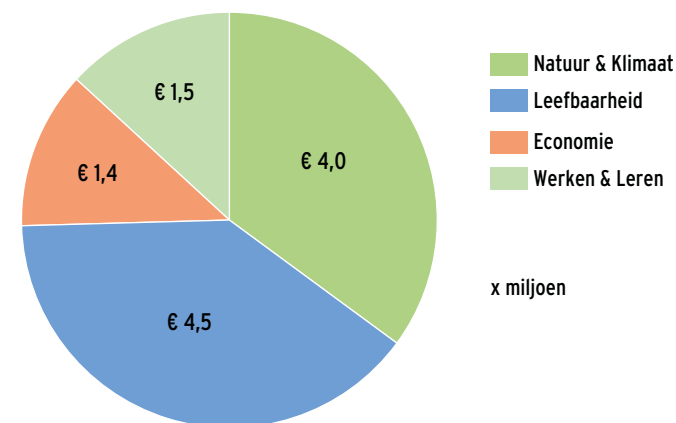
- **Het overgrote deel van de uitgaven binnen Nationaal Programma Groningen moet nog plaatsvinden.** Er is in 2021 bijna €47 miljoen uitgegeven; dat is ongeveer €10 miljoen minder dan vorig jaar. Daarmee was eind 2021 29,5% van de toegewezen middelen ook uitgegeven. Logischerwijs neemt de besteding van middelen toe als projecten langer in uitvoering zijn. De uitgaven zijn het grootst geweest onder het provinciaal programma en de speciale programma's. Opvallend is verder ook dat binnen lokale programma's nog erg weinig uitgaven zijn gedaan.
- **Het grootste deel van de projecten onder Nationaal Programma zijn op dit moment in uitvoering.** Met name onder Toukomst is een groot aantal projecten nieuw in voorbereiding gekomen in 2021. We zien dat projecten ten opzichte van vorig jaar vanuit de voorbereiding naar de uitvoering zijn verschoven en dat er nieuwe projecten zijn bijgekomen in de voorbereidings- en uitvoeringsfase. Een klein aantal projecten is op dit moment al afgerond.
- **Projectuitgaven zijn lokaal lager dan verwacht.** Op basis van de toegewezen bedragen en een evenredige besteding van de toegewezen bedragen over de looptijd van projecten, zouden de verwachte uitgaven van het totale programma nu ruim €214 miljoen zijn. In werkelijkheid ligt dit bedrag lager, doordat lokale programma's flink minder uitgegeven hebben dan verwacht. Provinciaal en speciaal liggen de werkelijke uitgaven dichtbij de verwachte uitgaven.

4.1.3 Afgeronde projecten ten opzichte van de Monitor 2021

In totaal zijn er tot en met 2021 33 projecten onder Nationaal Programma Groningen afgerond. Binnen deze projecten is €11,4 miljoen aan programmagelden uitgegeven.

- **De tot en met 2021 afgeronde projecten vertegenwoordigen een fractie van het totale programmageld.** Binnen de specials zijn twee projecten vanuit het voortraject van Nationaal Programma afgerond. Ook zijn vanuit het Impulsloket en het Loket Leefbaarheid projecten ondersteund. De gemeente Eemsdelta en het provinciaal programma zijn verder verantwoordelijk voor het grootste deel van de bestede middelen. Hierbij gaat het voornamelijk om projecten met een totale omvang van minder dan €500.000. De projecten die zijn afgerond komen grotendeels uit 2018 en 2019 en richten zich vooral op de ambities Natuur & Klimaat en Leefbaarheid.
- **Het is daarom nog erg vroeg om effecten vanuit Nationaal Programma op de vier ambitiedoelen te verwachten.** Logischerwijs mag verwacht worden dat projecten hun resultaten opleveren wanneer ze zijn afgerond. Hierbij moet gezegd worden dat ook binnen lopende projecten middelen worden uitgegeven.

Uitgaven afgeronde projecten naar ambitie

5

Verant- woording

//
DE
JAARLIJKSE
MONITOR
FUNGEERT ALS
INSTRUMENT OM
DE VOORTGANG
VAN HET
PROGRAMMA EN
DE TUSSENSTAND
VAN DE
REALISATIE VAN
DE PROGRAMMA-
AMBITIES TE
TOETSEN
//

64

5.1 De jaarlijkse Monitor als onderdeel van een langjarige monitorings- en evaluatiecyclus

Nationaal Programma Groningen is een langlopend programma. Het consortium heeft de opdracht gekregen de doelmatigheid, doeltreffendheid en impact van het programma structureel te monitoren en te evalueren. Daartoe ontwikkelt het consortium gedurende de programmaperiode drie producten:

- Een nulmeting (februari 2021) die inzicht geeft in de startpositie van Groningen en de opgaven die aan het begin van de programmaperiode spelen in het gebied.
- Een jaarlijkse Monitor (2021 t/m 2029) die inzicht geeft in de voortgang van het programma op het gebied van output (projecten en programma's), outcome (indicatoren en randvoorwaarden) en impact (brede welvaart en imago).
- Twee evaluatiemomenten (2023 en 2030) waarin beoordeeld wordt hoe doelmatig, doeltreffend en impactvol het programma is. In 2023 wordt een evaluatie van de doelmatigheid van het programma opgeleverd. Een evaluatie van de doeltreffendheid zal op een later moment plaatsvinden.

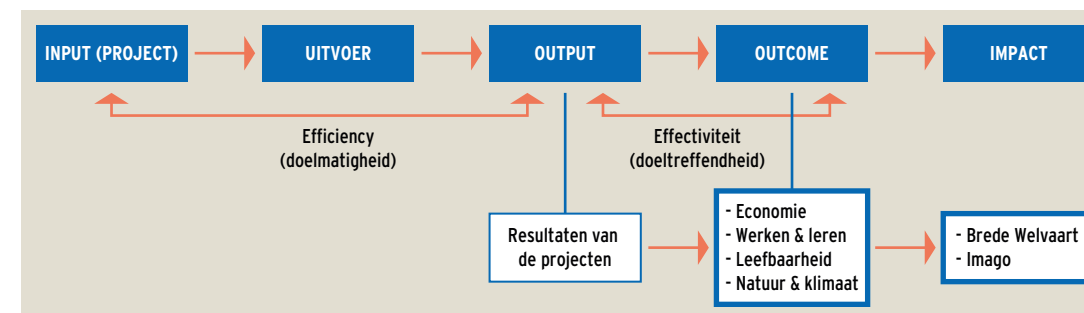
De jaarlijkse Monitor fungeert als instrument om de voortgang van het programma en de tussenstand van de realisatie van de programma-ambities te toetsen. We maken inzichtelijk hoe de in het Programmakader geformuleerde ambities ervoor staan. Hiervoor wordt voor de vier programma-ambities een indicatorenset gebruikt. Voor de hoofddoelstellingen op het gebied van brede welvaart en imago zijn speciale instrumenten ontwikkeld. Van de projectenportefeuille en de programma's die zijn ingediend, wordt met name inzichtelijk gemaakt hoe de middelen verdeeld, toegewezen en uitgegeven zijn, hoe gerapporteerd wordt over de randvoorwaarden en welke effecten op basis van de beschikbare documentatie te verwachten zijn op de programma-ambities.

Met de monitor laten we zien hoe Groningen zich ontwikkelt ten opzichte van de startsituatie zoals geschetst in de nulmeting. De ontwikkeling ten opzichte van de nulmeting wordt weergegeven in een index of in procentpunten. Per gemeente en per indicator is een kleur toegekend. Deze kleuren geven aan of de gemeente in kwestie zich positief (groen) of negatief of gelijk (rood) ontwikkelt ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegemeenten. De kleur is een weergave van de ambitie van Nationaal Programma Groningen, namelijk beter presteren dan de referentiegroep. Er wordt hier dus alleen gekeken naar de mate waarin de ontwikkelingen tussen de gemeenten en de referentiegemeenten zich verhouden. Dit staat los van de absolute ontwikkeling binnen de gemeente ten opzichte van de nulmeting.

Een integrale beoordeling van deze effecten en randvoorwaarden door het consortium vormt geen onderdeel van de jaarlijkse Monitor. Bij de hierboven genoemde evaluatiemomenten wordt wel op verschillende onderdelen hiervan ingegaan. De jaarlijkse Monitoringsrapporten vormen een belangrijke informatiebron voor de evaluaties. Er zal daarnaast aanvullende informatie verzameld worden ten behoeve van de evaluatiemomenten. Ervaren impact en imago (behalve de groep Groningers en niet-Groningers) worden niet jaarlijks uitgevraagd. Ervaren impact en het imago onder Groningers en niet-Groningers zijn onderdeel van de Monitor 2023.

De monitorings- en evaluatiecyclus van Nationaal Programma Groningen is erop gericht om inzicht te geven in de doelmatigheid, doeltreffendheid en impact van het programma. Hiermee wordt getracht een zo aannemelijk mogelijke verbinding te maken tussen de bestede programmamiddelen (input) en projectresultaten enerzijds en de vier programma-ambities, de brede welvaart in en het imago van Groningen anderzijds. Met andere woorden: we onderzoeken de invloed van uitgevoerde projecten in Groningen op doelvariabelen als bruto toegevoegde waarde en brede welvaart. In de figuur hieronder is de genoemde samenhang schematisch weergegeven.

Samenhang: van input naar impact

Tegelijkertijd is het vinden van harde causale verbanden tussen de bovengenoemde aspecten om verschillende redenen onmogelijk. De werking van Nationaal Programma Groningen is niet los te zien van de unieke, niet-reproduceerbare sociale context van Groningen. Hierdoor valt het effect van het programma niet als in een laboratorium van haar omgeving te 'scheiden'. Het programma kan bovendien juist werken dankzij of ondanks de aanwezigheid van contextuele factoren. Daarnaast is een groot aantal externe factoren van invloed op de programma-ambities, de brede welvaart en het imago van Groningen. Zo kan Nationaal Programma Groningen op de ambitie Economie een groot succes zijn, maar kan door macro-economische ontwikkelingen de brede welvaart flink dalen of vice versa.

Ondanks dat absolute uitspraken over de effectiviteit van beleid hierdoor niet mogelijk zijn, zorgt bewustzijn van deze beperking voor realistische en betekenisvolle evaluaties. Het ontbreken van de mogelijkheid om harde causale verbanden te leggen, betekent dat het de uitdaging en opdracht van het consortium is het verband tussen Nationaal Programma Groningen en de genoemde doelvariabelen zo aannemelijk mogelijk te maken.

- In de aanpak van de monitorings- en evaluatiecyclus zullen wij diverse activiteiten uitvoeren om de causale validiteit van het onderzoek te maximaliseren;
- We hebben voorafgaand aan de programmaperiode een nulmeting uitgevoerd, om zo de startsituatie in de regio in kaart te brengen;
- We hebben instrumenten ontwikkeld om de doelvariabelen op een goede manier in kaart te brengen: de Imago-Index en de BWI-NPG;
- We hebben per gemeente een referentiegroep samengesteld, waarin zowel de gemiddelde ontwikkeling in het afgelopen jaar als over de gehele programmaperiode uitgelicht wordt;
- We hebben een expertteam ingericht, dat het consortium adviseert in het duiden van onder meer externe trends en ontwikkelingen en de werking van het programma;
- Vanaf 2021 voeren wij de monitoring van het programma jaarlijks uit en baseren de evaluaties mede hierop, zodat zowel de voortgang van de projecten als de doelvariabelen continu en langjarig in kaart gebracht wordt;
- De evaluaties zullen niet alleen een productevaluatie bevatten waarin naar effectiviteit gekeken wordt, maar ook een proces- en planevaluatie, waarin we kijken naar de wijze waarop het programma opgebouwd is en uitgevoerd wordt. Zoals hierboven genoemd worden deze verschillende onderdelen op verschillende momenten beoordeeld gedurende de looptijd van het programma;
- In de evaluaties zal ook expliciet aandacht worden besteed aan de perceptie van de werking van het programma uit drie betrokkenheidslagen: de uitvoerders van projecten, de doelgroepen van projecten en de inwoners van Groningen. Hiervoor zal onder meer gebruik worden gemaakt van het Groninger Panel, een representatief panel van ruim 7.000 Groningers.

5.2 Indicatoren

Het consortium heeft voorafgaand aan de nulmeting de indicatoren uit het monitoringsraamwerk uit het programmakader vertaald naar een set indicatoren. De indicatoren met betrekking tot de vier ambities zijn geselecteerd op basis van de volgende criteria:

- De mate waarin de indicatoren daadwerkelijk het bedoelde concept (namelijk de vier ambities) meten;
- De openbare beschikbaarheid van data om te voorkomen dat nieuw onderzoek uitgevoerd moet worden;
- De beschikbaarheid van data op een bruikbaar geografisch schaalniveau, bij voorkeur op gemeenteniveau, zodat een vergelijking met referentiegemeenten mogelijk is;
- De actualiteit van data: van recente datum en bij voorkeur jaarlijks geactualiseerd, zodat de data zoveel mogelijk betrekking heeft op de programmaperiode en jaarlijks de progressie kan worden vastgesteld.

Als onderdeel van de jaarlijkse Monitoring en evaluatie wordt ieder jaar naar de gebruikte set indicatoren gekeken, zodat aangesloten wordt op nieuwe inzichten en nieuwe gegevens. Voor de uitvoer van de Monitor 2022 heeft het consortium de indicatoren set geëvalueerd op volledigheid en dekking van alle thema's en zeggingskracht. Dit heeft voor de Monitor 2022 ertoe geleid dat een enkele indicator is aangepast. Het gaat om de volgende indicator:

THEMA	Nummer	Indicator	Motivatie
ECONOMIE	E8	Investerings in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen	Er is gebruik gemaakt van een samengevoegde groep SBI bedrijfstakken (B-N, excl. K, incl. 95) in plaats van losse cijfers per afzonderlijke bedrijfstak. Dit in verband met ontbrekende waarden voor enkele afzonderlijke SBI bedrijfstakken.

Wij werken de cijfers voor alle indicatoren jaarlijks bij aan de hand van de meest actuele data. Het komt regelmatig voor dat cijfers eerst naar buiten worden gebracht als "voorlopige cijfers" om vervolgens een jaar of enkele jaren later bijgewerkt te worden naar "definitieve cijfers". Voor sommige indicatoren zijn de cijfers over de afgelopen jaren bijgesteld. Dit kan in sommige gevallen ook met terugwerkende kracht resulteren in een iets andere ontwikkeling tussen de nulmeting, de eerste jaarlijkse meting en de huidige jaarlijkse meting.

In bijlage A is meer informatie te vinden over alle gebruikte indicatoren.

**REFERENTIE-
 GEMEENTEN ZIJN
 GEMEENTEN DIE
 QUA VERSTEDELIJ-
 KING EN INKOMEN
 'STATISTISCH' ZO
 DICHT MOGELIJK
 BIJ DE GRONINGSE
 GEMEENTEN
 LIGGEN**

5.3 Samenstelling van referentiegroepen

De realisatie van de ambities en de impact van Nationaal Programma Groningen worden in deze meting beschouwd door te volgen hoe de Groningse gemeenten zich ontwikkelen ten opzichte van de referentiegroep. Elk van de aardbevingsgemeenten in de regio is daartoe ingedeeld in een eigen referentiegroep met vergelijkbare gemeenten uit de rest van Nederland. De ontwikkeling van de outcome indicatoren en de brede welvaart in de referentiegroep dient als referentiekader voor betreffende gemeente. Referentiegroepen bestaan uit een set van referentiegemeenten. Referentiegemeenten zijn gemeenten die qua verstedelijking en inkomen 'statistisch' zo dicht mogelijk bij de Groningse gemeenten liggen. Daarbij is ook rekening gehouden met het inwonersaantal. De referentiegroepen zijn tot stand gekomen op basis van 3 dimensies en indicatoren:

Dimensies en indicatoren t.b.v. referentiegroepen

Dimensie	Indicator
1. Mate van verstedelijking	omgevingsadressendichtheid
2. Inkomen	gestandaardiseerd besteedbaar inkomen in 2018
3. Bevolkingsomvang	aantal inwoners op 1 januari 2018

Per gemeente is voor elk van de 3 dimensies een standaarddeviatie berekend. De referentiegemeenten zijn die gemeenten die op elk van de drie dimensies

- niet meer dan 1,5 standaarddeviatie afwijken van de doelgemeente;
- alsmede per indicator niet meer dan 50% afwijken t.o.v. de doelgemeente; en
- die niet in de provincie Groningen liggen.

Op basis van de som van de procentuele verschillen tussen de gemeente en referentiegemeente voor elk van de 3 dimensies, is een rangschikking op basis van gelijkenis gemaakt en de top 10 meest vergelijkbare referentiegemeenten voor elke doelgemeente geselecteerd. In de volgende twee tabellen zijn per gemeente (respectievelijk aardbevingsgemeenten en overige gemeenten) de referentiegemeenten opgenomen. Deze gemeenten vormen samen de referentiegroep. De ontwikkeling van de referentiegroep als geheel vormt het referentiekader voor de realisatie van de ambities en impact. De referentiegemeenten blijven in principe gelijk voor de komende 10 jaar, maar wanneer er sprake is van gemeentelijke herindelingen zal daarvoor worden gecorrigeerd.

Samenstelling referentiegroepen aardbevingsgemeenten

REFERENTIEGEMEENTEN

GRONINGEN	HET HOGELAND	MIDDEN-GRONINGEN	OLDAMBT	EEMSDelta
Tilburg	Hollands Kroon	Terneuzen	Hellendoorn	Noordoostpolder
Eindhoven	Waadhoeke	Barneveld	Montferland	Berkelland
Nijmegen	Noardeast-Fryslân	Vijfheerenlanden	Dronten	Schagen
Enschede	Midden-Drenthe	Krimpenerwaard	Oude IJsselstreek	Steenwijkerland
Leiden	Leudal	Hardenberg	Raalte	Oude IJsselstreek
Arnhem	Opsterland	Noordoostpolder	Deurne	Goeree-Overflakkee
Maastricht	Medemblik	Overbetuwe	Gemert-Brakel	Dronten
	De Fryske Marren	Doetinchem	Epe	Waadhoeke
	Achtkarspelen	Lingewaard	Noordoostpolder	Noardeast-Fryslân
	Altena	Hoogeveen	Berg en Dal	Raalte

Samenstelling referentiegroepen overige gemeenten

REFERENTIEGEMEENTEN

PEKELA	STADSKANAAL	VEENDAM	WESTERKWARTIER	WESTERWOLDE
Voerendaal	Deurne	Beuningen	Hardenberg	Borger-Odoorn
Opmeer	Gemert-Bakel	Gilze en Rijen	Altena	Aa en Hunze
Boekel	Hellendoorn	Haaksbergen	Waadhoeke	De Wolden
Reusel-De Mierden	Montferland	Langedijk	De Fryske Marren	Buren
Grave	Epe	Stein	Hollands Kroon	Tubbergen
Kapelle	Echt-Susteren	Aalten	West Betuwe	Borsele
Simpelveld	Halderberge	Ermelo	Noardeast-Fryslân	Veere
Landerd	Aalten	Winterswijk	Medemblik	Gulpen-Wittem
Bergen (L.)	Noordenveld	Cuijk	Coevorden	Roerdalen
Beesel	Renkum	Nunspeet	Beekdaelen	Sluis

De referentiegemeenten in de referentiegroep staan gerangschikt op de mate van vergelijkbaarheid, de meest vergelijkbare bovenaan. Het kan voorkomen dat een gemeente minder dan 10 referentiegemeenten overhoudt. De reden hiervoor is dat er dan minder gemeenten zijn die in elk van de 3 variabelen minder dan 1,5 standaarddeviatie afwijkt.

//

**ER IS STEEDS
MEER AANDACHT
VOOR HET
VERBETEREN
VAN BREDE
WELVAART IN
DE REGIO**

//

5.4 Monitoring impact: brede welvaart, imago

Nationaal Programma Groningen streeft met de realisatie van de vier gekozen ambities een verbetering na van de brede welvaart en het imago van Groningen. Om te kunnen volgen in hoeverre de realisatie van de vier ambities daadwerkelijk deze impact heeft, is het zaak de ontwikkeling van de brede welvaart en het imago te monitoren. Bij aanvang van Nationaal Programma Groningen werd zowel het concept brede welvaart als het imago niet (frequent) op regionale schaal gemeten, zoals voor de outcome indicatoren wel het geval was. Voor beide concepten zijn ten behoeve van de monitorings- en evaluatiecyclus van Nationaal Programma Groningen meetinstrumenten ontwikkeld.

In de structurele monitoring en evaluatie van het Nationaal Programma Groningen vertegenwoordigen de inwoners van de regio een centrale positie. Door de persoonlijke ervaring van inwoners langdurig te monitoren, in aanvulling op de objectieve indicatoren, wordt een beeld geschetst van hoe het gaat met Groningers in de context van het Nationaal Programma Groningen. We bevragen inwoners via het Groninger Panel tweejaarlijks op hun ervaren brede welvaart op het gebied van werken en leren, leefbaarheid en natuur en milieu. Imago en ervaren impact worden in de Monitor 2023 geüpdatet.

5.4.1. Brede welvaart

Er is steeds meer aandacht voor het verbeteren van brede welvaart in de regio, zoals in het Regio Dealbeleid (zie ook Weterings et al. 2020). Brede welvaart richt zich niet alleen op de economische aspecten van welvaart, zoals het bruto nationaal product, maar ook op andere aspecten, zoals de gezondheidssituatie en veiligheidsbeleving in de woonbuurt. Het gebruik van brede welvaart voor beleidsontwikkeling heeft een vlucht genomen met het rapport van de Nobelprijswinnende economen Joseph Stiglitz en Amartya Sen en de econoom Jean-Paul Fitoussi²². De OECD vergelijkt sindsdien met de 'Better life index' de brede welvaart tussen verschillende landen, gebaseerd op de voorkeur voor aspecten van brede welvaart van bezoekers van hun website. Stegeman et al. (2017)²³ hebben deze voorkeuren gebruikt om een indicator voor brede welvaart voor Nederland te construeren.

²² Stiglitz, J., A.K. Sen en J.-P. Fitoussi (2009) The measurement of economic performance and social progress revisited: reflections and overview. OFCE Document de travail, 2009-33. Te vinden op spire.sciencespo.fr.

²³ Stegeman, H., M. Badir, en A. Rijpma (2017) Een indicator voor bredere welvaart voor Nederland. ESB, 102(4746), 2-5.

Voor het versterken van regio's is het belangrijk om brede welvaart ook lokaal te kunnen meten. Een belangrijke stap is de publicatie van de 'Regionale Monitor brede welvaart' door het Centraal Bureau voor de Statistiek²⁴. De Regionale Monitor brede welvaart is een dashboard van 39 indicatoren die gezamenlijk een beeld geven van de staat en ontwikkeling van brede welvaart in de gemeente of regio. Het CBS heeft er anders dan de OECD voor gekozen om de set aan indicatoren niet samen te vatten in één index met als belangrijkste argument dat informatie ontbreekt over de voorkeur voor de indicatoren van een representatieve groep in de samenleving. Het ontbreken van een Brede Welvaartsindex maakt het voor beleidsmakers moeilijk om te bepalen wat de belangrijkste onderdelen zijn waarop provincie en gemeenten moeten inzetten om brede welvaart in de regio te verbeteren²⁵.

Ten behoeve van Nationaal Programma Groningen is door onderzoekers van Aletta Advies een Brede Welvaartsindex voor Nederlandse gemeenten en regio's geconstrueerd aan de hand van de persoonlijke voorkeuren van inwoners van de provincie Groningen²⁶. Het meten van brede welvaart vanuit Gronings perspectief sluit aan bij de behoefte van Nationaal Programma Groningen om voor investeringen in de regio het perspectief van mensen in de regio centraal te stellen.

Methode

Hybride methode voor brede welvaart

Er zijn verschillende mogelijkheden om tot één maatstaf voor brede welvaart te komen. In Decancq et al. (2013)²⁷ worden drie methoden besproken: data-gestuurd, normatief, en hybride. Bij een hybride methode wordt de weging van de verschillende indicatoren bepaald op basis van de gerapporteerde voorkeuren van de bevolking. De hybride methode wordt gebruikt voor het construeren van de OECD 'Better Life Index' en de 'Brede Welvaartindicator' voor Nederland (Stegeman et al., 2017)²⁸. Wij gebruiken deze methode voor het meten van brede welvaart in Nederlandse gemeenten en regio's vanuit Gronings perspectief.

²⁴ CBS (2020) Technische toelichting op de regionale Monitor Brede Welvaart 2020, Centraal Bureau voor de Statistiek.

²⁵ Zie ook Van Bavel, B., S. Hardeman, en A. Rijpma (2019) Vervolgstappen voor integrale welvaartsmeting. ESB, 104(4772), 22-25.

²⁶ Een uitgebreide versie van deze verantwoording staat in Van Ooijen, R., J. van der Vaart en J.O. Mierau. Regionale welvaartsindex wijst op structurele achterstand Groningen. ESB, 106(4800S), 26 augustus 2021: <https://esb.nu/esb/20065897/regionale-welvaartsindex-wijst-op-structurele-achterstand-groningen>

²⁷ Decancq, Koen, & María Ana Lugo (2013). "Weights in Multidimensional Indices of Wellbeing: An Overview." *Econometric Reviews* 32, no. 1: 7-34.

²⁸ Stegeman, H., M. Badir, en A. Rijpma (2017) Een indicator voor bredere welvaart voor Nederland. ESB, 102(4746), 2-5.

Brede welvaart indicatoren

Om tot één maatstaf van brede welvaart te komen gaan we uit van het dashboard van indicatoren volgens de Regionale Monitor brede welvaart van het CBS²⁹. De sterke punten van dit dashboard zijn dat 1) de selectie van indicatoren wetenschappelijk is onderbouwd volgend uit het rapport van de commissie Stiglitz en 2) de indicatoren jaarlijks beschikbaar zijn op gemeente, COROP of provincieniveau. Indien een indicator op gemeenteniveau ontbreekt, gebruiken we het COROP of provincieniveau. De beperkingen van dit dashboard zijn dat 1) niet alle indicatoren jaarlijks geactualiseerd worden en 2) de indicatoren met een vertraging van tenminste een jaar beschikbaar komen. De indicatoren op de verschillende ambities van het Nationaal Programma Groningen worden soms met een grotere regelmaat 'ververst' dan de Regionale Monitor en geven op dat aspect dan ook een actueler beeld. De index voor brede welvaart geeft een breed beeld van de trend in de provincie.

Om alle indicatoren op een zinvolle wijze te kunnen samenvoegen tot een index, hebben wij de indicatoren omgezet naar standaardscores. Om de trend in de Brede Welvaartindex te kunnen bepalen gebruiken we de berekende standaardisatiewaarden voor 2019 (nulmeting) ook voor de andere jaren. We gaan daarbij steeds uit van de gemeentelijke indeling op 1 januari 2021.

Een aantal aspecten van brede welvaart zoals gedefinieerd door het CBS komt sterk met elkaar overeen. De indicatoren 'ervaren gezondheid' en 'personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen' hebben bijvoorbeeld beide betrekking op de (ervaren) gezondheid van mensen. Om dubbeltelling te voorkomen, gebruiken wij het gemiddelde van deze gestandaardiseerde indicatoren om de index te bepalen.

Brede welvaart vanuit Gronings perspectief

Niet iedere indicator draagt in gelijke mate bij aan brede welvaart. Om het relatieve gewicht op een objectieve manier te bepalen, hebben we in 2020 een online vragenlijst voorgelegd aan het Groninger Panel dat een representatieve afspiegeling is van inwoners (leeftijd 20 jaar en ouder) van de provincie Groningen. In de vragenlijst krijgen panelleden 12 keer een keuze voorgelegd tussen twee indicatoren die 'iets' of 'veel' verbeteren (de overige indicatoren blijven onveranderd). Elk panellid krijgt een andere set aan keuzes voorgelegd (in totaal zijn er 12 verschillende sets). Op deze manier kunnen we heel nauwkeurig achterhalen hoeveel waarde inwoners van de provincie Groningen aan een verbetering van iedere indicator hechten - en wat dus de belangrijkste onderdelen zijn waarop provincie en

²⁹ CBS (2020) Technische toelichting op de regionale Monitor Brede Welvaart 2020, Centraal Bureau voor de Statistiek.

gemeenten moeten inzetten om brede welvaart in de regio te verbeteren. Het meten van brede welvaart middels deze 'stated preference' methode is uitgebreid gedocumenteerd en gevalideerd in Benjamin et al. (2014)³⁰.

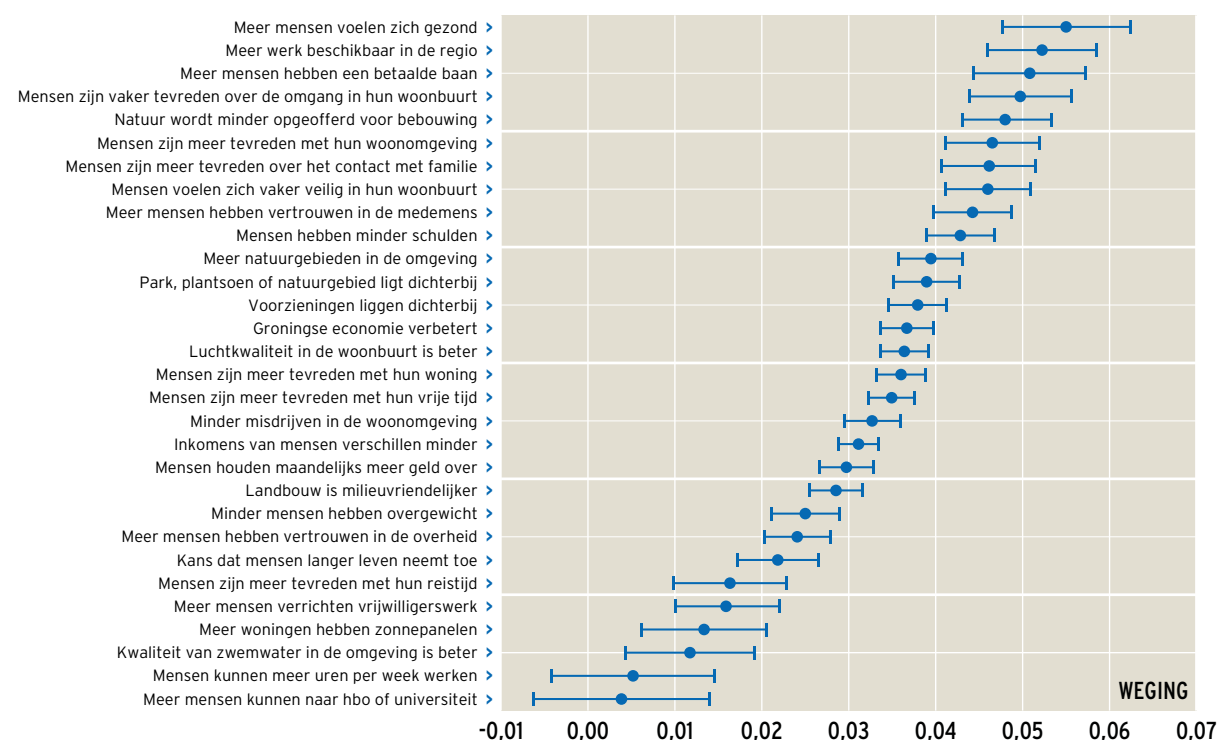
Resultaten

In totaal namen 3.518 van de 7.120 panelleden deel aan het onderzoek, wat een gebruikelijke respons is in het Groninger Panel. Er zijn verschillen in de respons naar leeftijd, geslacht en opleidingsniveau (vooral jongere mensen hebben een lage respons) waar we rekening mee houden in de analyse. Observaties met missende waarden voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, en de vragenlijst hebben we verwijderd. Er bleven hierdoor 3.077 personen over voor de analyse.

De volgende figuur bevat de ranking van de geschatte gewichten voor de verschillende indicatoren. Inwoners van de provincie Groningen vinden gezondheid, werkgelegenheid, (sociale omgang in) hun woonbuurt, en behoud van landschap en natuur de belangrijkste aspecten van brede welvaart, terwijl de hoogte van het opleidingsniveau als het minst belangrijk wordt gezien.

³⁰ Benjamin, Daniel, Ori Heffetz, Miles Kimball, & Nichole Szembrot (2014). "Beyond Happiness and Satisfaction: Toward Well-Being Indices Based on Stated Preference." *American Economic Review* 104, no. 9: 2698-2735.

Ranking van de geschatte gewichten voor de verschillende indicatoren

Berekenen van de Brede Welvaart Index vanuit Gronings perspectief

De wegingsfactor van iedere CBS indicator in de Brede Welvaartsindex schatten we met behulp van een probit regressie. We modelleren daarbij de keuze van panelleden voor een verbetering van steeds één van de onderdelen van brede welvaart ten opzichte van de verbetering van een ander onderdeel. De steekproefverdeling naar leeftijd, geslacht en opleidingsniveau wijkt af van de populatieverdeling in de provincie Groningen. We wegen daarom onze resultaten naar leeftijd, geslacht en opleidingsniveau zodat deze representatief zijn voor inwoners van de provincie Groningen. De Brede Welvaart Index vanuit Gronings perspectief (BWI-NPG) is de somscore van de gestandaardiseerde indicatoren vermenigvuldigd met de wegingsfactor. We tellen hierbij de waarde op van de gemeente met de laagste brede welvaart in 2019 en delen het getal vervolgens door de maximale waarde in 2019, zodat de BWI-NPG in 2019 op een schaal van 0 tot 1 gemeten is. In andere jaren kan de welvaartwaarde afwijken van de 0-1 schaal, omdat we normaliseren met de waardes gemeten in 2019. De BWI-NPG op provinciaal en landelijk niveau wordt berekend op basis van het gewogen gemiddelde (bevolkingsomvang) van de bijbehorende gemeenten.

Naast de absolute waarde van de Brede Welvaart Index NPG berekenen we een relatieve maatstaf. Deze maatstaf geeft de relatieve brede welvaart weer ten opzichte van de overige

gemeenten in Nederland en wordt berekend op basis van de absolute brede welvaart Index NPG voor alle gemeenten in een gegeven jaar, verdeeld in 100 percentielgroepen. Gemeenten met een hoge BWI-NPG score komen in een hoge percentielgroep terecht. Naarmate de BWI-NPG score lager is, wordt een gemeente in een lagere groep ingedeeld.

5.4.3 Imago

Om te ontwikkeling van het imago te kunnen monitoren is in 2020 een imagomonitor ontwikkeld in opdracht van Nationaal Programma Groningen. In november 2020 is het imago van Groningen voor het eerste gemeten aan de hand van deze nieuwe methode. De monitor is in 2020 ontwikkeld en uitgevoerd door een consortium bestaande uit de Rijksuniversiteit Groningen, For the Love of Place en de Hanzehogeschool. Vanaf 2022 wordt de imagomonitor in opdracht van Nationaal Programma Groningen conform het ontwerp van 2020 jaarlijks uitgevoerd door onderzoeksbureau Kantar.

De doelgroepen van de monitor zijn personen in Groningen, personen buiten Groningen, talenten in Groningen en talenten buiten Groningen, bedrijven in Groningen en bedrijven buiten Groningen (in Nederland). In 2020 werd nog geen onderscheid gemaakt tussen Groningse en niet-Groningse bedrijven, omdat het aandeel Groningse bedrijven te laag was om representatief te zijn. In 2022 is dat onderscheid er wel. Uit de data van 2020 zijn de Groningse bedrijven gefilterd, zodat ook over 2020 een betrouwbaar beeld voor niet-Groningse bedrijven is gecreëerd. Er verschijnt een uitgebreide rapportage van de hand van onderzoeksbureau Kantar. Voor de monitoring van Nationaal Programma Groningen maken we alleen gebruik van de data voor Groningers en niet-Groningers en Groningse en niet-Groningse bedrijven.

De belangrijkste uitgangspunten van de monitor zijn:

- Het zelfbeeld, het ontvangen beeld en het geprojecteerde beeld worden gemeten (schaal -10 tot +10);
- Onderdeel is de Image Sentiment Index (ISI). ISI is een door For the Love of Place ontwikkeld concept. De vragenlijst als geheel en de ISI als onderdeel daarvan zijn gelicentieerd als Creative Commons. Naast een overall imagoscore van -10 tot 10 biedt ISI inzicht in hoe respondenten denken dat het imago zich de afgelopen vier jaar en het afgelopen jaar ontwikkelde en zich het komende jaar en de komende vier jaar zal ontwikkelen;
- Er wordt gevraagd naar spontane en geholpen associaties met Groningen en hoe belangrijk die zijn;

- Specifiek voor bedrijven is een module waarin vestigingsplaatsvoorkeuren worden onderzocht;
- Respondenten krijgen extra vragen over bijvoorbeeld hun postcode, leeftijd, opleidingsniveau en functie.

De dataverzameling is uitgevoerd onder het eigen panel van Kantar. De respons was onder personen in Groningen 574, onder personen buiten Groningen 1471 en onder bedrijven 898. De data die betrekking hebben op de inwoners van Groningen en de niet-Groningers zijn na dataverzameling herwogen en representatief gemaakt op de volgende achtergrondkenmerken: gender, leeftijd, opleidingsniveau, grootte huishouden en regio (deze laatste alleen voor de niet-Groningers). Als consortium zijn wij nauw betrokken geweest bij de ontwikkeling en uitvoering van de nulmeting en betrokken bij de uitvoering van de meting in 2022. We nemen de data zoals die is aangeleverd door de onderzoekers over.

Met het realiseren van de vier programma-ambities streeft Nationaal Programma Groningen ernaar dat het imago van Groningen verbetert binnen en buiten de provincie. Om te bepalen of de realisatie van de ambities ook daadwerkelijk leidt tot een verbetering van het imago binnen en buiten de provincie volgen wij de gedurende de monitoring- en evaluatie periode van Nationaal Programma Groningen de volgende indicatoren:

1. zelfbeeld personen in Groningen (schaal -10 tot +10);
2. ontvangen beeld personen buiten Groningen (schaal -10 tot +10);
3. zelfbeeld bedrijven in Groningen ((schaal -10 tot +10);
4. ontvangen beeld bedrijven in Nederland (schaal -10 tot +10).

Als bij de jaarlijkse metingen de gemiddelde score op elk van deze drie onderdelen hoger is dan de gemiddelde score bij de voorgaande meting, beschouwen we de impactdoelstelling tijdens de betreffende meting als gehaald.

Het ontvangen beeld, de Image Sentiment Index, imagoaspecten en associaties met Groningen gebruiken we voor duiding en analyse en worden alleen dan onderdeel van onze rapportage wanneer ze inzichten geven die van toegevoegde waarde zijn voor de monitoring en evaluatie van Nationaal Programma Groningen. Mogelijk zullen andere provincies de imagomonitor in de toekomst ook gaan uitvoeren. Die ontwikkelingen volgen we en gebruiken we waar mogelijk en noodzakelijk voor analyse en duiding van de Groningse ontwikkeling. Een uitgebreide versie van de rapportage is te vinden via de website van Nationaal Programma Groningen.

6

Het consortium

E&E Advies, Sociaal Planbureau Groningen en Aletta Advies vormen samen het consortium dat verantwoordelijk is voor de structurele monitoring en evaluatie van Nationaal Programma Groningen. Het doel van onze evaluatie en monitoring van Nationaal Programma Groningen is om de effecten van het programma in kaart te brengen, maar ook om als onafhankelijke partij tussentijds te signaleren wat er goed gaat en wat er beter kan. Wij helpen de regio te leren en de impact van het programma zo groot mogelijk te maken. Onze intrinsieke motivatie om bij te dragen aan het toekomstperspectief voor Groningen en haar inwoners is daarbij een sterk verbindende factor.

E&E Advies is een adviesbureau geworteld in Groningen en helpt hoofdzakelijk partijen in het publieke domein de regionale economische structuur duurzaam te versterken en de energietransitie te versnellen. Diensten van het bureau zijn het bieden van ondersteuning bij beleids- en strategieontwikkeling, project- en programmamanagement en detacheringen, monitoring en evaluatie. E&E advies heeft veel ervaring met de monitoring en evaluatie van meerjarige programma's in de context van publiek-private samenwerkingen.

Sociaal Planbureau Groningen is een onafhankelijk kenniscentrum voor sociaal-maatschappelijke vraagstukken. Het planbureau is onderdeel van CMO STAMM. Het kenniscentrum signaleert en monitort trends en ontwikkelingen in het sociale domein en heeft als doel de provincie, gemeenten en maatschappelijke organisaties in Groningen te ondersteunen bij het maken van beleid en uitvoering daarvan in de praktijk. Specifieke expertise ligt op het terrein van leefbaarheid, participatie en welzijn en zorg. Het planbureau is zeer ervaren op het gebied van monitoring van meerjarige programma's, kwalitatief onderzoek en evalueren met burgers en andere stakeholders.

Aletta Advies is de adviestak van Aletta Jacobs School of Public Health (AJSPH) van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Aletta Advies vormt de brug tussen wetenschappelijk onderzoek en praktijkgerichte vraagstukken en is de ingang naar de wetenschappelijke kennis van de RUG, het UMCG, de Hanzehogeschool en de academische partners van AJSPH. Aletta Advies ondersteunt bij vraagarticulatie en adviseert over duurzame oplossingen waarbij state of the art kennis wordt toegevoegd of ontwikkeld. Aletta Advies heeft een netwerk van adviseurs en managers op het gebied van procesbegeleiding, implementatie, monitoring en effectmeting.

B

Bijlagen

Bijlage A: Beschrijving gebruikte indicatoren

NR.	INDICATOR	JAAR T+2 METING	BRON	DEFINITIE
E1	Bruto toegevoegde waarde inclusief delfstoffenwinning	2020	CBS	Bruto toegevoegde waarde basisprijzen: BTW bruto, basisprijzen, mln euro, de toegevoegde waarde is gelijk aan het verschil tussen de productie (basisprijzen) en het intermediair verbruik (aankooprijzen) van een bedrijfseenheid.
E2	Bruto toegevoegde waarde exclusief delfstoffenwinning	2019	CBS	Bruto toegevoegde waarde basisprijzen: BTW bruto exclusief Delfstoffenwinning, basisprijzen, mln euro, de toegevoegde waarde is gelijk aan het verschil tussen de productie (basisprijzen) en het intermediair verbruik (aankooprijzen) van een bedrijfseenheid.
E3	Aantal banen per 1.000 inwoners	2021	LISA	Het aantal banen per 1.000 inwoners in de leeftijdsgroep van 15-75 jaar.
E4	Aantal oprichtingen per 1.000 inwoners	2020	VNG	Het aantal nieuw opgerichte vestigingen van bedrijven per 1.000 inwoners in de leeftijdsgroep van 15- 75 jaar.
E5	Percentage snelgroeiende vestigingen	2020	VNG Waarstaatjege-meente	Bedrijven met 10 of meer werknemers in het begin van het startjaar met een gemiddelde autonome groei van 10% per jaar of meer gemeten in aantal medewerkers, over een periode van 3 achtereenvolgende jaren. Getoond als het gemiddelde over een periode van 3 jaar.
E6	Percentage exporterende vestigingen	2019	VNG Waarstaatjege-meente	Aantal exporterende vestigingen per 1.000 vestigingen. Vestigingen zijn getypeerd als exporterend wanneer zij goederen met een waarde van minimaal 5000 euro uitvoeren naar het buitenland, in het desbetreffende kalenderjaar. Getoond als het gemiddelde over een periode van 3 jaar.
E7	Interne O&O uitgaven	2021	Innovatiemonitor Noord-NL	Interne O&O uitgaven als percentage van de omzet, ten opzichte van Drenthe en Friesland.
E8	Investerings in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen	2019	CBS	Investerings in materiele vaste activa per 1.000 vestigingen in mln euro. Gebaseerd op cijfers over SBI Business Economy, sectie B-N, exclusief K, inclusief 95.

NR.	INDICATOR	JAAR T+2 METING	BRON	DEFINITIE
W1	Netto arbeidsparticipatie	2021	CBS	Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking 15-75 jaar in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep (beroeps- en niet-beroepsbevolking).
W2	Mediaan van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen in euro's	2019	CBS	Het mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden, in euro. Bij de berekening wordt gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van huishoudens. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd.
W3	Percentage uitstroom hbo en wo (t.o.v. totale uitstroom)	2020	CBS	Percentage gediplomeerden op hbo- en wo niveau ten opzichte van het totaal aantal gediplomeerden.
W4	Percentage werkloosheid	2021	CBS	De werkloze beroepsbevolking als percentage van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking. Personen van 15-75 jaar zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn.
W5	Sociaaleconomische status - rangorde	2020	RUG	Rangnummer in rangorde binnen Nederland. De indicator sociaaleconomische status is een samengestelde indicator voor gemeenten, waarbij de aandacht uitgaat naar de gemiddelde waarde van de huizen, het aandeel (sociale) huurwoningen, het aandeel bijstands- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringontvangers, het aandeel werklozen en het aandeel huishoudens met laag inkomen, met een hoog inkomen en het gemiddeld inkomen per persoon in de gemeente. De indicator wordt uitgedrukt in ranking van de sociaaleconomische status ten opzichte van Nederland.
W6	Percentage huishoudens met problematische schulden	2020	CBS	Percentage huishoudens met problematische schulden.
W7	Aantal huishoudens met stapeling in voorzieningen (2 of meer) (per 1.000)	2021	VNG Waarstaatje-gemeente	Aantal huishoudens met twee of meer voorzieningen in het sociaal domein. Aantal huishoudens per 1000 huishoudens. Getoond als het gemiddelde over een periode van drie jaar.
W8	Hoogopgeleide bevolking	2020	CBS	Percentage van de bevolking van 15-75 jaar dat hoger onderwijs heeft afgerond (op het niveau van hbo of wo).
W9	Voortijdig schoolverlaters	2020	CBS	Leerlingen die in een gegeven jaar het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. Het gaat hierbij dus om de jaarlijkse aanwas. Een in Nederland gangbare leeftijdsgrens is 23 jaar bij schoolverlaten.
W10	Digitale vaardigheden (landelijk cijfer)	2021	Monitor Nederland Digitaal	Percentage inwoners dat toegang heeft tot internet.

NR.	INDICATOR	JAAR T+2 METING	BRON	DEFINITIE
L1	Leefbaarheidsscore	2020	Leefbaarometer	Score voor leefbaarheidssituatie op basis van meerdere sub-indicatoren, waarbij 1= zeer onvoldoende, 2=ruim onvoldoende, 3=onvoldoende, 4=zwak 5=voldoende, 6=ruim voldoende, 7=goed, 8= zeer goed, 9=uitstekend.
L2	Ervaren leefbaarheid	2020	Groninger Panel	Gemiddeld rapportcijfer voor de eigen ervaren leefbaarheid.
L3	Percentage inwoners met goede gezondheid	2020	CBS	Percentage van de bevolking van 19 jaar en ouder die zijn eigen gezondheid als (zeer) goed beoordeelt.
L4	Kwaliteit van de woning	X	CBS	N.v.t.
L5	Tevredenheid met het leven	2020	CBS	Percentage van de bevolking van 18 jaar of ouder dat tevreden is met het leven.
L6	Tevredenheid met woning	2021	CBS	Het percentage particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is met de huidige woning. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 100.000 inwoners en op COROP- en provincieniveau.
L7	Tevredenheid met woonomgeving	2021	CBS	Het percentage particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is met de huidige woonomgeving. De woonomgeving is de omgeving en de buurt waarin een huishouden woont. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 100.000 inwoners en op COROP- en provincieniveau.

NR.	INDICATOR	JAAR T+2 METING	BRON	DEFINITIE
N1	Living Planet Index	2020	The Living Planet Database	De index van de trend in populatieomvang van voorkomende fauna in Groningen (1990 = 100). De LPI bevat soorten uit de soortgroepen broedvogels, dagvlinders, libellen, reptielen, amfibieën, zoetwatervissen en zoogdieren. De opgenomen waarde voor Nederland betreft de nationale index van de trend op basis van de in Groningen voorkomende soorten. Soorten die alleen in andere gebieden van Nederland voorkomen zijn hierin om een zuivere vergelijking te maken dus niet meegenomen.
N2	Ecosysteemkwaliteit (areaal) landnatuur provincies	2017	CLO	Aandeel landnatuur met een (vrij) hoge ecosysteemkwaliteit.
N3	Emissies van fijnstof naar lucht (PM _{2,5})	2020	CBS	Jaarlijks gemiddelde fijnstof emissie naar lucht, kg PM _{2,5} .
N4	Broeikasgasemissies per inwoner inclusief elektriciteitsproductie	2020	CBS	Broeikasgasemissies (CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, HFK, PFK en SF ₆) in CO ₂ -equivalenten per inwoner, ton CO ₂ -equivalent per inwoner.
N5	Broeikasgasemissies per inwoner exclusief elektriciteitsproductie	2020	CBS	Broeikasgasemissies per inwoner exclusief elektriciteitsproductie, ton CO ₂ -equivalent per inwoner.
N6	Hittestress - warme nachten	2020	KNMI	Percentage stedelijk oppervlak in gemeente met minstens twee weken warme nachten per jaar (nachten met gemiddelde temperatuur boven 20 graden Celsius).
N7	Wateroverlast	2010	CLO	Het percentage oppervlak in een gebied waarin gemiddeld 2 tot 3 aantal dagen per jaar 25 millimeter of meer neerslag valt, over een periode van 30 jaar.

NR.	INDICATOR	JAAR T+2 METING	BRON	DEFINITIE
BW1	Brede Welvaart Index	2020	CBS en RUG	Brede Welvaart Index. De minimale waarde is 0 en maximale waarde 1.
BW2	Rangschikking Brede Welvaart Index (0-100)	2020	CBS en RUG	Deze indicator wordt berekend op basis van de Brede Welvaart Index in een gemeente in 2020 en vervolgens verdeeld in 100 percentielgroepen. Gemeenten met een hoge Brede Welvaart Index zullen in een hoge percentielgroep terechtkomen. Naarmate de Brede Welvaart Index lager is, wordt een gemeente in een lagere groep ingedeeld. Deze indicator geeft de relatieve brede welvaart weer ten opzichte van de overige gemeenten in Nederland.

Bijlage B: Ontwikkeling outcome en impact in de overige Groningse gemeenten

In het kader van Nationaal Programma Groningen worden de ontwikkeling van de provincie als geheel en van de vijf gemeenten die onderdeel uitmaken van het programma gevolgd. Als aanvulling hierop is in deze bijlage voor de overige vijf Groningse gemeenten inzichtelijk gemaakt hoe zijn scores op de indicatoren uit de monitor.

OVERIGE GEMEENTEN

		Gebruikte eenheid ontwikkeling	Monitor 2022	PEKELA	STADSKA-NAAL	VEENDAM	WESTER-KWARTIER	WESTERWOLDE	PROVINCIE GRONINGEN
BREDE WELVAART INDEX >	BW1	Absolute ontwikkeling score ten opzichte van 2019	2020	-0,02 0,39	-0,03 0,46	-0,01 0,49	-0,04 0,65	-0,02 0,40	-0,03 0,49
Gemiddelde in de referentiegroep >				-0,04 0,68	-0,05 0,71	-0,01 0,72	-0,04 0,65	-0,05 0,70	-0,04 0,56
RANGSCHIKKING BREDE >	BW2	Absolute ontwikkeling in plaats rangorde ten opzichte van 2019	2020	+2 5	+2 10	+5 14	0 39	+2 6	+1 4
Gemiddelde in de referentiegroep >				+2 56	-2 62	+9 66	-1 42	-1 60	nvt

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep

BW1 Brede Welvaart Index in 2020. De minimale waarde is 0 en maximale waarde 1.

BW2 Deze indicator wordt berekend op basis van de Brede Welvaart Index in een gemeente in 2020 en vervolgens verdeeld in 100 percentielgroepen. Gemeenten met een hoge Brede Welvaart Index zullen in een hoge percentielgroep terechtkomen. Naarmate de Brede Welvaart Index lager is, wordt een gemeente in een lagere groep ingedeeld. Deze indicator geeft de relatieve brede welvaart weer ten opzichte van de overige gemeenten in Nederland

Brede Welvaart

In de figuur hieronder staat de Brede Welvaartsscore voor de overige gemeenten in 2019 (nulmeting) en in september 2022 (meting in deze monitor).

- Net als in de rest van Nederland en de gemeenten in het aardbevingsgebied, zien we in de overige Groningse gemeenten een daling van het niveau van brede welvaart in 2020.
- In vergelijking met de brede welvaart in Nederland klimt Veendam op de Brede Welvaartladder. Ook bij de overige gemeenten is sprake van een (zij het kleinere) positieve beweging. Alleen voor Westerkwartier blijft de plaats op de Brede Welvaartladder gelijk.
- De verbeterde positie van Veendam wordt in belangrijke mate verklaard door een toename van ervaren gezondheid, tevredenheid met de reistijd van en naar het werk, en tevredenheid met het contact met familie, vrienden of burens.
- De kloof tussen de eigen Brede Welvaart score en die in de referentiegroep is (net als in de nulmeting) het grootst in de gemeente Westerwolde. In de gemeenten Stadskanaal en Pekela is de kloof met de referentiegemeente iets kleiner geworden.

OVERIGE GEMEENTEN

	Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar T+2 meting	PEKELA	STADS-KANAAL	VEENDAM	WESTER-KWARTIER	WESTER-WOLDE	PROVINCIE GRONINGEN
BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE > E1	Index: 2019=100	2020						93,6 €20.734
INCLUSIEF DELFSTOFFENWINNING								98,4 €713.731
BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE > E2	Index: 2018=100	2019						105,3 €20.057
INCLUSIEF DELFSTOFFENWINNING								104,9 €719.414
Aantal banen per 1.000 inwoners > E3	Index: 2019=100	2021	103,3 317	95,9 521	101,5 611	100,1 507	98,9 481	101,6 646
Gemiddelde in de referentiegroep >			101,0 440	99,0 546	100,7 598	100,6 545	100,7 497	100,9 677
Aantal oprichtingen per 1.000 inwoners > E4	Index: 2018=100	2020	107,7 11,7	125,0 13,7	120,0 12,9	110,7 13,4	108,8 15,4	121,8 15,7
Gemiddelde in de referentiegroep >			109,9 14,3	113,2 14,1	107,6 13,7	113,0 14,9	104,5 14,2	109,8 19,1
Percentage snel groeiende vestigingen > E5	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2020	+0,2 0,8%	+0,0 1,6%	+0,0 1,7%	+0,0 0,9%	+0,1 0,9%	-0,1 1,3%
Gemiddelde in de referentiegroep >			-0,1 0,9%	+0,0 1,4%	+0,0 1,5%	+0,0 1,2%	+0,0 0,9%	-0,1 1,4%
Percentage exporterende vestigingen > E6	nbn	2019	nbn 6,2%	nbn 6,6%	nbn 7,3%	nbn 4,6%	nbn 4,9%	nbn 5,0%
Gemiddelde in de referentiegroep >			nbn 7,1%	nbn 7,3%	nbn 8,0%	nbn 6,3%	nbn 6,0%	nbn 6,2%
Interne O&O uitgaven > E7	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2021						-4,3 14,7%
Gemiddelde in de referentiegroep >								(FR) -8,8 12,8% (DR) -3,8 15,6%
Investeringen in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen > E8	Index: 2018=100	2019						126,3 84,1
Gemiddelde in de referentiegroep >								110,5 53,6

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep

LEESWIJZER TABEL

- In de dikgedrukte getallen staan de indexcijfers of de procentpunten die de verandering van de waarden t.o.v. de nulmeting weergeven. In het geval er "nbn" staat is er nog geen update geweest op de peildatum 1 juli 2022
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde

- E1** Bruto toegevoegde waarde basisprijzen : BTW bruto, basisprijzen, mln euro, de toegevoegde waarde is gelijk aan het verschil tussen de productie (basisprijzen) en het intermediair verbruik (aankooprijzen) van een bedrijfseenheid
- E2** Bruto toegevoegde waarde basisprijzen : BTW bruto exclusief delfstoffenwinning , basisprijzen, mln euro, de toegevoegde waarde is gelijk aan het verschil tussen de productie (basisprijzen) en het intermediair verbruik (aankooprijzen) van een bedrijfseenheid
- E3** Het aantal banen per 1.000 inwoners in de leeftijdsgroep van 15-75 jaar

- E4** Het aantal nieuw opgerichte vestigingen van bedrijven per 1.000 inwoners in de leeftijdsgroep van 15- 75 jaar
- E5** Bedrijven met 10 of meer werknemers in het begin van het startjaar met een gemiddelde autonome groei van 10% per jaar of meer over een periode van 3 jaar
- E6** Aantal exporterende vestigingen per 1.000 vestigingen, gemiddelde over 3 jaar
- E7** Interne O&O uitgaven als percentage van de omzet (t.o.v. Drenthe en Friesland)
- E8** Investeringen in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen in mln euro

Economie

Hoofdindicator: bruto toegevoegde waarde

- In 2020 bedroeg de totale bruto toegevoegde waarde die in de provincie Groningen werd gerealiseerd €20.734 miljoen. De bruto toegevoegde waarde inclusief delfstoffenwinning heeft zich in de periode 2019-2020 negatief ontwikkeld. Dit geldt zowel voor Nederland als geheel (-1,6%) als de provincie Groningen, met een sterkere afname in laatstgenoemde regio (-6,4%). De absolute afname in genoemde regio's wordt voor een belangrijk deel verklaard door het uitbreken van de corona pandemie in het eerste kwartaal van 2020. De relatief sterkere afname in provincie Groningen wordt daarnaast verklaard door de snelle afbouw van de gaswinning uit het Groningen-gasveld.
- Als we de cijfers uitsplitsen naar de verschillende COROP-regio's in Groningen zien we een divers beeld. In de regio Oost-Groningen en Delfzijl en omgeving bleef de omvang van de bruto toegevoegde waarde in 2020 nagenoeg gelijk ten opzichte van 2019 (+0,1% en -0,2% respectievelijk). Beide regio's laten daarmee een positievere ontwikkeling zien dan het landelijke gemiddelde. In de regio Overig Groningen daalde de bruto toegevoegde waarde in genoemde periode met 8,1% echter relatief hard. De afwijking ten opzichte van de andere regio's wordt voornamelijk verklaard doordat de bruto toegevoegde waarde uit delfstofwinning in Groningen nagenoeg volledig toegerekend wordt aan de COROP regio Overig Groningen.
- Door het grote aandeel (9,5 % anno 2019) van de delfstofwinning in de totale bruto toegevoegde waarde in Groningen kan snel een vertekend beeld van de economische ontwikkeling in Groningen ontstaan. Daarom wordt in het kader van de monitoring van Nationaal Programma Groningen ook gekeken naar de ontwikkeling van de bruto toegevoegde waarde exclusief delfstofwinning. Doordat deze cijfers later beschikbaar worden gesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek, hebben de deze cijfers betrekking op de periode 2018-2019.
- In de periode 2018-2019 steeg omvang van de bruto toegevoegde waarde exclusief delfstofwinning in de provincie Groningen met 5,3%. Deze stijging was relatief hoger dan de ontwikkeling in Nederland van 2019 ten opzichte van 2018, die uitkwam op 4,9%. De bruto toegevoegde waarde exclusief delfstofwinning in de COROP-regio's Overig Groning en Oost-Groningen lag in de periode 2018-2019 boven het landelijke gemiddelde (+5,5% en + 5,2%). De ontwikkeling in de regio Delfzijl en omgeving bleef met een stijging van 3,9% juist achter bij de landelijke ontwikkeling.

Sub-indicator: werkgelegenheid

- In de gemeenten Stadskanaal en Westerwolde is sprake van een negatieve ontwikkeling van het aantal banen per 1.000 inwoners in de periode 2019-2021. Vooral de afname van het aantal banen per 1.000 inwoners in de gemeente Stadskanaal (-4,1%) is fors te noemen, zowel in het licht van de gemiddelde afname in de referentiegroep als ook in het licht van de jaarlijkse bandbreedte waarin de werkgelegenheidsontwikkeling de afgelopen jaren heeft gefluctueerd in deze gemeente. De daling van het aantal arbeidsplaatsen in Stadskanaal is niet toe te schrijven aan een specifieke sector.
- Het aantal banen per 1.000 inwoners is in de gemeenten Pekela en Veendam toegenomen sinds de nulmeting. Voor beide gemeenten geldt ook dat de ontwikkeling positiever is dan in desbetreffende referentiegroep. Voor de gemeente Pekela betekent dit dat het aantal banen per 1.000 inwoners dichterbij het gemiddelde van de referentiegroep komt, terwijl voor Veendam deze ontwikkeling betekent dat het verschil met de referentiegroep groter wordt.
- In de gemeente Westerkwartier is wel een (lichte) positieve ontwikkeling in het aantal banen per 1.000 inwoners, maar de toename is kleiner dan die in de referentiegroep (+0,1% om 0,6%, respectievelijk). Daarmee is het verschil in relatieve werkgelegenheid toegenomen.

Sub-indicator: oprichtingen

- In alle gemeenten nam het aantal nieuw opgerichte vestigingen van bedrijven per 1.000 inwoners in de leeftijdsgroep van 15- 75 jaar in de periode sinds de nulmeting toe. Voor de gemeenten Stadskanaal, Veendam en Westerwolde geldt dat de relatieve toename groter is dan de gemiddelde toename in de referentiegroep. Bij de gemeenten Stadskanaal en Veendam nam het verschil hierdoor af, terwijl de gemeente Westerwolde juist verder vooruitloopt op haar referentiegroep. De groei in het aantal oprichtingen per 1.000 inwoners in de gemeenten Pekela en Westerkwartier bleef in de periode sinds de peildatum lager dan in de referentiegroep, waardoor het verschil toenam, maar het verschil nam af.

Sub-indicator: snelle groeiers

- Het percentage snel groeiende vestigingen nam in de provincie Groningen af, maar de 5 gemeenten in deze monitor laten dat beeld niet zien. In de gemeenten Pekela en Westerwolde heeft het percentage snel groeiende vestigingen zich over de periode 2019-2020 positief ontwikkeld. Voor beide gemeenten geldt de ontwikkeling positiever is dan het gemiddelde van de referentiegroep.

- De gemeenten Stadskanaal, Veendam en Westerkwartier laten in 2020 hetzelfde percentage snel groeiende vestigingen zien als in 2019. Hun ontwikkeling is daarmee gelijk aan die van de desbetreffende referentiegroepen. Voor Stadskanaal en Veendam geldt dat ze nog steeds een hoger percentage snel groeiende vestigingen hebben dan de referentiegroep. Voor de gemeente Westerkwartier geldt juist dat het percentage lager blijft dan haar referentiegroep.

Sub-indicator: exporterende vestigingen

- Op de peildatum van deze monitor waren ten opzichte van de nulmeting nog geen nieuwe waarden bekend met betrekking tot het aantal exporterende vestigingen.

Sub-indicator: O&O uitgaven als percentage van de omzet

- De cijfers in deze monitor laten zien dat bedrijven in de provincie Groningen in 2021 relatief minder geld uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling als percentage van de omzet, ten opzichte van de situatie in 2019. Ook ten opzichte van de vorige meting, is dit percentage gedaald, waarmee we kunnen zeggen dat de negatieve ontwikkeling zich heeft doorgezet. Ook in de provincies Drenthe en Friesland was een doorzetting van de negatieve ontwikkeling zichtbaar, waarbij opvalt dat vooral bedrijven in Friesland ten opzichte van het voorgaande jaar fors minder uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling als percentage van de omzet, in vergelijking tot de bedrijven in Groningen (en Drenthe).
- De uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling zijn uitgedrukt als percentage van de omzet. Het peilmoment van deze uitgaven is 2021 en worden vergeleken met de peiling die in 2020 vlak voor de uitbraak van de coronapandemie heeft plaatsgevonden. De ontwikkeling van de indicator wordt dan ook beïnvloed door corona. De ontwikkeling van deze indicator in de komende jaren zal moeten uitwijzen wat de structurele impact van de coronacrisis op de O&O uitgaven zal zijn.
- De verschillen in de omvang van de daling tussen provincies in de afgelopen periode, maken dat anno 2021 het gemiddelde percentage van de omzet dat door Groningse bedrijven aan onderzoek en ontwikkeling wordt uitgegeven op een lager niveau ligt dan in Drenthe. Bedrijven in Friesland geven gemiddeld relatief iets minder uit aan onderzoek en ontwikkeling.

Sub-indicator: investeringen in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen

- De investeringen in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen is in de provincie Groningen in de periode 2018-2019 sterk toegenomen (+26,3%). De groei lag ook fors hoger dan het landelijk gemiddelde in dezelfde periode (+10,5%). Ook als we kijken naar absolute getallen, laat de provincie een fors hogere waarde zien dan het landelijke beeld. Hierbij moet vermeld worden dat de investeringen in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen per jaar flink kunnen fluctueren, zeker op provinciaal niveau. De ontwikkeling van deze indicator in de komende jaren zal moeten uitwijzen hoe het provinciale beeld zich tot het landelijke verhoudt.

OVERIGE GEMEENTEN

		Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar T+2 meting	PEKELA	STADS-KANAAL	VEENDAM	WESTER-KWARTIER	WESTERWOLDE	PROVINCIE GRONINGEN
NETTO ARBEIDSPARTICIPATIE >	W1	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2021	+2,5 67,0%	+2,2 67,0%	+2,6 67,3%	+2,3 71,8%	+3,0 64,3%	+3,2 68,3%
Gemiddelde in de referentiegroep >				+2,0 71,7%	+1,9 70,5%	+1,9 71,4%	+2,2 71,2%	+1,8 69,8%	+1,6 70,4%
MEDIAAN VAN HET GESTANDAARDISEERD BESTEEDBAAR HUISHOUDINKOMEN IN EURO'S >	W2	Index: 2018=100	2019	101,4 €22.300	101,8 €22.600	101,7 €23.600	101,9 €26.300	101,3 €23.900	102,3 €22.700
Gemiddelde in de referentiegroep >				101,6 €27.320	101,7 €26.540	101,7 €26.790	103,2 €26.290	101,7 €27.250	102,0 €25.900
PERCENTAGE UITSTROOM HBO EN WO (T.O.V. TOTALE UITSTROOM) >	W3	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2018	2020	+1,3 9,4%	+2,7 11,2%	+2,4 11,2%	+2,2 14,3%	+1,2 10,5%	+2,1 36,4%
Gemiddelde in de referentiegroep >				+1,2 17,5%	+2,4 17,3%	+1,4 16,3%	+2,3 14,7%	+1,6 15,4%	+1,8 26,0%

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep

- W1** Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking 15-75 jaar in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep (beroeps- en niet-beroepsbevolking)
- W2** Het mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden, in euro. Bij de berekening wordt gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van huishoudens. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd
- W3** Percentage gediplomeerden op hbo en wo niveau ten opzichte van het totaal aantal gediplomeerden

LEESWIJZER TABEL

- In de **dikgedrukte** getallen staan de indexcijfers of de procentpunten die de verandering van de waarden t.o.v. de nulmeting weergeven op de peildatum 1 juli 2022
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde

		Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar T+2 meting	PEKELA	STADS-KANAAL	VEENDAM	WESTER-KWARTIER	WESTERWOLDE	PROVINCIE GRONINGEN
Percentage werkloosheid >	W4	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2021	+0,2 4,0%	+0,1 3,8%	+0,0 4,1%	+0,6 3,7%	+0,2 3,7%	+0,5 4,9%
Gemiddelde in de referentiegroep >				+0,6 3,2%	+0,5 3,2%	+0,5 3,2%	+0,6 3,3%	+0,6 3,1%	+0,8 4,2%
Sociaaleconomische status - rangorde >	W5	Index: 2018=100	2020	100,4 348	99,1 339	101,0 332	100,7 197	98,5 301	nvt
Gemiddelde in de referentiegroep >				101,6 140	98,9 191	100,6 187	100,2 195	97,8 134	
Percentage huishoudens met problematische schulden*	W6	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2020	-0,8 12,3%	-0,4 9,6%	+0,1 10,6%	-0,2 4,9%	-0,5 8,5%	-0,2 8,1%
Gemiddelde in de referentiegroep >				-0,1 4,8%	-0,2 5,4%	0,0 5,8%	-0,1 5,6%	0,0 5,0%	-0,2 7,9%
Aantal huishoudens met stapeling in voorzieningen (2 of meer) (per 1.000)	W7	Index: 2019=100	2021	107,5 177,3	94,9 192,0	109,4 162,3	113,5 128,7	103,0 169,3	82,9 143,3
Gemiddelde in de referentiegroep >				139,0 95,3	100,8 107,5	95,3 88,7	114,5 91,6	120,9 105,1	92,9 131
Hoogopgeleide bevolking >	W8	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2020	+0,2 17,1%	+0,6 23,1%	+3,8 28,4%	+0,0 28,1%	+6,1 25,7%	+2,6 33,5%
Gemiddelde in de referentiegroep >				+0,4 27,1%	+0,8 28,2%	+2,2 28,1%	+1,1 24,6%	+2,4 28,9%	+1,7 34,2%
Voortijdig schoolverlaters >	W9	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2018	2020	+0,2 2,2%	+0,5 2,5%	+0,1 2,8%	+0,7 1,4%	+0,1 2,2%	+0,4 2,4%
Gemiddelde in de referentiegroep >				+0,1 1,7%	+0,0 1,7%	+0,2 1,9%	+0,2 1,8%	-0,2 1,6%	+0,2 2,2%
Digitale vaardigheden (landelijk cijfer) >	W10	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2021	+0,0 97,0%					

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- * Deze indicator is sinds de monitor 2021 niet voorzien van nieuwe cijfers

W4 De werkloze beroepsbevolking als percentage van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking. Personen van 15-75 jaar zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn

W5 Rangnummer in rangorde binnen Nederland. De indicator sociaaleconomische status is een samengestelde indicator voor gemeenten, waarbij de aandacht uitgaat naar de gemiddelde waarde van de huizen, het aandeel (sociale) huurwoningen, het aandeel bijstands- en arbeidsongeschiktheidsontvangers, het aandeel werklozen en het aandeel huishoudens met laag inkomen, met een hoog inkomen en het gemiddeld inkomen per persoon in de gemeente. De indicator wordt uitgedrukt in ranking van de sociaal economische status ten opzichte van Nederland (van de 355)

W6 Percentage huishoudens met problematische schulden

W7 Stapeling in voorzieningen huishoudens (2 of meer) per 1000 huishoudens gemiddelde over een periode van drie jaar

W8 Percentage van de bevolking van 15-75 jaar dat hoger onderwijs heeft afgerond (op het niveau van hbo of wo)

W9 Leerlingen die in een gegeven jaar het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. Het gaat hierbij dus om de jaarlijkse aanwas. Een in Nederland gangbare leeftijdsgrens is 23 jaar bij schoolverlaten

W10 Percentage inwoners dat toegang heeft tot internet

LEESWIJZER TABEL

- In de **dikgedrukte** getallen staan de indexcijfers of de procentpunten die de verandering van de waarden t.o.v. de nulmeting weergeven op de peildatum 1 juli 2022
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde

Werken en Leren

Hoofdindicator: netto arbeidsparticipatie

- De ontwikkeling in netto arbeidsparticipatie in de overige Groningse gemeenten laat een positief beeld zien. In de periode 2019 - 2021 groeiden alle vijf overige Groningse gemeenten sterker dan de referentiegemeenten.
- Het niveau van de netto arbeidsparticipatie ligt over het algemeen lager dan in de referentiegroepen. Maar dankzij de sterkere ontwikkeling is het verschil kleiner geworden. In Westerkwartier is de arbeidsparticipatie groter dan in de referentiegemeenten (71,8% en 71,2%). Voor Westerwolde is het verschil met de referentiegroep het grootst. Het is wel aanzienlijk kleiner geworden: 6,7%-punt in 2019 en inmiddels 5,5%-punt.

Hoofdindicator: mediaan besteedbaar huishoudinkomen

- In 2019 bedraagt het (mediaan) besteedbaar huishoudinkomen in de provincie Groningen €22.700. Landelijk bedraagt dit €25.900. De provincie Groningen heeft het laagste besteedbaar inkomen van alle provincies in Nederland. De groei van het besteedbaar inkomen is in de provincie iets hoger dan landelijk (2,3% en 2,0%). In absolute zin was de groei gelijk, namelijk €500,-.
- Het besteedbaar huishoudinkomen is in alle overige Groningse gemeenten gegroeid in de afgelopen jaren. De groei ligt voor alle vijf gemeenten onder het provinciale gemiddelde (2,3%).
- Alleen Stadskanaal kent een iets grotere groei dan de referentiegemeenten (1,8% vs. 1,7% groei). In absolute zin is dit verschil in groei verwaarloosbaar (€200,- en €190,-). De andere vier gemeenten groeiden minder of gelijk aan de referentiegroep.
- Het niveau van het besteedbaar inkomen ligt over het algemeen veel lager in de Groninger gemeenten dan in de referentiegroepen. De gemeente Westerkwartier valt op met het hoogst besteedbaar huishoudinkomen (€26.300). Dit ligt duidelijk boven het gemiddelde van de provincie en is als enige (nagenoeg) gelijk aan de referentiegroep. Westerkwartier heeft ook het laagste percentage huishoudens met lage inkomens.
- Het verschil met de referentiegroepen is groter geworden (uitgezonderd Stadskanaal). De ontwikkeling betreft echter nog maar één jaar en de verschillen in de ontwikkeling zijn klein.

Hoofdindicator: uitstroom opleidingen

- We zien een positief beeld in de ontwikkeling van het percentage uitstroom hbo en wo studenten in de overige Groningse gemeenten. In alle vijf gemeenten groeide de uitstroom van hbo en wo afgestudeerden.
- Voor drie gemeenten is de groei groter dan in de referentiegroepen. In de gemeenten Westerkwartier en Westervolde is de groei juist (iets) lager.
- Het aandeel van studenten hbo en wo dat uitstroomt ligt voor iedere gemeente onder het gemiddelde van de referentiegroepen. In Westerkwartier is het verschil in niveau het kleinst (14,3% vs. 14,7%).

Sub-indicator: werkloosheid

- In 2021 is de werkloosheid in de meeste overige Groningse gemeenten licht gestegen. In Veendam bleef de werkloosheid exact gelijk.
- De provincie Groningen en de overige Groningse gemeenten lijken vooralsnog minder hard geraakt door de coronacrisis dan de referentiegemeenten. Hierbij valt wel op dat net als in 2019 de werkloosheid in 2021 voor iedere gemeente boven het gemiddelde van de referentiegroepen ligt (de percentages in de tabel). Over het algemeen is de stijging minder sterk dan in de referentiegemeenten waardoor het verschil in niveau kleiner is geworden.
- Ten tijde van de nulmeting was de werkloosheid in de overige Groningse gemeenten +0,8 tot +1,0%-punt hoger dan in de referentiegroepen, in 2021 varieert dit van +0,4 tot +0,8%-punt. De relatief hoge werkloosheid laat zich volgens de RUG en het UWV verklaren door een relatief groot aantal kwetsbare groepen, deels met een afstand tot de arbeidsmarkt. Vaak hebben mensen uit deze groepen moeite om aan te haken door de hogere en veranderende eisen van werk. Mensen met een zwakkere arbeidsmarktpositie dreigen hierdoor uitgesloten te worden van de arbeidsmarkt, denk aan lager opgeleiden, langdurig (oudere) werklozen, arbeidsbeperkten en niet-westerse migranten.

Sub-indicator: sociaaleconomische status

- De indicator sociaaleconomische status is een samengestelde indicator voor gemeenten, bestaande uit de gemiddelde waarde van de huizen, het aandeel (sociale) huurwoningen, het aandeel bijstands- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringontvangers, het aandeel werklozen en het aandeel huishoudens met laag inkomen, met een hoog inkomen en het gemiddeld

inkomen per persoon in de gemeente. De indicator wordt uitgedrukt in de plaats op de ranglijst van de 355 Nederlandse gemeenten in 2020. Een hogere notatie op de ranglijst betekent een hogere sociaaleconomische status: 1 is de gemeente met de hoogste status en 355 het laagste.

- De sociaaleconomische status van de overige Groningse gemeenten ligt lager dan hun referentiegebieden. Dit hangt onder meer samen met de lagere scores op de indicatoren werkloosheid en het mediaan besteedbaar huisinkomen ten opzichte van de referentiegemeenten. In het geval van Westerkwartier scheelt het slechts twee plekken (plek 197 en 195), terwijl voor Pekela het verschil erg groot is (plek 348 en 140).
- De ranking van de overige Groningse gemeenten is weinig veranderd ten opzichte van de nulmeting: we zien indices van 98,5 (Westerwolde) tot 101 (Veendam). Een index lager dan 100 betekent een stijging op de ranglijst en een verbeterde sociaaleconomische status. Dat is het geval voor Stadskanaal en Westerwolde, zij stegen enkele plekken op de ranglijst³¹.
- Hoewel Pekela iets daalde op de ranglijst (index 100,4) is de ontwikkeling ten opzichte van de referentiegroep positief. Het grote verschil op de ranglijst is daardoor iets minder groot geworden. Voor de overige gemeenten geldt dat de ontwikkeling in de referentiegroepen gunstiger was in de periode 2018 - 2020.

Sub-indicator: stapeling in voorzieningen

- De stapeling van voorzieningen geeft een indicatie van de (soms veelzijdige) problematiek van inwoners. Deze cijfers geven inzicht in het aantal huishoudens dat gebruikmaakt van twee of meer gemeentelijke voorzieningen in het sociaal domein: de Wmo, de Jeugdwet en/of de Participatiewet. Vanwege zeer volatiele jaar-op-jaar gegevens is hier gekozen om een doorlopend gemiddelde op basis van drie jaar te nemen als meetwaarde. Hiermee ontstaat een stabiel beeld over de doorlopende ontwikkeling.
- In alle vijf overige Groningse gemeenten maken meer huishoudens (per 1.000) gebruik van twee of meer voorzieningen ten opzichte van de referentiegemeenten. De verschillen zijn groot. In Veendam en Pekela gaat het bijna om twee keer zoveel huishoudens (resp. 162,3 vs. 88,7 en 177,3 vs. 95,3 per 1.000).
- Over het algemeen zien we een toename van huishoudens die van twee of meer gemeentelijke voorzieningen gebruik maken, met uitzondering van Stadskanaal. Ook vier van de vijf referentiegroepen zagen een stijging.

³¹ Voor het berekenen van de ontwikkeling is rekening gehouden met de tussentijdse gemeentelijke herindelingen.

- De stijging van het aantal huishoudens met stapeling in voorzieningen is voor de meeste gemeenten minder sterk dan in de referentiegemeenten. Dat betekent dat het (grote) verschil tussen de overige Groningse gemeenten en de referentiegroep kleiner is geworden. De uitzondering is de gemeente Veendam, waar de stijging juist hoger is.
- Door de grote jaarlijkse fluctuaties zijn meer jaren nodig om de toename en de verandering ten opzichte van de referentiegroep te kunnen duiden.

Sub-indicator: hoogopgeleide bevolking

- Het aantal hoger opgeleiden in de overige gemeenten neemt toe.
- Het aantal hoger opgeleiden is in de overige gemeenten onevenredig verdeeld. De gemeenten Het Westerkwartier, Veendam en Westerwolde tellen gemiddeld 26 tot 28% hoger opgeleiden. De gemeente Pekela heeft het laagste aantal hoog opgeleiden (17%).
- Zowel in de gemeente Veendam als Westerwolde is de toename in het aantal hoger opgeleiden sterker dan de gemiddelde toename in de referentiegemeenten.

Sub-indicator: voortijdige schoolverlaters

- Het aandeel leerlingen dat het onderwijs zonder startkwalificatie verlaat in de overige Groningse gemeenten in het schooljaar 2020-2021 ligt tussen de 1,4% en 2,8%³². Door de coronacrisis en het vele thuisonderwijs is de registratie van het aandeel schoolverlaters minder goed dan in 'normale' schooljaren. Scholen waren in deze periode namelijk niet verplicht om verzuimmeldingen door te geven aan gemeenten. Hierdoor zijn de verzuimcijfers van de leerplichttelling 2020-2021 niet met eerdere jaren te vergelijken.
- In de overige Groningse gemeenten ligt het aandeel voortijdige schoolverlaters in alle gevallen boven de referentiegroepen, behalve in de gemeente Westerkwartier waar het lager ligt.
- Alle overige Groningse gemeente zagen het aandeel voortijdig schoolverlaters stijgen. De stijging is in Pekela, Stadskanaal, Veendam en Westerwolde sterker dan de gemiddelde stijging in de referentiegemeenten.

³² Voorlopige cijfers.

- **Sub-indicator: digitale vaardigheden**
- Er zijn geen cijfers over digitale vaardigheden beschikbaar voor de regio. Uit de landelijke cijfers blijkt dat Nederlanders over het algemeen goed scoren op digitale basisvaardigheden. Van alle EU- inwoners zijn Nederlanders verreweg het meest digitaal vaardig. 79,4% van de Nederlanders heeft tenminste digitale basisvaardigheden. 97,0% van de Nederlanders heeft toegang tot internet in 2021 en dat is stabiel ten opzichte van 2019.
- Volgens cijfers van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) scoort Nederland onder gemiddeld bij het trainen van digitale vaardigheden van niet-ICT-personeel. Zij zijn bij uitstek van belang voor het succesvol toepassen van digitale technologie in specifieke sectoren of domeinen.
- Nederland scoort consistent hoog op de Digital Economy and Society Index (DESI). In het DESI onderzoek van 2022 meldt 71,3% van de gepeilde Nederlandse ondernemers dat een tekort aan ICT-specialisten met de juiste vaardigheden een ernstige bedreiging vormt voor hun groei. Daarnaast geeft 75% van de ondervraagde MKB-ers aan dat ze tenminste een basisniveau van digitale intensiteit hebben. Het gebruik van big data, AI en cloud-technologie stijgt.
- De Monitor Nederland Digitaal³³ brengt de digitalisering van de Nederlandse maatschappij en economie in beeld. Er is over een flink aantal zaken informatie bekend. Er is op het moment van schrijven nog geen data op regionale schaal beschikbaar. Bij updates van de monitor verwachten we dat deze echter wel beschikbaar zullen worden en daarmee mogelijk bruikbaar voor de monitoring van Nationaal Programma Groningen.

³³ Te raadplegen via: <https://monitor-nederlanddigitaal.nl/digitalisering-in-nederland-4>

OVERIGE GEMEENTEN

	Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar T+2 meting	PEKELA	STADSKANAAL	VEENDAM	WESTERKWAR-TIER	WESTERWOLDE	PROVINCIE GRONINGEN
LEEFBAARHEIDSSCORE > L1	Index: 2018=100	2020	100,0 6,0	100,0 6,0	100,0 6,0	100,0 7,0	100,0 6,0	100,0 6,3
Gemiddelde in de referentiegroep >			98,6 6,9	101,4 7,1	100,0 6,8	95,1 6,5	100,0 7,2	101,4 6,8
Ervaren leefbaarheid > L2	nbn	2020	nbn 7,5	nbn 7,8	nbn 7,7	nbn 7,8	nbn 7,8	nbn 7,7
Gemiddelde in de referentiegroep >			cijfers nog niet beschikbaar					nvt
Percentage inwoners met goede gezondheid > L3	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2016	2020	-0,2 70,3%	+2,8 73,9%	+4,4 78,6%	+0,7 80,5%	+2,6 75,9%	+2,0 77,9%
Gemiddelde in de referentiegroep >			+3,5 77,9%	+3,2 79,2%	+2,7 78,7%	+1,3 79,6%	+2,5 79,2%	+3,5 79,1%
Kwaliteit van de woning > L4	nbn	nbn	cijfers nog niet beschikbaar					
Tevredenheid met het leven > L5	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2019	2020	geen data	-2,4 86,1%	-2,5 84,5%	-3,3 87,3%	geen data	-3,1 83,7%
Gemiddelde in de referentiegroep >			geen referentie	-2,7 86,3%	-2,2 85,6%	-2,6 85,8%	geen referentie	-2,5 84,8%

	Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar t+2 meting	COROP 1 OOST-GRONINGEN	COROP 2 DELFZIJL E.O.	COROP 3 OVERIG GRONINGEN	REF NL
Tevredenheid met woning > L6	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2018	2021	-0,1 86,4 %	-3,7 76,6 %	+1,3 86,0 %	+1,0 85,6 %
Tevredenheid met woonomgeving > L7	Procentpunt ontwikkeling ten opzichte van 2018	2021	-1,4 84,4%	-12,4 72,3%	+0,3 83,4%	+0,5 83,8%

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep

- L1** Score voor leefbaarheidssituatie op basis van meerdere sub-indicatoren, waarbij 1 = zeer onvoldoende, 2 = ruim onvoldoende, 3 = onvoldoende, 4 = zwak, 5 = voldoende, 6 = ruim voldoende, 7 = goed, 8 = zeergoed, 9 = uitstekend.
- L2** Gemiddeld rapportcijfer voor de eigen ervaren leefbaarheid
- L3** Percentage van de bevolking van 19 jaar en ouder vindt eigen gezondheid (zeer) goed
- L4**
- L5** Percentage van de bevolking van 18 jaar of ouder dat tevreden is met het leven

- L6** Het percentage particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is met de huidige woning. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 100.000 inwoners en op corop en provincie niveau
- L7** Het percentage particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is met de huidige woonomgeving. De woonomgeving is de omgeving en de buurt waarin een huishouden woont. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 100.000 inwoners en op corop en provincie niveau

LEESWIJZER TABEL

- In de **dikgedrukte** getallen staan de indexcijfers of de procentpunten die de verandering van de waarden t.o.v. de nulmeting weergeven. In het geval er "nbn" staat is er nog geen update geweest op de peildatum 1 juli 2022
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde

Leefbaarheid

Hoofdindicator: leefbaarheidsscore

- De leefbaarheidsscores van de Leefbaarometer voor de overige Groningse gemeenten varieerden in 2020 tussen 6,0 (ruim voldoende) en 7,0 (goed), op een schaal van 1,0 (zeer onvoldoende) tot 9,0 (uitstekend). Deze scores zijn ten opzichte van 2018 gelijk gebleven.
- De leefbaarheid in vier van de vijf overige Groningse gemeenten wordt gelijk gescoord met een 6,0. Westerkwartier komt op een rapportcijfer van een 7,0. Het beeld van de onderliggende dimensies is onderling wel verschillend:
- Alle vijf overige gemeenten scoren negatief op 'Voorzieningen' (grotere afstanden tot voorzieningen)
- Stadskanaal en Westerwolde scoren positief op 'Fysieke omgeving' (zoals ligging aan bos, bedrijventerreinen).
- Pekela, Veendam en Westerkwartier scoren positief op 'Veiligheid' (minder onveiligheid en overlast),
- Pekela en Westerkwartier scoren daarbij ook positief op de dimensie 'Woningvoorraad' (aanwezigheid en kwaliteit van woningen).
- Westerkwartier en Westerwolde scoren positief op 'Sociale samenhang' (bevolkingssamenstelling).
- De leefbaarheid in Pekela, Stadskanaal, Veendam en Westerwolde is in 2020 lager dan de referentiegebieden. In de gemeente Westerkwartier is de leefbaarheid hoger dan in de referentiegemeenten.
- In Westerkwartier wordt op drie van de vijf onderliggende dimensies hoger gescoord dan in de referentiegroep. Voor voorzieningen en veiligheid wordt er onder het niveau van de referentiegroep gescoord.
- In Westerwolde wordt de fysieke leefomgeving hoger gescoord dan in de referentiegroep en in Pekela valt de dimensie wonen gunstiger uit dan ten opzichte van de referentie. Alle overige onderliggende dimensies liggen onder het niveau van de referentiegroep.

Sub-indicator: ervaren leefbaarheid

- Op de peildatum van deze tweede jaarlijkse Monitor waren ten opzichte van de nulmeting nog geen nieuwe waarden bekend voor deze sub-indicator.

Sub-indicator: percentage inwoners met goede gezondheid

- Het percentage volwassen inwoners van provincie Groningen dat zijn gezondheid als (zeer) goed ervaart is van 2016 op 2020 toegenomen tot een waarde van 77,9% (+2%-punt). Dit percentage is landelijk iets meer gestegen (+3,5%-punt) en is in 2020 ook hoger (79,1%).
- In vier van de vijf overige gemeenten is er sprake van een stijging in het percentage ten opzichte van 2016, waarbij de stijging het grootst is in Veendam (+4,4%-punt). Alleen in gemeente Pekela is sprake van een lichte daling (-0,2%-punt).
- In Veendam en Westerwolde is de toename van het percentage groter dan de gemiddelde toename in de referentiegemeenten. In de andere gemeenten blijft de ontwikkeling achter ten opzichte van de referentie.
- Inwoners van de overige Groningse gemeenten Pekela, Stadskanaal en Westerwolde beoordelen hun gezondheid minder goed dan het provinciale gemiddelde. In Veendam en Westerkwartier ligt het percentage hoger dan het gemiddelde van provincie Groningen.
- Alleen in de gemeente Westerkwartier voelen de inwoners zich gezonder dan gemiddeld in de referentiegebieden. De andere gemeenten scoren onder gemiddeld ten opzichte van de referentiegroep.

Sub-indicator: tevredenheid met het leven

- De tevredenheid met het leven is in de provincie Groningen in 2020 ten opzichte van 2019 gedaald naar 83,7% (-3,1%-punt) en is lager dan het landelijke gemiddelde (84,8%). De daling is in de provincie Groninger sterker dan de landelijke daling (-2,5%-punt).
- Terugkijkend op de ontwikkeling van de tevredenheid met het leven, zien we op zowel landelijk, provinciaal als gemeentelijk niveau in 2020 een daling ten opzichte van de jaren ervoor. Dit is een trendbreuk ten opzichte van de globale stijging van de tevredenheid in de afgelopen jaren en valt samen met de aanvang van de coronacrisis.
- Inwoners van de gemeente Stadskanaal (86,1%), Veendam (84,5%) en Westerkwartier (87,3%) zijn meer tevreden met het leven dan de het provinciale gemiddelde (83,7%). Stadskanaal en Westerkwartier scoren daarnaast ook hoger dan het landelijk gemiddelde³⁴.
- De tevredenheid met het leven in de gemeenten Stadskanaal en Veendam ligt onder het gemiddelde van de referentiegemeenten. Gemeente Westerkwartier scoort boven het gemiddelde van referentiegebieden.

³⁴ Op de peildatum van deze tweede jaarlijkse Monitor waren geen (historische) waarden bekend voor gemeenten Pekela en Westerwolde.

Sub-indicator: tevredenheid met de woning

- In de provincie Groningen is 85,3% van de inwoners in 2021 tevreden met zijn of haar eigen woning. Landelijk is dit 85,6%. In de COROP-regio Oost-Groningen is de tevredenheid met de woning het hoogst (86,4%) en in de COROP-regio Delfzijl en omgeving het laagst (76,6%).
- Terugkijkend op de ontwikkeling van de tevredenheid met de woning in de provincie Groningen, zien we een toename van de tevredenheid van 84,8% in 2018 naar 85,3% in 2021(+0,5%-punt). Landelijk is de tevredenheid met de woning iets sterker toegenomen, van 84,6% in 2018 naar 85,6% in 2021 (+1,0%-punt).
- We zien op het niveau van COROP-regio's een meer wisselvallige ontwikkeling. In de regio Oost-Groningen is de tevredenheid lichtelijk gedaald (-0,1%-punt), in de regio Delfzijl en omgeving is er sprake van sterkere daling (-3,7%-punt), terwijl in Overig Groningen een stijging van 1,3%-punt is gemeten.
- Een mogelijke verklaring voor de afname van de tevredenheid is aardbevingsschade aan de woningen.

Al sinds 2016 toont onderzoek van Gronings Perspectief aan dat inwoners met (meervoudige) schade aan de woning zich onveilig voelen dan inwoners zonder woningschade³⁵. Uit interviews die voor Gronings Perspectief zijn gehouden blijkt dat ook degene die zich niet onveilig voelen, constant alert zijn³⁶.

Sub-indicator: tevredenheid met de woonomgeving

- In de provincie Groningen is 82,7% in 2021 tevreden met de woonomgeving. In de COROP-regio Oost-Groningen is de tevredenheid met de woonomgeving het hoogst (84,4%) en in de COROP-regio Delfzijl en omgeving het laagst (72,3%). De tevredenheid met de woonomgeving ligt in de provincie Groningen lager dan gemiddeld in Nederland (83,8%).
- Terugkijkend op de ontwikkeling van de tevredenheid met de woonomgeving in de provincie Groningen, zien we een afname van de tevredenheid van 83,9% in 2018 naar 82,7% in 2021 (-1,2%-punt). Deze ontwikkeling wijkt af van de trend op landelijk niveau (van 83,3% in 2018 naar 83,8% in 2021).
- We zien een lichte toename in de tevredenheid met de woonomgeving in de regio Overig Groningen (+0,3%-punt), terwijl de tevredenheid in Oost-Groningen juist afneemt (-1,4%-punt).

³⁵ Postmes, T., Stroebe, K., Richardson, J., LeKander, B., Greven, F., & Broer, J. (2018) Gevolgen van bodembeweging voor Groningers: Ervaren veiligheid, gezondheid en toekomstperspectief 2016-2017. Heymans Institute, University of Groningen

³⁶ Stroebe, K., Postmes, T., Kanis, B., de Jong, M., Schoutens, L., Adams, W., & Boendermaker, M. (2021) Eindrapport Gronings Perspectief fase 2: Stand van zaken, februari 2021. Rijksuniversiteit Groningen.

- De afname in de tevredenheid is het grootst in de COROP-regio Delfzijl en omgeving (van 84,7% in 2018 naar 72,3% in 2021). Een mogelijke verklaring hiervoor kan worden gevonden in de eerdergenoemde lagere ervaren veiligheid door de aardbevingsschade. Daarnaast laat onderzoek onder het Groninger Panel zien dat inwoners in deze regio minder goed scoren op hun veiligheid, leefbaarheid en tevredenheid met werkgelegenheid.³⁷ Dit kan invloed hebben op de mate waarin men tevreden is met de woonomgeving.

Conclusie

- Op het moment van deze twee jaarlijkse meting ligt de leefbaarheid (2020) in de gemeenten Pekela, Stadskanaal, Veendam en Westerwolde lager dan de referentiegebieden, in de gemeente Westerkwartier is de leefbaarheid hoger dan in de referentiegemeenten.
- Binnen de regio zijn enkele verschillen. De leefbaarheid in de gemeente Westerkwartier (7,0) is relatief positief en beter dan het gemiddelde van de referentiegroep. In de andere vier overige Groningse gemeenten blijft de leefbaarheid achter (allemaal een 6,0), ook ten opzichte van de referentiegebieden. Deze gemeenten scoren vooral lager op de dimensie 'Voorzieningen'. Het achterblijven van de leefbaarheid in deze gemeenten hangt grotendeels samen met de relatief grotere afstanden tot voorzieningen. Alle vijf gemeenten scoren verder wisselend op het gebied van veiligheid, fysieke leefomgeving, woningvoorraad en sociale samenhang. Wanneer de onderliggende dimensies echter vergeleken worden met de referentiegroepen, dan is de positieve score veelal lager dan de positieve score in de referentiegroep.

Raakvlakken met overige thema's

- Het valt op dat de inwoners Stadskanaal, Veendam en Westerkwartier, ondanks een lichte afname ten opzichte van 2019, in grote aantallen tevreden zijn met hun leven. Dit zou je op basis van de lage scores van de objectief gemeten leefbaarheid via de Leefbaarometer en de eerder gesignaleerde knelpunten zoals lager opleidingsniveau, hogere werkloosheid en lager inkomen mogelijk niet verwachten. Op het eerste gezicht lijkt er sprake te zijn van een schijnbare tegenstelling. Mogelijke verklaring voor deze ogenschijnlijke tegenstelling is de hoge waardering van Groningers voor 'gelukkig', 'gezond', 'leefkwaliteit', 'ruimte' en 'veiligheid' (aspecten van brede welvaart die Groningers het meest belangrijk vinden).

³⁷ Sociaal Planbureau Groningen (2021). Gronings welzijn. Wat bepaalt het persoonlijk welzijn van Groningers? November 2021. Groningen: Sociaal Planbureau Groningen

OVERIGE GEMEENTEN

	Gebruikte eenheid ontwikkeling	Peiljaar t+2 meting1	PEKELA	STADS-KANAAL	VEENDAM	WESTER-KWARTIER	WESTERWOLDE	PROVINCIE GRONINGEN
LIVING PLANET INDEX (LPI) > N1	Index: 2018=100	2020						99,4 150,8
Gemiddelde in de referentiegroep >								99,5 111,7
Ecosysteemkwaliteit (areaal) > N2	nbn	2017						nbn 17,0%
Emissies van fijnstof naar lucht (PM2,5) > N3	Index: 2018=100	2020	94,7 16.304	90,6 35.392	84,6 46.523	104,4 71.925	135,8 38.922	89,5 642.180
Gemiddelde in de referentiegroep >			95,4 13.304	92,8 31.681	104,0 28.957	108,4 62.122	97,7 30.995	92,3 17.072.120
Broeikasgasemissies per inwoner inclusief elektriciteitsproductie > N4	Index: 2018=100	2020	96,1 7,3	93,5 4,5	85,6 11,3	93,9 10,8	90,3 12,4	72,4 24,0
Gemiddelde in de referentiegroep >			100,7 8,8	94,7 8,3	97,3 9,2	94,6 10,8	85,7 15,5	90,7 11,0
Broeikasgasemissies per inwoner exclusief elektriciteitsproductie > N5	Index: 2018=100	2020	96,1 7,3	93,4 4,5	85,5 11,1	93,9 10,8	90,3 12,4	103,8 11,2
Gemiddelde in de referentiegroep >			100,3 8,8	94,7 8,3	97,3 9,2	94,3 10,7	85,7 15,5	93,7 8,9
Hittestress - warme nachten > N6	nbn	2020	nbn 0,0%	nbn 0,0%	nbn 0,0%	nbn 0,0%	nbn 0,0%	nbn 0,1%
Gemiddelde in de referentiegroep >			nbn 1,9%	nbn 0,8%	nbn 0,9%	nbn 2,9%	nbn 0,7%	nbn 9,1%
Wateroverlast > N7	nbn	2010	nbn 0,0%	nbn 0,0%	nbn 0,0%	nbn 80,7%	nbn 0,0%	nbn 24,8%
Gemiddelde in de referentiegroep >			nbn 43,0%	nbn 40,0%	nbn 64,1%	nbn 71,3%	nbn 66,9%	nbn 81,4%

- Positief ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep
- Negatief of gelijk ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van de referentiegroep

- N1 Definitie: De index van de trend in populatieomvang van voorkomende fauna in Groningen (1990 = 100). De LPI bevat soorten uit de soortgroepen broedvogels, dagvlinders, libellen, reptielen, amfibieën, zoetwatervissen en zoogdieren. De opgenomen waarde voor Nederland betreft de nationale index van de trend op basis van de in Groningen voorkomende soorten. Soorten die alleen in andere gebieden van Nederland voorkomen zijn hierin om een zuivere vergelijking te maken dus niet meegenomen
- N2 Aandeel landnatuur met een (vrij) hoge ecosysteemkwaliteit
- N3 Jaarlijkse gemiddelde fijnstof emissie naar lucht, kg PM2,5
- N4 Totale broeikasgasemissies (CO₂, CH₄, N₂O, HFK, PFK en SF6) in CO₂-equivalenten per inwoner, ton CO₂-equivalent per inwoner
- N5 Broeikasgasemissies per inwoner exclusief elektriciteitsproductie ton CO₂-equivalent per inwoner
- N6 Percentage stedelijk oppervlak in gemeente met minstens twee weken warme nachten per jaar (nachten met gemiddelde temperatuur boven 20 graden celsius)
- N7 Het percentage oppervlak in een gebied waarin gemiddeld 2 tot 3 aantal dagen per jaar 25 millimeter of meer neerslag valt, over een periode van 30 jaar

LEESWIJZER TABEL

- In de **dikgedrukte** getallen staan de indexcijfers of de procentpunten die de verandering van de waarden t.o.v. de nulmeting weergeven. In het geval er "nbn" staat is er nog geen update geweest op de peildatum 1 juli 2022
- Het getal achter dit indexcijfer is de meest recente waarde uitgedrukt in percentage, bedrag of aantal
- De opgenomen referentiewaarde bij de Provincie Groningen betreft de gemiddelde landelijke ontwikkeling / landelijke gemiddelde

Natuur en klimaat

Hoofdindicator: Living Planet Index (LPI)

- De LPI geeft de geïndexeerde trend weer van de populatieomvang van in Groningen aanwezige fauna³⁸, met 1990 als basisjaar. Om de ontwikkeling in Groningen te toetsen aan de landelijke, wordt de vergelijking gemaakt met de landelijke LPI op basis van dezelfde soortenset. Dat wil zeggen dat soorten die elders in Nederland voorkomen en in Groningen niet, niet worden meegenomen in de landelijke referentie. Op deze manier wordt een zuiverder vergelijking tussen de landelijke en de Groningse ontwikkeling gemaakt.
- De Groningse LPI daalt zeer licht in de afgelopen jaren en heeft zich ten opzichte van het vorige meetmoment³⁹ iets negatiever ontwikkeld dan de landelijke. Ook landelijk is sprake van een afname van de LPI in het afgelopen jaar, zij het nog iets lichter dan in Groningen. In absolute zin heeft de populatieomvang van de soorten die in Groningen voorkomen sinds 1990 zich significant positiever ontwikkeld dan landelijk. Na een periode van groei stabiliseert de LPI zich zowel landelijk als in Groningen, met dus een zeer lichte daling in de afgelopen jaren.
- De totaalscore van de LPI is gebaseerd op de gecombineerde trends van verschillende faunasoorten, die in verschillende ecosystemen voorkomen.
 - De LPI kan vanuit ecosysteemtypen worden benaderd. Groningen volgt hierin grotendeels de landelijke trends. Er is sprake van een matige afname van de populatieomvang van boerenlandvogels. Gezien het feit dat in Groningen relatief veel landbouwareaal voorkomt, heeft dit een belangrijke impact op het totaal. Er is daarnaast sprake van een lichte toename van de populaties in zoetwater, kwelders en bossen.
 - Op het gebied van soortgroepen zien we verschillende ontwikkelingen. In Groningen is een licht dalende trend zichtbaar in de populatieomvang van libellen en vlinders. Voor zoogdieren (bijvoorbeeld bevers en otters) is sprake van een sterke toename, terwijl zoetwatervissen een stabiele trend hebben.
- Het is belangrijk hierbij te vermelden dat een ontwikkeling in de populatieomvang van fauna over een langere tijd in kaart moet worden gebracht. Schommelingen over een jaar kunnen verschillende oorzaken hebben, zoals weerspatronen of andere zaken. Hoe langer de programmaperiode voortduurt, hoe meer zicht we krijgen op de trendmatige ontwikkeling in biodiversiteit in Groningen.

³⁸ Het gaat hierbij om fauna waarvoor voldoende data op provinciaal niveau beschikbaar is.

³⁹ Bij de totstandkoming van de nulmeting was deze indicator nog niet op provincieniveau beschikbaar. Het vorige meetmoment is daarom de Monitor 2021.

Sub-indicator: Emissies van fijnstof (PM_{2,5})⁴⁰ naar lucht

- Lokale fijnstofuitstoot draagt, samen met onder meer 'import'⁴¹ van fijnstof uit het buitenland en onder invloed van weersomstandigheden bij aan hogere fijnstofconcentraties in de lucht. Dit leidt tot vermindering van de luchtkwaliteit en kan gezondheidseffecten teweegbrengen. Met name fijnstofdeeltjes met een doorsnee van minder dan 2,5 micrometer (PM_{2,5}) zijn schadelijk voor de gezondheid.
- Ten opzichte van de nulmeting zien we dat de gemeenten Pekela, Stadskanaal, Veendam en Westerkwartier een positievere ontwikkeling kennen dan hun referentiegroep. In de eerste drie gemeenten daalt de uitstoot. De uitstoot daalt ook daalt ook harder dan in de referentiegroep. In het geval van Veendam is sprake van een stijging in de referentiegroep. Voor Westerkwartier geldt dat de fijnstofuitstoot is toegenomen, maar dat de stijging in de referentiegroep sterker is. Westerwolde kent een forse toename van de emissies tussen 2018 en 2020 (+35,8%), en scoort negatiever dan haar referentiegroep.
- Fijnstofemissies liggen in absolute zin relatief hoog in Veendam, vergeleken met haar referentiegroep (46,5 om 29 ton). Door de positieve ontwikkeling in die gemeente, komt de waarde wel dichterbij de referentie te liggen. Dat komt met name door afnemende uitstoot in de bouwsector. Voor de overige gemeenten zijn de verschillen in absolute zin kleiner. We zien in Westerkwartier en Westerwolde dat open haarden bijdragen aan de stijging van de totale uitstoot. In de andere gemeenten zien we juist een afname van uitstoot door open haarden. Conform de landelijke trend neemt de uitstoot als gevolg van verkeer en vervoer in 2020 af door de coronamaatregelen.

Sub-indicator: Broeikasgasemissies per inwoner

- De uitstoot van broeikasgassen per inwoner in de provincie Groningen is ten opzichte van de nulmeting met zo'n 27,6% afgenomen naar 24 ton CO₂-equivalenten⁴². Alle vijf Groningse gemeenten kennen een daling van de uitstoot, in lijn met de landelijke trend. De afname zit vooral in CO₂, zoals de afgelopen jaren ook het geval was. Veendam kent met 14,4% een forse afname van de uitstoot, in de andere vier gemeenten ligt de daling rond het landelijk gemiddelde van 9,3% (2019-2020). Vooral de uitstoot van CO₂ neemt de laatste jaren af,

⁴⁰ In dit hoofdstuk wordt met fijnstof altijd fijnstof (PM_{2,5}) bedoeld.

⁴¹ Het RIVM schat op basis van modelmatige berekeningen in dat gemiddeld twee-derde van de fijnstofconcentratie door buitenlandse bronnen wordt veroorzaakt.

⁴² CO₂-equivalenten zijn een maatstaf om aan te geven in welke mate een broeikasgas bijdraagt aan de opwarming van de aarde. Zo is het effect van methaan op de opwarming van de aarde 28 keer zo sterk als dat van CO₂ (IPCC AR5). Emissie van 1 kg methaan (CH₄) kan dan ook worden uitgedrukt als emissie van 28 kg CO₂-equivalenten.

zowel landelijk als in Groningen. In 2020 werd deze trend versterkt door de lockdownmaatregelen, met name door afgenomen verkeersbewegingen.

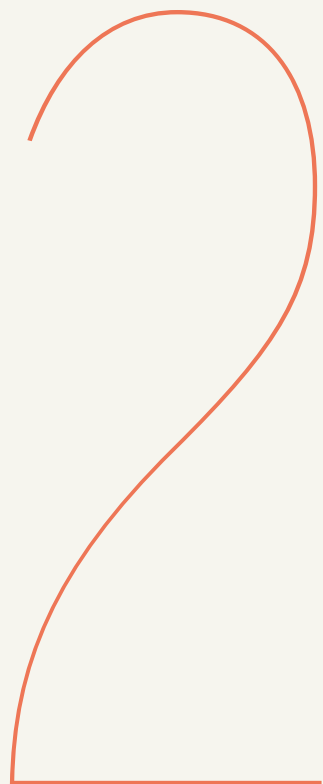
- In vier van de vijf gemeenten is sprake van een positieve ontwikkeling ten opzichte van de referentiegroep. Alleen voor Westerwolde geldt dat zij minder goed presteert dan de referentiegroep: de daling in de referentiegroep is sterker dan in Westerwolde. Die gemeente kende van 2019 op 2020 een stijging van de emissies in de industrie en de gebouwde omgeving, terwijl het jaar ervoor nog een daling werd gerealiseerd. Op hoofdlijnen volgen de meeste gemeenten de landelijke trend in het jaar 2020: door de coronamaatregelen liggen vooral de emissies door verkeer en vervoer lager dan het jaar ervoor.

Sub-indicator: Broeikasgasemissies per inwoner exclusief elektriciteitsproductie

- In de gehanteerde methode hebben elektriciteitscentrales een zeer grote invloed op de indicator broeikasgasemissies per inwoner in een gemeente. Kort gezegd is alle uitstoot van CO₂ als gevolg van elektriciteitsproductie toegerekend aan de gemeente waar de centrale staat, in plaats van de gemeenten waar de elektriciteit verbruikt wordt. Door deze indicator ook exclusief elektriciteitsproductie te laten zien, krijgen we beter zicht op de ontwikkeling in andere sectoren.
- In de vijf gemeenten waarover hier gerapporteerd wordt, speelt elektriciteitsproductie nauwelijks een rol in de lokale sectorstructuur. Daarom biedt deze indicator voor deze gemeenten geen nieuwe inzichten ten opzichte van de indicator die hiervoor behandeld is.

Overige sub-indicatoren

- Op de peildatum van deze monitor waren ten opzichte van de nulmeting nog geen nieuwe waarden bekend voor de sub-indicatoren hittestress, wateroverlast en ecosysteemkwaliteit van landnatuur.

Colofon

© 2022

ONDERZOEK EN TEKST

E&E advies

Sociaal Planbureau Groningen

Aletta Advies

ONTWERP

Peter Boersma

E&E advies

sociaal
planbureau
groningen

Aletta Advies

METEN EN LEREN VAN EFFECT EN IMPACT

VOORBLAD